

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

DECEMBRIE 2007







magazin istoric

Anul XLI – serie nouă – nr. 12 (489)
decembrie 2007

<http://magazinistoric.itcnet.ro>

e-mail: mistoric@itcnet.ro; mistoric1967@yahoo.com;
mistoric@gmail.com



1 „Japoneza” se intitulează acest tablou al pictorului impresionist francez Claude Monet (1840-1926), din care prezentăm un detaliu. Fascinat de grădinile nipone, mai ales în perioada târzie a activității, Monet s-a mutat în 1883 la 75 km de Paris, în localitatea Giverny, unde și-a putut construi o splendidă grădină, simetrică și plină de culoare, pe care a îngrijit-o cu deosebită dăruire. Din aceeași pasiune pentru tot ce era japonez, în 1875, el și-a pictat soția purtând chimonos, cu numai patru ani înaintea morții acesteia



2 Somnul celor 164 eroi români căzuți în luptele de pe teritoriul Ungariei și care sunt îngropați în cimitirul Rákoskeresztúr este străjuit, din 25 octombrie 2007, de o acvilă cruciată. Monumentul, opera artistului Valentin Tănase, a fost înălțat prin osârdia Oficiului Național pentru Cultul Eroilor



3 Gheorghe Tattarescu (1820-1894), pictorul academist căruia îi datorăm chipurile atât de cunoscute, încă din anii de școală, ale lui Bălcescu sau Magheru, dar și peste 54 de biserici zugrăvite, a creat și acest „Autoportret”, expus, alături de alte pânze ale contemporanilor săi, în cadrul unei expoziții temporare vernisate la sfârșitul lunii noiembrie 2007, la sediul Muzeului Municipiului București (Palatul Suțu)



4 Katherine Parr a fost ultima soție a regelui Henric al VIII-lea. La rândul ei, mai fusese căsătorită de două ori. I-a supraviețuit regescului soț, pentru a se căsători a patra oară cu Thomas Seymour, fratele unei alte soții a lui Henric al VIII-lea, Jane Seymour

**Revistă editată de
FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI,
academician VIRGIL CÂNDEA
(1927-2007)
academician
DINU C. GIURESCU**

**Redactor-șef
Dorin Matei**

**Secretar general de redacție
Florentina Dolghin**

**Redactori:
Ioan Lăcustă,
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan,
Eugen Tomac,
Irina Țăranu**

**Secretar de redacție
Theodor Lianos**

**Director economic
Doina Pascu**

**Corectura
Georgeta Apreotesei**

**Secretariat
Constanța Avram**

**Difuzare
Constantin Petrescu**

**Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș**

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru
Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 283 (secretariat
și difuzare), 285, 287. Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 010155,
Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

SUMAR

decembrie

2007

4 Viitorul
este al credinței

L. REBREANU

5 În cetele Sfinților
Mitropolitul Varlaam

G. ȘTREMPEL

9 Răvașe și suspans
la Curtea domnească
Noaptea de Anul Nou

S. IFTIMI

**A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ...**



12 ...Un tânăr
care se numea Ignat

G. ROȘU

14 Istorie
controversată
Beatificarea
Papei Pius al XII-lea

C. OPREA

18 Vocația zidirii
Vasile Pârvan

I. BULEI



23 Din toamnă
până în primăvară
Misiunea militară
americană pe frontul
românesc, 1917

P. OTU

28 Predare-primire
la Săvârșin
Mărturia comandantului
gărzii regale
din 30 decembrie 1947

O. DOBRESCU

31 România
interbelică pe celuloid
Colecția de fotografii
Willy Pragher
la Muzeul Satului*

P. POPOIU

33 Noaptea
pe fulgerătură,
vine calul de mi-l fură!

S. ISPAS

**PE VREMURI
OAMENII
ÎȘI TRIMITEAU
SCRISORI**

38 Vintilă Horia –
Pan Vizirescu

G. FILITTI

**TRANSILVANIA
REVINE ACASĂ**



42 Pe sub
Arcul de Triumf
de la Capâlna

O. CENTEA,
I. VĂLEANU

46 Moravuri
regățene exportate
peste munți

D. CARCIGA



51 „Frăția”
din Cața

V. MIRCEA

ISTORIE ȘI FILM

52 Henric al VIII-lea
contra propagandei
naziste

T. STĂNESCU-
STANCIU



56 „Mamaligutza“

la pachet,
Grigoraș Dinicu
și Fănică Luca
pe malurile Senei
România la

Expoziția internațională
de la Paris, 1937

G. LUPCHIAN

EVENIMENT



58 Ziua
împăratului Traian
la Sarmizegetusa

G. BĂEȘTEAN

73 Gheorghe
Tattarescu
la Palatul Suțu

A. POPESCU,
I. ZĂNESCU

81 Memoria
soldatului român
la Budapesta

D. MATEI



59 Viața mea
la Banca Națională

GR. T. COANDĂ

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

EXCLUSIVITATE

66 Din lumea cifrelor
în vârtoarea politicii
Joseph Caillaux

J.-C. ALLAIN

PASTILA DE CUVINTE

71 Etimologia
eleganței

M. SALA

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ



77 Waffen SS în
cazanul de la Cerkassî
H. LANDEMER



83 Cruciada
Nordului

Teutonii la Marea Baltică
V. IONESCU

HOOVER INSTITUTION

86 Tehnica
cifrului în exil

REVERBERAȚII, ECOURI, INTERFERENȚE

87 Comentarii
la un raport al C.I.A.

R.I. BUDURA

RUBRICI

90 În București,
acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

89 Telex

27; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

PUTEREA CREDINȚEI

Iisus a cucerit inima omenirii prin iubire. Iubirea adevărată, mare, necondiționată e taina tuturor fericirilor pământești și cerești. Numai iubirea apropie pe om de Dumnezeu. Cine iubeste aievea crede. Numai credința învață iubirea.

Credința e temelia sufletului omenesc. Din credință izvorăsc toate năzuințele, toate puterile omului. Sufletul fără credință e ca o barcă fără cârmă [...]

Fără credință omul nu poate înfăptui nimic în lume, nici chiar în domeniul realizărilor materiale. Credința e temelia nu numai a omului singuratic în mijlocul lumii, ci a întregii evoluții umane. Progresul omenirii nu se poate susține fără sprijinul statornic al credinței. Omenirea n-a făcut și nu va face un pas înainte decât de mână cu credința. Credință mare trebuie să aibă artistul când creează, și omul de știință când lucrează, și omul politic când călăuzește mersul poporului. Pretutindeni

credința întreține focul sacru, ea înalță idealurile, ea întărește inimile și sporește râvnele, ea creează entuziasmul și nădejdea. Credința e însăși esența vieții omenesti.

De aceea puterea ei n-are margini și nu cunoaște piedici. Omul cu credință mare în suflet izbândește totdeauna în lume. Credința străbate infiniturile și le tălmăcește, credința simte misterul și-l pricepe. Ea e scânteia divină în om.

Iisus a așezat biserica creștină pe stânca credinței. Creștinismul e religia iubirii, dar și mai mult a credinței. Iubirea e o urmare sau un rezultat al credinței. Iisus spune mereu că cine crede se va mântui. Cuvântul, care a fost la început, e credința cea atotputernică și atotcuprinzătoare. Mântuitorul nostru a cerut înainte de toate credință. Prin ea cei să-

raci și năpăstuiți vor putea îndura viața aceasta, prin ea cei puternici își vor înmuia inimile, prin ea cei însetați de mai bine vor dobândi fericirea.

Și, în cursul veacurilor, credința a ieșit mereu din toate încercările. Dăre luminoase și fapte mari n-au lăsat în urma lor decât oamenii și popoarele pline de credință [...]

Iar noi? Frământări de toate felurile ne încercă, ne ispitesc. S-ar părea că trăim vremuri de descompunere, nu de mărire. Aparențele sunt însă înșelătoare. Zbuciumările sunt numai la suprafață. Sufletul nostru e puternic și plin de

mari făgăduinți, fiindcă e plin de credință. De două mii de ani am trăit numai prin credință și numai prin credință am biruit. Vom birui și criza trecătoare de azi. Neamul românesc e un rezervoriu de credință vie. Viitorul e al nostru.

(România, 6 ianuarie, stil nou, 1924;
număr special de Crăciun 1923;
fragmente)



LIVIU REBREANU

La 350 ani de la trecerea sa la cele veșnice, învățatul mitropolit Varlaam al Moldovei, autorul Cazaniei din 1643, a fost așezat în rândul celor aleși de Dumnezeu să stea la picioarele tronului Său! S-a alăturat astfel altor înalți ierarhi români din veacul al XVII-lea intrați în cetele Sfinților, precum marele orator Antim (Magazin istoric, nr. 11/1975) și inegalabilul poet din



epocă Dosoftei (Magazin istoric, nr. 9/1975; 7/1997). Normal ar fi fost să se înceapă cu el, cel mai vârstnic, chiar dacă nu și cel mai reprezentativ sub raportul culturii bisericești; căci asupra sfințeniei n-avem căderea să-l judecăm. Dar bine că Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române n-a lăsat să treacă anul pomenirii sale, fără să-i facă lui acest act de meritată dreptate.

LA SFÎNȚIREA LUI VARLAAM

GABRIEL ȘTREMPEL,
Membru de onoare al Academiei Române

Secolul al XVII-lea a fost nu numai încărcat de necazuri (parcă numai acesta a fost în lunga și anevoioasa noastră istorie!), ci și odrăslitor de mari personalități. N-am să-l pomenesc aici pe Mihai Viteazul, nici pe neastâmpăratul Vasile Lupu, nici pe înțeleptul și cumpătatul agă Matei Basarab și nici măcar pe vajnicii Cantacuzini de la sfârșitul de secol. Dar nu pot trece nepăsător pe lângă un Anastasie Crimca, pe lângă Grigore Ufeche și Costinești, pe lângă un Oreste (sau Udriște, cum este îndeobște cunoscut) Năsturel (Magazin istoric, nr. 4/1985) și Nicolae Miclescu, pe lângă un Neculce, Cantemir, Stolnicul Cantacuzino și Antim, a căror activitate a început la sfârșit de secol. La toți aceștia s-au aliniat Varlaam și Dosoftei.

Strădaniile lor politice, culturale sau spirituale au adus în epocă realizări mărețe, cum numai secolul al XIX-lea va mai avea, desigur la cu totul alt nivel.

Nu știm când s-a născut Varlaam. Făcea parte din familia Moțoc și la naștere a primit numele de botez de Vasilé. Foarte de tânăr, a fost tuns întru monahism la mănăstirea Secu, unde la 1610 a devenit egumen. Tot aici va fi prohodit în anul 1657. Dar până la săvârșirea din această viață, Varlaam va trece prin multe vămi pe pământ, toate folositoare sufletului său, Ortodoxiei și culturii românești.

Cea dintâi prezență marcantă a sa în istoria culturii și spiritualității românești este evidențiată de traducerea în text paralel slavoromân a operei Sfântului Ioan Sinaitul (sau Scărarul, sau Climax, cum mai este cunoscut), intitulată *Scara Raiului*. Originalul acestei opere de perfecțiune morală – singura versiune cunoscută – se păstrează la secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei, sub cota 5419. A fost cumpărat pentru colecții în anul 1963 de la familia istoricului și editorului de vechi documente Gh. Ghibănescu (1864-1936).

Traducerea a fost făcută în vremea când Varlaam era ieromonah la Secu, așadar înainte de alegerea sa ca mitropolit din 1632.

L-a protejat Miron Vodă Barnovschi (1626-1629; 1633), al cărui duhovnic a fost. Trimis la Moscova după icoane rusești pentru mănăstirea Dragomirna, în august 1629 s-a oprit și la Kiev, la mănăstirea Pecerska. Aici, egumen era Petru Movilă, cărturarul moldovean din spiță domnească, ajuns mai târziu mitropolit al Kievului (*Magazin istoric*, nr. 9/1990; 6, 12/1996). Petru Movilă i-a dat scrisori de recomandare către țar și către patriarhul moscovit Filaret Nichitiici.

Întăistătorul Bisericii Ruse l-a reținut pe Varlaam mai bine de un an, pretextând că icoanele, plăcite, nu corespundeau erminiilor rusești și trebuia refăcute. În acest răstimp, Miron Barnovschi fusese scos din scaun și va fi omorât la Istanbul. Întors în Moldova, pe lângă recomandările de la Petru Movilă și Filaret Nichitiici, Varlaam se bucura și de susținerea marelui spătar, cronicarul Grigore Ureche, sau a vornicului Vasile Lupu, viitorul domn (1634-1653), apreciat pentru ținuta, cultura și sfințenia lui.

Domnul țării, Alexandru Iliaș (1620-1621; 1631-1633), l-a ridicat pe Varlaam din treapta de arhimandrit la demnitatea de mitropolit al Moldovei. La întronarea care a avut loc la 23 septembrie 1632 a rostit cuvântul omiletic, de slavă și învățătură, marele orator și teolog Meletie Sirigul, care va trăi mulți ani la curtea lui Vasile Lupu.

La întâlnirea de la Kiev dintre Varlaam și Petru Movilă au fost discutate, cu siguranță, și premisele unui tipar moldovean, căci Moldova n-a avut posibilități de imprimare până la Vasile Lupu. Când, în 1633, Petru Movilă a fost ales

mitropolit al Ucrainei, la festivitățile ce s-au desfășurat la Liov rolul prim în cadrul suitei de manifestări l-a avut Varlaam, mitropolitul Moldovei. Era ierarhul cel mai înalt în grad dintre membrii soborului de participanți la slujba de consacrare.

Din nou se vor fi discutat nevoile de imprimare ale Moldovei, mai ales că Varlaam terminase de tradus cartea sfântului Calist, patriarh al Constantinopolului, viitoarea *Cazanie*, atât de utilă preoților.

Nu putem trece cu vederea faptul că în anul 1639 mitropolitul Varlaam al Moldovei a candidat la ocuparea scaunului Patriarhiei ecumenice. N-a fost ales, dar prezența sa într-un asemenea conciliabul dovedește un prestigiu pe care nu l-a mai avut niciun alt arhieru român, nici înainte și nici după el. Drept este că Vasile Lupu, care plătiese toate datoriile Patriarhiei la Poartă (aproximativ un milion de aspri), n-a fost străin de această încercare și influența sa la Constantinopol a fost însemnată.

Varlaam n-a obținut tiparnița de la Moscova, unde se adresase mai întâi. Petru Movilă, în schimb, moldovean și cu inima, și cu cugetul, a trimis la Iași tiparniță, literă și tipografi de prestigiu. Aceștia au creat în Moldova începuturile meșteșugului fără de care nu poate fi concepută cultura unei țări. Mai mult, tot pe atunci – în anul 1640, – a fost inaugurată școala de la mănăstirea Trei Ierarhi (sfințită cu un an mai devreme) după modelul celei kievene, cu latina și greaca limbi obligatorii de studiu. Fostul rector al colegiului întemeiat de Petru Movilă, Sofronie Poceapski, a devenit conducătorul tiparniței și al Academiei domnești de la Trei Ierarhi, plătit, cu siguranță, de mândrul domitor.



Miron Barnovschi l-a sprijinit și i s-a spovedit învățatului mitropolit



Înainte să ne ocupăm de impactul cultural al *Cazaniei* din 1643, să urmărim, cronologic, cele petrecute la Iași cu un an mai devreme. Din lipsa unei *Mărturisiri de credință* sau *Confesiuni*, cum ar spune reformații și catolicii, un patriarh ecumenic, Chiril Lucaris (*Magazin istoric*, nr. 5/2000), a elaborat una, pe care a și tipărit-o la Geneva, în 1629. Scrierea cuprindea și unele idei calvine, Lucaris sperând că astfel îi va asocia pe calvini la războiul confesional pe care Biserica Ortodoxă îl purta împotriva catolicilor. Profund indignată pentru abaterile de la dreapta credință, Biserica ecumenică a aruncat anatema asupra lui și a scrierii sale, la câteva luni după ce Lucaris a fost omorât de către otomani.

Patriarhia voia să dea amploare acestui caz, dar lipsea o documentare ortodoxă în materie de credință. Petru Movilă și-a asumat sarcina, deloc ușoară, a elaborării unei astfel de scrieri, care să fie o veritabilă *Mărturisire ortodoxă*. Tot el a convocat la Iași o consfătuire a înalților ierarhi și teologi ortodocși, care să aprobe textul latinesc, tradus mai apoi în grecește și slavonește. Chiril Lucaris n-a fost însă anatemizat, iar întruirea de la Iași, ce s-a desfășurat în 1642, a dezavuat doar textul *Mărturisirii* sale, nu și activitatea învățatului patriarh.

Consfătuirea reprezentanților Ortodoxiei din capitala Moldovei, prezidată de domnul țării, Vasile Lupu, s-a bucurat de prezența lui Varlaam și a lui Meletie Sirigul. Textul *Mărturisirii* va fi tradus în românește de



Vechii ctitorii moldave:
mănăstirea Secu (Neamț)...

Radu Greceanu (*Magazin istoric*, nr. 7/1987) și tipărit la Buzău în 1691.

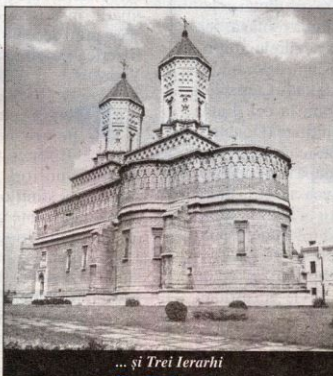
În istoria culturii românești Varlaam este cunoscut, mai ales, prin tipărirea în 1643 la Iași a *Cazaniei*, operă de comentarii ale textelor evanghelice din duminici și sărbători mari. Acestea înlocuiau predica originală ce va odrăslîi cu Antim Ivireanul și se va dezvolta târziu, în secolul al XIX-lea. Nu era o operă originală, dar traducerea și alcătuirea ei cu deosebită pricepere au impus-o devreme, nu numai în Moldova, ci și în Țara Românească și Transil-

vania. A fost cea mai răspândită carte din secolul al XVII-lea și a fost retipărită de mai multe ori sub titlul de *Chiriacodromion* (*Magazin istoric*, nr. 5/1984).

La sfârșitul cazațiilor sfântului Calist, Varlaam adaugă *Viața Sfântului Ioan cel Nou*, traducerea scrierii lui Grigore Tâmbac, și *Viața cuvioasei Parascheva*. Celelalte câteva vieți de sfinți ce figurează în *Cazanie* sunt traduceri și adaptări din Sinaxarele grecești. Limba *Cazaniei* este deosebit de curată și aportul lui Varlaam

la stabilirea unui lexic literar se vedește demn de subliniat.

La puțină vreme după apariția *Cazaniei*, arhieriei din cele două provincii românești au încercat să-i împace pe cei doi vrăjmași, Vasile Lupu – cel mai agresiv – și Matei Basarab. A fost trimis în Țara Românească mitropolitul Varlaam, în anul 1644, să stăruie pentru pace. A fost întâmpinat și omenit de un alt învățat egal lui, Udriște Năsturel, care era și cumnat (frate al Doamnei Elina) cu echilibratul domn Matei Basarab.



... și Trei Ierarhi





„Pentru-ace dintru întâiu, c-au fost bărbați purtători de duhul svânt, unii după alții și până acmu toți au ustenit scriind și tălmăcind Svetele Scripturi de-au învățat ș-au arătat omului în toate chipurile calia care duce acolo, cum ca să nu greșească hieriește cine marginea și săvârșitul acela, spre carele-i făcutu. Către aceea ș-altă ustenință s-au adaoș acelor bărbați purtători de Duhul Svânt, căci ca mărăgând de sus în gios și împunțându-se din oameni înțelesul Sventelor Scripturi le-au căotatu a pogori și Svânta Scriptură tot mai pe înțelesul oamenilor pân-au început a scoate așei cineși pre limba sa pentru ca să înțeleagă

hieicine să să învețe și să mărturisască minunate lucrurile lui Dumnedzău. Cu mult mai vartos limba noastră românească, ce n-are carte pre limba sa, cu nevoie iaste a înțelege carte altii limbi. Și pentru lipsa dascalilor ș-a învățătorei. Cât am putut învățând mai de multă vreme, acum nice atâtea nime nu învăță. Pentru-aceea de nevoie mi-au fost, ca un datornic ce sunt lui Dumnedzău cu talantul ce mi-au dat să pociu plăti datoria macar decât până nu mă duc în casa cea de lut a moșilor miei.



(Varlaam, *Cuvânt de început*, la Cazania din 1643)

În casa lui Udriște, cercetând biblioteca sa, a dat peste o broșură care l-a revoltat pe mitropolit moldovean: un catehism calvinesc, tipărit la 1640. Varlaam a redactat în grabă un *Răspuns împotriva catehismului calvinesc*, pe care l-a supus discuțiilor unui grup de arhieri din Țara Românească și Moldova. După aprobare, catehismul, care privea în special pe creștinii din Transilvania, a fost imprimat în 1645 la mănăstirea Dealu, unde funcționa o altă tiparniță primită tot de la Petru Movilă. Era cea dintâi polemică religioasă redactată în limba română, cea mai autentică operă originală a marelui mitropolit, scrisă într-o limbă accesibilă celor mulți, credincioșii aflați de o parte și de alta a Carpaților.

În anul 1954, când lucram la cel dintâi studiu al meu cu pretenții științifice (Doamne, cât sunt de bătrân!) am dat peste un *Acatist al Maicii Domnului*, imprimat, după toate aparențele, în anul 1645 la Iași. Avea aceeași literă tipografică folosită la *Cazanii* și la *Cele șapte taine ale bisericii*, operă tradusă împreună cu Eustratie Logofătul și apărută în 1644. *Acatistul*, nedatat, are 48 de versuri, nu lipsite de unele calități prozodice, pe care le-am atribuit marelui mitropolit.

Varlaam a stat alături de Vasile Lupu și s-a folosit de generozitatea acestuia față de

Biserică. Mă gândesc cât de impresionantă va fi fost la vremea aceea ctitoria de la Trei Ierarhi, toată suflată cu aur. Dar norocul nu i-a slujit mândrului voievod până la capăt. În aprilie 1653, a fost chemat la Constantinopol, după obicei, și îndepărtat din scaun. Varlaam, bătrân și obosit, s-a retras acolo unde își avea metania, la mănăstirea Secu, și unde și-a dat obștescul sfârșit în anul 1657.

N-a fost uitat cu totul de lume. Mai ales de cercetătorii care i-au analizat cuvântul scris și tipărit, îndeosebi cel al *Cazaniei*. Iată că, în acest prim deceniu al celui de-al treilea mileniu, Biserica noastră și-a amintit de ostenele lui Varlaam.

Pentru cele făcute pentru Ortodoxie și pentru neamul românesc, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât ca mitropolitul Varlaam să fie trecut în calendarul sfinților români. Un sobor de înalți ierarhi, în frunte cu cel de-al șaselea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Preafericitul Daniel, pe atunci încă mitropolit al Moldovei, a slujit la „casa cea de lut” a învățatului Varlaam, rugând pe Domnul Dumnezeu să-l primească în ceata sfinților pe cel care, după cum însuși mărturisea, a străduit să sporească „talantul” ce i-a fost dat. ■



UN AN BUN, MĂRIA TA!



Așa arăta Curtea domnească din Iași în secolele XVII-XVIII; în stânga și în dreapta stampea: un vas din argint pentru sfințit aghiasma și o cupă din același metal, lucrată într-un atelier transilvan în secolul al XVI-lea

SORIN IFTIMI

În Evul Mediu românesc anul bisericesc, adoptat și de cancelaria domnească, începea la 1 septembrie, cel financiar la 1 august, iar anul agricol își avea, în mod firesc, începutul primăvara, în luna martie. Anul civil însă începea la 1 ianuarie, potrivit tradiției calendarului roman, folosit și de țările vecine, catolice.

Călugării noștri aveau un motiv în plus de a socoti anul de la această dată: ei erau considerați de către misionarii apuseni ca aparținând Ordinului Sfântului Vasile, deoarece mănăstirile în care slujeau aveau la bază regulile fixate de Sfântul Vasile cel Mare, al cărui hram era în ziua de 1 ianuarie. În această zi erau schimbați sau realeși egumenii mănăstirilor.

O tradiție similară era întâlnită și la Curtea domnească din Iași, unde, la acest soroc, se reînnoiau dregătorii. Astfel, în după-amiaza ultimei zile a anului, prin purtarea de grijă a hatmanului și a gâi, toată slujitorimea se aduna la Curte, cu vâtafii și zapcii lor. După sfârșitul slujbei de seară (vecernia), care se ținea în Biserica cea Mare (Sf. Nicolae-Domnesc), domnul trecea în Sala tronului (Spătăria), însoțit de mitropolit, arhieri și dregătorii țării. Aici erau tratați, după moda țării

grădeană, cu vutcă (*Magazin istoric*, nr. 10/1998), „confeturi” (dulciuri) și cafea.

Apoi, din porunca marelui spătar, toți boierii depuneau însemnele dregătoriei lor în Spătărie sau în Sala divanului. Se adunau laolaltă în primul rând toiege aurite, argintate, colorate, dar și câte o sabie, un buzdugan, un lanț de argint sau altele de acest fel, după care foștii lor posesori se retrăgeau „cu inimele înghețate”. „În acea noapte, domnul, după cum găsea cu cale sau după cum îl îndemna capriciul,

hotăra soarta fiecăruia, dintre cei care așteptau tremurând de nerăbdare, cei mari trăgând cu urechea pe la ușile camerelor domnești, cei mai mici șezând ghemuiți pe scările, beciurile și prin curtea palatului.”

**„Cu ahtul
în inimă”**

Cu trei sau patru ceasuri mai înainte să se crape de ziuă, se adunau la Curte toți boierii ce jinduiă la dregătorii și îl însoțeau pe domn la slujba de dimineață, fără însemnele

dregătoriei lor. Se făcea slujbă în Biserica cea Mare, cu polieleu (cântarea psalmilor 134 și 135) și împărțirea făcliilor de ceară, precum odinioară la curtea împăraților bizantini.

După liturghie, domnul trecea la Spătărie și se așeza în tronul țării. Apoi marele postelnic, maestrul de ceremonii al Curții, introducea, unul câte unul, pe boierii cărora domnul voia să le încredințeze dregătoriile. Astfel, veliții boieri erau căftăniți (marele cămăraș le așeza pe umeri câte un caftan), după care primeau și toiagul viitoarei dregătorii. Urma numirile dregătorilor de rangul doi, care nu primeau toiag, ci doar un caftan potrivit stării lor, din partea cămărașului al doilea. Boierii de rangul trei erau confirmate verbal. Spre deosebire de marii boieri, rangurile inferioare trebuia să sărute nu doar mâna, ci și poala hainei domnului.

După aceea, toți mergeau împreună cu domnul la liturghia ce se oficia în Biserica cea Mare, dregătorii cei noi așezându-se pe locurile celor scoși din slujbe, ce nu treceau de „tinda” bisericii.

Cei văduviți de dregătorii „rămăneau cu ahtul în inimă. Se întorceau acasă «dezumflați», unde izbumneau bocetele jupănescelor lor. Își opăreau paraponul în cafele de săreau din ciubuc cât colo cărbunele și tutunul și cugetau cu amărăciune cât de iute se învârtăște Roata Lumii: n-apuci să te

deprinzi sus și – bândbâc – jos” (Gradea, *Uricariul*, XVII, p. 398).

Cei norociți de soartă se adunau, în după-amiaza aceleiași zile, la Spătărie, unde aduceau daruri domnului de Anul Nou. Acest obicei este povestit pe larg de către Delacroix, secretarul ambadorului francez la Poartă, prezent în două rânduri (1672 și 1676) în Moldova. El arată cum darurile erau înregistrate de un diac al logofătului și preluate de iocioglani (feciori de la Curte), pe măsură ce acestea se adunau. Primul dar era oferit de mitropolit, care se ridica doar, înclinându-se, fără a-și părăsi locul; ceilalți sărutau mâna domnului. Logofătul rostea tare: „Înalt Prea Sfinția Sa vă dorește un an bun și vă oferă un covor, o bucată de catifea și două cești de argint.” Domnul răspundea: „Mulțumesc Înalt Prea Sfinției Sale.” Același logofăt era cel care venea al doilea să aducă darul și primul care săruta mâna domnului. El își rostea singur urarea și enumerarea darurilor sale.

Darul vameșului era cel mai însemnat: două covoare, patru blăni de răs, patru cești de argint și pe deasupra un

lighean și un ibric, valorând 1.000 de scuți. El mai dădea și 2.000 de ducați de aur, dar numai ca parte din ceremonie și pentru a fi într-un ceas bun, căci aceștia se socoteau ca dar al instituției pe care o reprezenta.

Strănutul și plăcinta cu răvașe

Spre seară urma un ospăt, care avea loc în Sala tronului sau în Sala divanului. Rela-tarea lui Anton Maria Del Chiaro, ani de zile secretar al lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714), oferă câteva amănunte hazlii. El povestește că la Curtea munteană exista obiceiul ca, dacă vreunul dintre comeseni strănuta la masă, să i se aducă îndată, din partea domnului, un pahar cu vin și pe deasupra i se dăruia și o bucată de postav fin și una de atlas, ca să-și facă anterieu și haină dedesubt; strănutul trebuia să fie însă firesc, nu unul provocat anume cu tutun sau altceva, căci de-ar fi fost așa, în loc să primească daruri, acel boier ar fi fost luat în răs de toți ceilalți. Dar dacă strănuta domnul, atunci

marele vistiier trebuia să-i dăruiască un brocart de aur pentru o haină.

Meniul surprinde și el: acești boieri, purtători de anterie și caftane orientale, erau serviți din belșug cu „cele mai alese băuturi pe care le producea întreaga Europă”. Felurile de mâncare erau foarte multe și bine pre-



Scena Botezului Domnului, așa cum este redată într-o frescă din biserica mănăstirii Bistrița, Țara Românească

gătite, după moda nem-
tească, franțuzească și
italienească. Trecuse vremea
când înaintașii schimbau
felurile de mâncare fără să
mai fie ridicate tacâmurile de
pe masă, ci le puneau unele
peste altele, făcând un
edificiu din farfurii.

Delacroix consemnează și
o altă ceremonie curioasă (de
astă dată în Moldova, imitată
după moda grecească de la
Constantinopol), care pro-
ducea multă veselie dom-
nului și comesenilor. Pentru
încheierea ospățului era
adusă o plăcintă mare făcută
din foițe de aluat și în care
fuseseră băgați cu mult
meșteșug, în locuri diferite,
50 de ughi sau țechini (bani
de aur), precum și bilete,
asemănătoare cu cele de loto,
având scrise pe ele diverse
texte, arătând un semn bun sau
rău în acea zi de început de an.
Când domnul împărțea
plăcinta, unuia îi cădea un



*Splendida biserică
„Sfântul Nicolae Domnesc” din Iași,
locul de desfășurare a ceremonialului
de Anul Nou la Curtea domnească*

bănuț de aur, altuia vreun bilet,
al cărui cuprins trebuia să fie
citit cu glas tare. În ele sta
scris: „Bețiv”, „Hrăpăreț”,

„Muieratec” sau „Poftito-
riu de Domnie”. Domnul
adăuga câte o vorbă de duh
pentru fiecare, spre hazul
adunării.

Înainte de sfârșitul pe-
trecerii, către seară, domnul
dăruia sfetnicilor și boierilor
de starea întâi câte două
pahare de argint, iar celor de
starea a doua câte unul
singur. Paharele erau um-
plute cu vin – ce simboliza
sângele lui Hristos –, iar
dregătorii, pe rând, le goleau
stând în genunchi în fața
domnului, cu capetele
descoperite. Acesta era un
ritual prin care boierii,
proaspăt așezați în funcții,
promiteau credință dom-
nului. După care se retrăgeau
cu toții pe la curțile sau pe la
gazdele lor, cu gândul că
doar peste câteva zile, la 6
ianuarie, se întorceau iarăși la
Curtea domnească, pentru
serbața Bobotezei (*Magazin
istoric*, nr. 1/2003). ■



RADIO ROMÂNIA CULTURAL

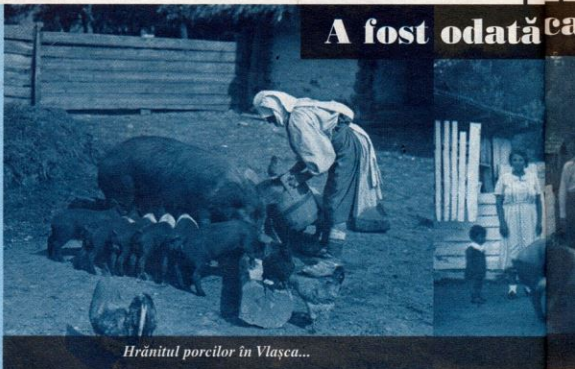


	FM
Arad	106,8
Bacău	101,4
Baia-Mare	100,1
Bârlad	102,8
Botoșani	100,8
Brașov	105
București	101,3
Buzău	103,7
Cluj-Napoca	101
Focșani	101
Galați	101,6

	FM
Iași	103,1
Oradea	96,1
Ploiești	104,1
Rm. Vâlcea	102,5
Sibiu	103,7
Suceava	101,6
Târgu-Mureș	104,9
Timișoara	100,7
Tulcea	105,4
Vaslui	102,4
Zalău	105

Se spune că odată, demult, un fecior, pe numele său Ignat, încerca să taie porcul, dar, din greșeală, și-a lovit tatăl în cap, omorându-l.

Familia a făcut pomenile cuvenite, dar tânărul și-a luat lumea în cap. Într-o bună zi, pe un drum s-a întâlnit cu un preot, căruia i-a destăinuit păcatul său. Preotul l-a sfătuit să facă o luntre la o apă curgătoare și să-i treacă pe călători fără a le cere bani. Apoi, să ia un tăciune de tufă și să-l înfigă în pământ. Dacă se va prinde vreme de trei ani, Dumnezeu îi va ierta păcatele.



HRĂNITUL PORCILOR ÎN VLAȘCA...

IGNATUL, O ALTĂ POVESTE A PORCULUI...

Dr. GEORGETA ROȘU

Când aproape se împlinea sorocul celor trei ani, într-o noapte cu viscol s-a auzit chemat de pe malul celălalt al apei: „Măi Ignat, vino de ne trece!“ S-a dus, dar a constatat că dincolo nu era nimeni. A doua oară s-a întâmplat întocmai. A treia oară a găsit așteptându-l doi moșnegi. Unul era Dumnezeu, celălalt Sf. Petru. I-a trecut peste râu și, fiindcă era frig și viscol, i-a și adăpostit în casă. Femeia lui Ignat pusese testul pe vatră să-i amăgească pe copiii care plângeau de foame că le va coace o pâine mare, iar când se vor trezi vor avea ce mânca pe săturate.

Atunci, unul dintre moșnegi a îndemnat-o să ridice testul, și minune: dintr-o pâine mare,

au început să iasă aburii. Pentru strădania depusă pentru iertarea păcatului și pentru credința lui, Ignat a fost luat de Dumnezeu și de Sf. Petru să colinde lumea împreună. Dumnezeu i-a promis chiar că-i va avea în grijă copiii. La plecare, trecând pe la cărbune, a constatat că înfrunzise, semn că păcatele-i fuseseră iertate.

După ce a colindat în lung și-n lat cu Dumnezeu și Sf. Petru, Ignat s-a minunat întâlnind niște negustori în trăsuri. Dumnezeu i-a spus că sunt chiar copiii lui și l-a lăsat să plece împreună cu ei spre casă.

Ignat ajunsese așadar aproape de Tatăl ceresc.

Ca sfânt, lui Ignat i se spunea „Teoforul“, adică „pur-

tătorul de Dumnezeu“, și a fost ucenic la Sf. Apostol Evanghelist Ioan. El a fost înscăunat episcop și păstor al credincioșilor din Antiohia, de Sfatul Sfinților Apostoli. A păstorit cu vrednicie, vreme de 40 de ani.

Pentru credința sa, Ignat a fost trimis în lanțuri la Roma de împăratul Traian, unde a fost întâmpinat de mulțime de credincioși. A fost dus într-o arenă de circ, în care se desfășurau păgânii, privind cum erau sfășiați creștinii de fiarele sălbatice, care se năpusteau flămânde asupra lor. Sf. Ignat și-a acceptat sfârșitul fără a se plânge.

O poveste încălțită... Dar de la această întâmplare

ta ca niciodată



... și într-un sat din Gorj



Pârlițul porcilor într-o mahala bucuresteană
(fotografii din Arhiva de imagine a Muzeului Național al Țăranului Român)

credincioșii știu că porcul se taie de Ignat. Se spune că omul care nu are în gospodăria sa un porc gras de Crăciun și un cuțit bun la vremea pepenilor acela „nu-i om, nu știe ce-i fericirea“. Cine nu are porc trebuie să taie măcar o găină, că-i musai să vezi sânge în ziua de Ignat pentru a fi ferit de boli.

Mentalul rural păstrează numeroase legende despre această zi. Una dintre ele spune că în noaptea de dinaintea Ignatului porcul visează cuțitul sau își visează gâtul acoperit cu mărgelă. Când se taie un porc, nu-i bine să fie de față oameni miiloși, pentru că porcul va muri foarte greu și carnea nu va mai fi gustoasă. Se mai spune că, dacă în inima porcului femeile găseau mult sânge înghețat sau încheșat, era semn că stăpânul casei va avea noroc la bani. Urma pomana porcului, de la care era nelipsită țuica fiartă.

Se credea că atunci când tai un porc negru, e bine să

păstrezi sângele într-o strachină cu mei. După ce se usca, se măcina și se afumau copiii, să le treacă răceala. Untura de la porcul negru este bună la făcut vrăji. O bucată de carne din porc negru era dusă la biserica de Bobotează, să fie botezată de popă. Apoi se ungeau cu ea cei care aveau dureri de picioare ori junghiuri. Cu untura de porc negru tăiat la Ignat era uns trupul celui bănuțat că s-ar putea transforma în strigoi.

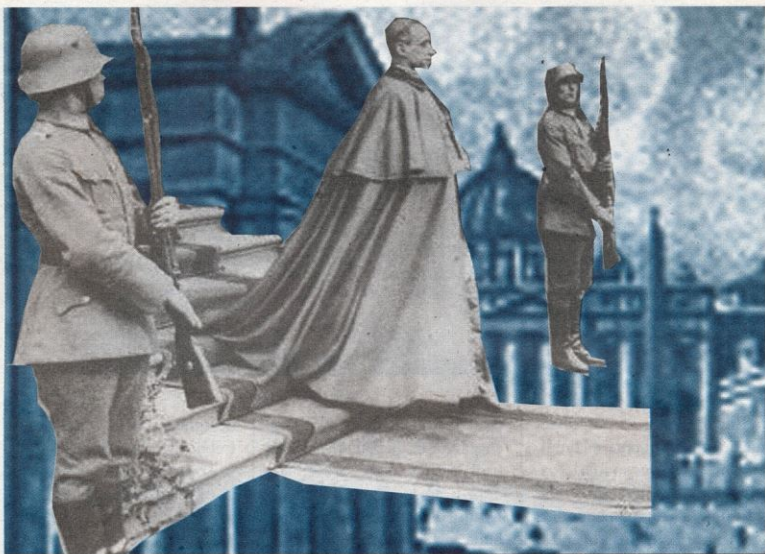
Nu era îngăduit femeilor să împlinescă alte munci în casă, fiindcă se credea că puteau da de necaz. Femeile însărcinate „țineau“ sârbătoarea pentru a naște prunci întregi la trup și la minte.

Dacă femeile lucrau în această zi lucru de mână, „ficeau“ (gemeau ca porcii). Ignătoaia (Ignat avea o pereche) era socotită o femeie urâtă, despre care se spunea că mânca lumea (mai ales pe femeile care torceau în ziua

de Ignat). Ca să scapi de ea, trebuia să cânti cocoșește, de trei ori, iar ca să fii sigur că nu se mai întoarce, trebuia să stingi focul din vatră.

Se spune că nu e bine să tai porcul lumea sau vinerea. Porcului tăiat i se smulgea coama. Părul se înmuia în sânge, să nu se stingă neamul porcului (dacă era „soi“ bun), apoi se dădea pentru confecționat bidinele. După ce era pârliț (cândva numai cu paie), se spăla, i se scoteau picioarele (pulpele) și căpățâna, apoi se făcea după ceafă o tăietură în formă de cruce. Cel care pune sare zicea: „să-l mâncați sănătoși!“. Porcul era apoi despicat pe burță, se scoteau șuncile, se alegea carnea pentru cârnați, caltaboși, tobă, sarmale... Se topea untura și se făceau jumări; mușchii mari și mușchuleții se dădeau la fum, ca să fie mai gustoși...

De aici zicala „Crăciunul sătului...“ ■



Cardinalul Pacelli, viitorul Papă Pius al XII-lea, ieșind de la o audiență la Hitler

PIO AL XII-LEA BEATO?

COSMIN OPREA

După 40 de ani de la deschiderea cauzei de beatificare a lui Pius al XII-lea (inițiată de Papa Paul al VI-lea la 18 octombrie 1967), aceasta a fost aprobată de „sesiunea ordinară“ a congregației pentru-cauzele sfinților. Comisia, din care fac parte 15 cardinali și 15 episcopi, a dat verdictul, la 8 mai 2007: servul lui Dumnezeu, Eugenio Pacelli, a practicat virtuțile creștine într-un grad „eroic“. Concluziile comisiei au fost transmise suveranului pontif de către cardinalul prefect José Saraiva Martins.

Nu mai lipsește decât semnătura Papei pe documentul în cauză, pentru a se putea demara beatificarea solemnă a lui Pius al XII-lea (1876-1958). În timpul dezbaterii pe această cauză s-au făcut cunoscute și acuzele de „tăcere“ asupra Holocaustului, lansate de dramaturgul german Rolf Hochhuth (n. 1931), în piesa *Vicarul*.

La finalul ședinței, preotul postulător Paolo Molinari și cel relator al cauzei pentru sanctificare, Peter Gumpel, au anunțat că nu a fost vorba despre acea „unanimitate ce caracterizează un asemenea act și că se spera la mai mult“.

Procesul sanctificării a fost foarte atent pregătit. În 2004 au fost prezentate șase volume (3.000 de pagini cu mărturiile vieții creștine a lui Pius al XII-lea), aprobate în cele din urmă de majoritate. To-

tuși, unii episcopi și cardinali au recomandat prudență și o perioadă mai mare de gândire.

Nu a fost și cazul unor alte sanctificări, precum cele ale lui Ioan al XXIII-lea (1958-1963), Maicii Tereza sau

fondatorului grupării *Opus Dei*, Escrivà de Balaguer. Părintele relator Molinari a explicat că toată documentația a fost analizată cu mare atenție de către o comisie formată din șase consultanți teologi, cărora



Paul al VI-lea, cel care a deschis procesul de beatificare a lui Pius al XII-lea

li s-au alăturat, apoi, șase istorici. Recomandarea sanctificării a primit doar o majoritate de două treimi.

Doar în cazul în care Papa va semna actul în sine, se va putea demara și procesul stabilirii existenței unui miracol înfăptuit prin mijlocirea lui Pacelli. Analiza aceasta va fi încredințată unor comisii consultative, atât medicală, cât și teologică, pentru ca, în cele din urmă, cazul să ajungă la „congregația ordinară“.

Reacții negative

După cum era de așteptat, actul nu a lăsat indiferente comunitățile evreiești din Italia și din lume. La 15 mai 2007, la Teatro Filodrammatici din Milano, s-a reluat piesa *Vicarul*; iar câteva zile mai târziu, la 19 mai, reprezentația a fost onorată de autorul dramei, Rolf Hochhuth, în vârstă de 76 de ani.

După aproape 40 de ani de la scrierea piesei, Hochhuth declara că gândește la fel în ceea ce privește atitudinea suveranului pontif în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, dar că acuzațiile împotriva Papei Pacelli au

devenit mai vehemente, mai ales în lumina unor noi documente publicate de istoricul Etienne Fouilloux. Analistul francez a susținut că, în 1946, Pius al XII-lea a ordonat nunțiilor apostolice să nu restituie rudelor care au supraviețuit Holocaustului copii evrei ascunși în mănăstiri, deja botezați. În opinia lui Hochhuth, singurul papă care ar merita într-adevăr să fie sanctificat este Ioan al XXIII-lea. Căci acesta, pe când era nunțiu la Paris, se disociase de metodele Papei Pius al XII-lea.

Părintele Peter Gumpel a explicat însă acțiunile Papei ca aparținând dreptului canonic, aplicat în Biserică cu mult timp înainte. În același timp, s-a dovedit destul de sceptic și asupra autenticității documentului prezentat de Fouilloux, considerând că el ar fi trebuit să se găsească în Arhivele Nunțiatului în Arhivele Nunțiatului, și nu în altă parte. Complicatul context al acelei perioade a reprezentat, de altfel, și substanța unei interesante

lucrări aparținând lui Andrea Tornielli și Matteo L. Napolitano, *Pacelli, Roncalli e battesimi della Shoah* (Pacelli, Roncalli și botezurile Shoah-ului).

Nu trebuie omis faptul că piesa lui Hochhuth s-a jucat o singură dată în Italia, în anii '60. Apoi a fost censurată, act înșoțit, se pare, și de amenințări cu excomunicarea pentru actorul Gian Maria Volonté și regizorul Carlo Cecchi. Motivul: ofensa gravă adusă celui numit Pastor Angelicus.

Magistratul Robert Kempner, procuror la procesul de la Nürnberg (*Magazin istoric*, nr. 3-5/1988) scria, în ianuarie 1964, după publicarea piesei *Vicarul*, că orice poziție propagandistică a Bisericii contra regimului lui Hitler ar fi condus, în mod sigur, la un masacru împotriva populației evreiești. Mai mult chiar, cercetătoarea americană Margherita Marchione, de origine italiană, în lucrarea *Pio XII e la questione ebraica* (Pius al XII-lea și problema evreiască),



Cesare Orsenigo i-a urmat lui Pacelli ca nunțiu la Berlin, rămânând acolo până la sfârșitul războiului



Pius al XII-lea a fost denumit și *Pastor Angelicus*, după profeția călugărului cistercian Malachia, episcop primat al Irlandei (aproximativ 1140). Dar și „doctorul universal”, deoarece se pronunța asupra a numeroase probleme, din diverse domenii.

sustine că Pius al XII-lea a riscat personal deportarea în lagăr, pentru ajutorul acordat celor persecutați de regimul nazist. Și cuvântarea Papei Paul al VI-lea, din 12 septembrie 1964, ținută la catacombele Sfintei Domitila, merită să fie amintită în acest sens: „Sfântul Scaun se abține să protesteze [făcând referire la regimurile comuniste totalitare de la jumătatea anilor '60 - n.n.], nu pentru că ar ignora realitatea, ci pentru a evita alte consecințe mai grave”. „Papii nu vorbesc doar pentru a-și construi o imagine favorabilă pentru posteritate, ei știu foarte bine că de orice cuvânt al lor poate depinde soarta a milioane de creștini; au în inimă soarta oamenilor, și nu aplauzele istoricilor”.

Tăcerea Papei

O altă acuzație adusă lui Pacelli este și aceea de a fi făcut pierdută enciclica predecesorului său, Pius al XI-lea, *Humani generis unitas* împotriva rasismului și a fascismului, rămasă nepublicată după moartea Papei.

Istoricul italian Emma Fattorini, după serioase investigații în arhivele Vaticanului, publicate în lucrarea *Pio XI, Hitler e Mussolini. La solitudine di un Papa* (Pius al XI-lea, Hitler și Mussolini. Singurătatea unui Papă), subliniază faptul că cel care a pomenit pentru prima dată despre acest document a fost Ioan al XXIII-lea.

Singurul dintre iezuiții care au lucrat în Arhivele Secrete ale Vaticanului, inaccesibile cercetătorilor, la megaproiectul de cercetare a perioadei sus-menționate, este părintele Pierre Blet, astăzi în vârstă de 89 de ani. Întrebat, de curând, despre subiectul piesei *Vicarul*, a răspuns: „Este o operă teatrală, care poate zice ce vrea, dar, desigur, nu are nimic de a face cu adevărata istorie.” El a recunoscut însă că o altă lucrare a fost cea care a provocat, cu adevărat, reacția Vaticanului: cartea lui Saul Friedlander, *Pio XII e il III Reich* (Pius al XII-lea și al III-lea Reich), bazată pe scrisorile ambasadorilor germani la Roma și la Vatican. Părintele Blet a considerat că

Vicarul reprezintă doar o operă de „fantezie literară”, care nu merită prea mare atenție. De curând, Andrea Tornielli, specialistul în problemele Vaticanului al publicației italiene *Il Giornale*, și-a tipărit ultimul volum, intitulat *Pio XII, Eugenio Pacelli. Un uomo sul trono di Pietro* (Pius al XII-lea, Eugenio Pacelli. Un bărbat pe tronul lui Petru). Cu prilejul lansării, din 5 iunie 2007, a fost prezent și cardinalul secretar de stat Tarcisio Bertone. Înaltul prelat a subliniat faptul că toate aceste imputări aduse vieții și activității lui Pius al XII-lea sunt nefondate, repunerea lor în atenția publicului diminuând adevărata valoare a pontificatului unui papă care a fost precursorul Conciliului II Vatican (cel care a pus problema aducerii la zi a mesajului Bisericii).

În ceea ce privește „tăcerea” Papei, trebuie amintit și articolul lui Gian Maria Vian, publicat în 2004, în revista *Archivum historiae pontificie*, cu titlul *Il Silenzio di Pio XII: alle origini della leggenda nera* (Tăcerea lui Pius al



Margherita Marchione
cu Papa Ioan Paul al II-lea

XII-lea: originile unei legende întunecate), articol ce demonstrează că, încă din timpul războiului, Uniunea Sovietică începuse atacul îndreptat împotriva Papei Pius al XII-lea, un anticomunist convins, și a Bisericii Romano-Catolice. În acest sens, Gian Maria Vian citează un pasaj din discursul mitropolitului Nicolae de Krutițki și Kolomenski, la prima conferință a Partizanilor Păcii ai U.R.S.S., ținută la Moscova, la 26 august 1949: „Pe perioada celui de Al Doilea Război Mondial, capul Bisericii Romano-Catolice nu a pronunțat nici un cuvânt de protest împotriva călăilor umanității, în apărarea miilor de victime asinate, torturate, condamnate să puzurească în închisori, spânzurate, împușcate, trimise la moarte în teribilele camere de gazare [...] Astăzi, șeful Bisericii Romano-Catolice, orbit de vechea ură îndreptată împotriva ortodocșilor, a slavilor și mai ales a rușilor sovietici, acest dușman al U.R.S.S.-ului, a trecut fățiș în tabăra nenorocită a noilor instigatori.

Lumea întreagă știe că el a devenit agentul imperialismului american“. Cu tact, Tornielli subliniază că aceste acuze îndreptate împotriva lui Pius al XII-lea au prins, între august 1946 și octombrie 1948, noi contururi. Era începutul Războiului Rece, o perioadă în care cele două Blocuri își delimitau sferile de influență.

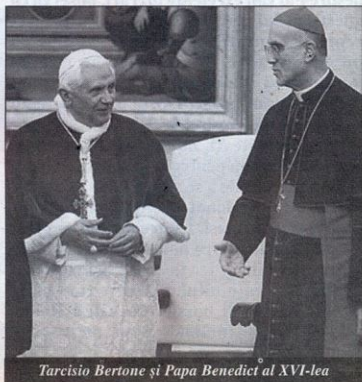
O pagină încă deschisă...

La sfârșitul războiului, mulți evrei care au supraviețuit Holocaustului i-au mulțumit Papei pentru deosebita grijă față de comunitatea evreiască. Mai mult, rabinul șef al Romei, Israele Zolli, s-a convertit la catolicism avându-l ca naș pe însuși Papa. Se pare că și Memorialul de la Ierusalim, Yad Vashem, și-a schimbat, în ultima perioadă, punctul de vedere, reconsiderând figura și opera Papei Pacelli, în contextul său istoric. Cu toate acestea, din 2005, sub fotografia lui Pius al XII-lea din muzeul Shoah-ului (Ierusalim) a fost trecută o „didascalie“ critică la adresa sa. Nunțiul apostolic Antonio Franco a refuzat să participe la comemorarea Shoah-ului ținută la muzeu la 15 aprilie, anul acesta.

Rămâne însă de văzut dacă

Benedict al XVI-lea își va da acordul pentru beatificare. Nu trebuie omis că unul dintre primii beatificați de Papa Benedict al XVI-lea, la 9 octombrie 2005, a fost episcopul german Clemens August Von Galen, cunoscut pentru refuzul său de a colabora cu regimul nazist. Pentru curajul său, Pius al XII-lea l-a numit pe Von Gallen cardinal, la 18 februarie 1946.

Chiar dacă Biserica Romano-Catolică nu consideră necesar să-și ceară scuze pentru așa-numita „tăcere“ a lui Pius al XII-lea, deoarece, din punctul de vedere al Vaticanului, s-a făcut tot ce era posibil (după cum a transmis nunțiul apostolic din Israel, într-o declarație acordată televiziunii de stat), nu înseamnă că, din punct de vedere istorico-științific, s-ar fi spus ultimul cuvânt – a recunoscut cardinalul Cassidy, președintele Comisiei pentru raporturile cu ebraismul. Analiza rămâne deschisă... ■



Tarcisio Bertone și Papa Benedict al XVI-lea

VASILE PÂRVAN CONSTRUCTORUL



Academia de Romania, construcție pe care Vasile Pârvan nu a mai apucat să o vadă

Prof. univ. dr. ION BULEI

Vasile Pârvan (1882-1927) face parte dintre intelectualii creatori de instituții. Noi, românii, numărăm pe degete astfel de intelectuali, care au avut priceperea și voința de a-și pune în practică intențiile. Pentru că Pârvan credea că unei culturi, oricărei culturi, îi trebuie instituții prin care să se formeze și să se exprime. Despre latura aceasta a lui V. Pârvan s-a scris mult. Am zice mai mult decât despre oricare alt istoric al nostru, cu excepția lui Nicolae Iorga, alt mare creator de instituții, cel mai mare. Al. Zub, acela care ne-a dăruit despre Pârvan excelente lucrări, observa că „destinul lui Pârvan a fost să incite. Acceptat cu entuziasm de unii, respins cu putere de alții, el n-a lăsat pe nimeni imposibil și s-a impus posterității ca un factor incitant, a cărui forță de iradiere nu și-a istovit încă resursele.”

Are dreptate Al. Zub. Pârvan a și avut o soartă nefericită pentru el și pentru cultura română: aceea de a se stinge la 45 de ani. Și faptul a impresionat profund pe contemporani și pe urmași. Cum e posibil să plece așa de repede dintre noi cei mai buni? „Pe ultima filă din Getica ta capul tău căzu sub apăsarea prea multului gând“, cum scria George Călinescu, bursierul său de la Roma. „Nu te vom mai întâlni în Roma eternă, trecând prin [parcul] Pincio spre școala ta și a noastră – în care nimeni afară de tine nu

mai e vrednic să intre –, cu privirea furată de depărtări, de milenii, de cetățile apuse, de sarcofage și de coloane frânte.“ Mircea Eliade remarca faptul că Pârvan a murit pentru că „n-a vrut să rămână un învățat“. Excelentă înțelegere a unui destin care a vrut să se depășească. „Într-o lume de cărturari diletanți și neconvinși, de mediocrități satisfăcute sau de fraudatori ai ideii – scria criticul și istoricul literar Pompiliu Constantinescu –, în el vedem sintetizat efortul unui neam de țărani care a prins de veste pe neașteptate că a rămas cu câteva sute de ani în urma ritmului mării civilizații moderne.“ Ceea ce s-a întâmplat cu Pârvan e „o cumplită absurditate“ sau, mai curând, „tragedia lui Alexandru care murea la 33 de ani la Babylon pentru că îndrăznise a trăi viața așa de intens cum numai zeii au voie s-o trăiască“ (G. Călinescu).

Cultura română pare de prea multe ori condamnată să-și piardă valorile înainte ca acestea să se poată exprima cu forță. Și după pierderea lor iarăși luăm lucrurile de la capăt. „Noi, muritorii – spunea Pârvan –, suntem mari nu pentru găsirea unui gând într-o zi de noroc, ci pentru urmărirea într-o mie de zile, și cu și fără noroc, a gândului unic, care stă la temelia oricărei vieți creatoare.“ Cu alte cuvinte, continuitatea de efort este esențială. Adică exact ceea ce prea adesea n-am avut.

Mai multe scrisori găsite de noi întâmpător în Arhiva Ministerului Român de Externe sunt o vie demonstrație a intensei trăiri, de flacără prea repede stinsă, care a fost viața lui Vasile Pârvan. Sunt scrisori ale lui Pârvan către Giuseppe Lugli. Scrisori din perioada directoratului lui Pârvan la Școala Română de la Roma, din primii ani de funcționare a acesteia, 1922-1927. Mandatarul lor e Pârvan. Destinatarul e secretarul Școlii. Pârvan îl propusese ca secretar perpetuu al Școlii pe Vasile Bogrea, filologul moldovean de talent recunoscut, un erudit, cu preocupări clasiciste, dotat și foarte energic. Cu cuvinte de mare laudă își susține Pârvan propunerea pentru el în plenul Academiei, la 31 martie 1922. Dar propunerea nu e agreată de C. Angelescu, ministrul Instrucțiunii Publice, pe motiv că Universitatea din Cluj avea mai mare nevoie de serviciile profesorului Bogrea. Nu se poate spune că nu avea dreptate, V. Bogrea impunându-se ca una dintre valorile însemnate ale Universității clujene.

În aceste condiții V. Pârvan îl propune pe Giuseppe Lugli, pe atunci docent la Universitatea „La Sapienza” din Roma și inspector de săpături arheologice în capitala Italiei. Totodată, era un conferențiar foarte apreciat al Școlilor americane și franceze din Roma și un activ colaborator al Școlii engleze. Despre el Pârvan declara în primul raport cu privire la Școală, din 28 mai 1923, că era „unul dintre cei mai distinși învățați din

Noi, muritorii, suntem mari nu pentru găsierea unui gând într-o zi de noroc, ci pentru urmărirea într-o mie de zile, și cu și fără noroc, a gândului unic, care stă la temelia oricărei vieți creatoare.

(Vasile Pârvan)

generația tânără romană”. Profesorul Roberto Paribeni, directorul Misiunilor Științifice italiene în Levant, bun prieten cu Pârvan, îl recomanda cu mare căldură pe Lugli, la 2 aprilie 1920, să țină un curs la Universitatea din București, din însărcinarea Ministerului Italian al Afacerilor Străine. Cursul ar fi informat despre „cele mai importante descoperiri arheologice realizate în Italia în ultimii 20 de ani, despre restaurarea de monumente, sistematizarea urbană și stradală, arătând cu câtă grijă

și înțelepciune asemenea probleme sunt tratate și rezolvate în Italia, progresele științifice și tehnice la care s-a ajuns. El ar trebui să prezinte și să difuzeze cărți italiene despre artă și arheologie, cu intenția de a arăta gradul de perfecțiune la care s-a ajuns în industria de reproducere grafică și a cărții”.

Solicitat de Pârvan, Lugli acceptă. Și pe parcursul corespondenței sunt numeroase laudele pe care directorul Școlii Române de la Roma le aduce colaboratorului său. „Nu puțin contribuie la întreținerea acestor bune legături științifice secretarul Școalei noastre, d-l profesor Lugli, ales și el, în acest an, pentru frumoasele sale lucrări, membru corespondent la «Academia Pontifică di Archeologia». Nu numai administrativ, ci și științific, el e continuu activ la Școala noastră, făcând în fiecare joi seara conferințe cu proiecțiuni în sala noastră de



Inaugurarea palatului Școlii Române de la Roma; printre participanți: Benito Mussolini, Emil Panaiteșcu, directorul Instituției, D. Gusti, ministrul Instrucțiunii Publice, Stelian Popescu, directorul ziarului Universul

lucru, asupra monumentelor Romei și Italiei, pe care le cunoaște așa de bine în calitate de profesor de topografie română. Țin a-i exprima și aici mulțumirile mele pentru hărnicia și devotamentul său.“

Sunt cuvintele lui Pârvan din raportul său la Academie, din 10 iunie 1924. „Nu pot să vă spun cât de mult vă sunt de îndatorat pentru tot ce Dvs. faceți pentru școală“, îi scria Pârvan la 10 septembrie 1923. „Încă o dată vă asigur de simpatia mea și admirația mea pentru caracterul Dvs. înțelept și nobil“, revine el la 17 aprilie 1924. G. Lugli este pentru Pârvan mai mult decât un colaborator prețios. E chiar un prieten, față de care are și evocări sentimentale, cum o face într-o scrisoare din 9 aprilie 1923: „Acea seară după conferința mea, în mijlocul celor dragi, îmi rămâne în minte ca o amintire senină, bună, de sinceră, caldă prietenie română în viața mea atât de solitară și de cernită de Destin. Dvs. înțelegeți ce vrea să însemne o amintire de călduroasă afecțiune.“ La Pârvan astfel de efuziuni sentimentale sunt rare.

O singură dată – se întâmplă să fie și ultima scrisoare – în această corespondență, V. Pârvan are ceva să-i reproșeze lui Lugli, faptul că i-a trimis pentru revistă un articol al lui Daicoviciu, pe care nu-l îngrijise în prealabil. Era la 28 februarie 1927. Într-un moment în care Pârvan era tot



În centrul imaginii, în rândul doi, între salariații Bibliotecii Academiei Române, în 1904, Vasilie Pârvan

mai bolnav. Și nu mai avea răbdare.

Alegerea lui G. Lugli ca secretar al Școlii se dovedise cu adevărat inspirată. Intelligent, foarte cult, cu numeroase prietenii în lumea științifică română, dedicat studiului temeinic, G. Lugli va fi cu adevărat organizatorul direct de fiecare zi al Școlii Române de la Roma, V. Pârvan fiind nevoit, datorită multelor sale obligații, să fie mai mult absent de la Roma în toți acești ani, 1922-1927, în care e și director al Școlii românești. „Încă de la începutul activității mele la Roma – scria V. Pârvan în primul număr al publicației *Eferemis* – am încredințat delicata și dificila sarcină de secretar științific și administrativ al Școlii lui Giuseppe Lugli, docent al Universității din Roma. Încrederea ce am avut în el n-a fost nici un moment dezmințită. În timpul lungilor

mele absențe din Roma, el a administrat treburile Școlii cu tact și mare pricepere. În același timp calitățile sale științifice au făcut din el un excelent și indispensabil consilier al bursierilor școlilor în cercetările lor științifice încredințate lor de mine.“

Giuseppe Lugli va fi principalul administrator al Școlii și după moartea lui Pârvan și în anii directoratului lui G.G. Mateescu, unul dintre discipolii activi ai savantului, care, din păcate, moare și el în primăvara lui 1929. Lugli continuă să fie secretarul Școlii Române și după venirea lui E.M. Panaitescu la conducerea ei, până în 1934, când e chemat să ocupe catedra de topografie română la Universitatea din Roma. Dar și după venirea noului secretar, V. Vătășianu, el rămâne apropiat Școlii, în calitate de consilier științific. A fost un om de știință italian providențial. A iubit România, oamenii și cultura ei. Nu cu vorbe meșteșugite, ci cu fapte concrete, multe și de fiecare zi.

Scrisurile din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe o demonstrează o dată în plus. Ele se referă la toate chestiunile Școlii: bursieri, pregătirea lor, condițiile lor de studiu și viață la Roma, programul lor, profesorii cu care ei intră în legături și care îi ajută în pregătirea lor, revistele Școlii, contribuțiile științifice ale bursierilor, bugetul școlii și felul în care e gestionat an de an, crearea și

continua îmbogățire a bibliotecii, construirea noului local al Școlii, Accademia di Romania. Din când în când știri despre Pârvan (boala lui, conferințele ținute, scrisul lui, oamenii cu care intră în contact). Cunoaștem cu fiecare scrisoare pe Pârvan organizatorul. Organizatorul de școală și al vieții altora. Diversitatea de preocupări ce reiese din corespondență, prezența multelor amănunte de tot felul, toate dau limpede ideea operei de construcție a unei instituții, prezența unei strategii fără cusur și odihnă în care se încadrează ambientul fizic (spații, clădiri, dotări, responsabilități financiare, biblioteca), produsele intelectuale ale oamenilor (reviste în primul rând) și vizibilitatea lor, contactele cu mediile și modelele culturale ale vremii.

Pârvan le propune celor din jur o etică a muncii, pe care Tudor Vianu i-o definea astfel: „Fiecare neglijență, fiecă slăbiciune, fiecă adăstare, fiecă îndoială înseamnă lașitate, fiecă neluptă e necreare, e dezertare de la demnitatea umană. Oamenii care nu sprijină viața în ei înșiși și în aproapele sunt apostatați și ei otrăvesc societatea, trădează viața și sprijină moartea.” Pârvan nu vrea nici o clipă să creadă că omul trăiește pregătindu-se de moarte. El sprijină viața sub toate formele ei utile de manifestare. Cu toată precipitatea. O grabă care se vede în toate. La tot ce îl înconjoară



Giuseppe Lugli

imprimă ritm, mișcare: bursierii să-și dea studiile cât mai repede, ele să fie cât mai bune (grabă da, dar nu în defavoarea calității), construcția Școlii să se facă într-un ritm mai alert, ministrul României pe lângă Sf. Scaun, Dimitrie C. Pennescu, să vorbească la Vatican pentru localul provizoriu al Școlii de la mănăstirea S. Suzana, să vină cât mai grabnic cărțile pentru Biblioteca Școlii...

O grabă neîncetată. Și, în același timp, viteză de decizie. Parcă fiecare scrisoare anunță o hotărâre și instituirea unei

reguli. Aceasta înseamnă să construiești o instituție. Pârvan lucrează ca într-o presimțire. O religie a construcției, „acea înverșunare a gândului care nu se dă bătut”, atât de proprie lui Pârvan, străbate din rândurile acestei corespondențe. Un scris foarte ordonat; fără schimbarea ductului liniilor, fără corecturi, trădează omul precis, sigur de sine, dintr-o bucată. E teribil de grijuliu cu banii Școlii. Extrem de atent cu orice cheltuială, observă schimbul leilor în lire, face calcule pentru a nu pierde ceva din banii Școlii cu schimbul valutar, e atent cu dosarele contabile (indică mereu capitolele unde să fie trecute sumele primite sau cheltuite). E atent la orice detaliu: scrie băncilor, aranjează spațiul de locuit al bursierilor sau al lui Lugli, e preocupat de salariul și condițiile de viață ale femeii sau femeilor de serviciu...

Cea mai mare grijă a lui e pentru bursieri (are o corespondență și cu aceștia).



Piazza del Popolo din Roma

Folosește față de ei îndemnul, mai ales îndemnul, sfatul și amenințările. Pe acestea din urmă nu le pune niciodată în practică, dar vrea să-i țină pe bursieri în priză. La 17 iulie 1925, când citește un dur raport al lui Giuseppe Lugli contra unora dintre bursierii care nu își vedeau de treabă, el răspunde acestuia, dându-i sfat de împăcare: „V-am trimis ieri răspunsul meu oficial și prietenesc în același timp, la raportul Dvs. împotriva unora dintre bursierii Școlii. Sper că, ținând cont și de foarte dura mea scrisoare trimisă celor doi Vulpe [Radu și Ecaterina], aceste neplăceri continuu acum vor înceta. Sfatul meu este să chemați bursierii din primul an și să vorbiți cu toții despre situația insuportabilă ce s-a creat și să le oferiți o pace și amicitie generală. Le veți arăta că Dvs. aveți acum facultatea de a-i exclude din Școală, dacă doriți, dar că Dvs. nu vreți să vă folosiți de acest drept, ci dimpotrivă, acum, când lucrurile trebuie pregătite pentru sfârșitul anului, Dvs. îi veți ajuta să treacă cu onoare această probă.”

Imare importanță acordă publicațiilor Școlii. Multe scrisori sunt dedicate exclusiv revistelor, al căror rost era unul esențial. El nu putea concepe o școală fără publicații, care s-o legitimeze, nu vedea cum poate fi evaluat bursierul dacă nu avea măsura valorii muncii sale adunată în scris. A și ținut mult să fie două publicații. Una,



G. Călinescu, unul dintre bursierii lui Pârvan la Roma

Ephemeris Dacoromana, cu studii de arheologie, de istoria artei, de cercetare analitică a textelor literare, și o alta, *Diplomatarium Italicum*, exclusiv cu documente istorice adunate de bursieri în arhivele italiene și privind, desigur, romanitatea orientală de la Dunăre și Carpați. Cele două publicații se completau și participarea cu contribuții la ele dădea bursierului o posibilitate de exprimare mai

întinsă și îl ținea mereu preocupat de studiu.

Cu efortul său de a construi o instituție, V. Pârvan ne propune și un anumit mod de a fi patriot și a concepe națiunea. O înțelegere nobilă a condiției de intelectual într-o vreme ca aceea în care el a trăit și, de fapt, în toate vremurile...

Constructorul Pârvan a ridicat un monument în sufletele celor care s-au format sub atenta îngrijire a omului și a învățatului pentru destinele altora. Și apoi a plecat, „ușor întristat, doric” (G. Călinescu). Îl însoțim și noi, cu propriile-i vorbe: „Popoarele se bucură de marii lor oameni după ce i-au pierdut. Cu ocazia unei morți, a aniversării unei morți sau a unei nașteri, oamenii descoperă că a trăit un timp în mijlocul lor cineva care a dat vieții lor o perspectivă și care acum, pentru el, nu mai cere nimic.” ■



Muzeul „V. Pârvan” din Bârlad



Prizonieri germani pe frontul românesc și un afiș de război intitulat „Unchiul Sam și aliații săi” (marcați prin drapelele statelor respective)

Decembrie 1916-ianuarie 1917

OBSERVATORI MILITARI AMERICANI PE FRONTUL ROMÂNESC

PETRE OTU

Primăvara anului 1917 a adus cu sine două evenimente importante pentru deznodământul Primului Război Mondial: revoluția rusă (Magazin istoric, nr. 11/2007) și intrarea S.U.A. în război alături de Antantă, la 6 aprilie. Dacă abdicarea țarului a generat reacții contradictorii, cel de-al doilea eveniment a stârnit entuziasmul unanim al clasei politice și opiniei publice românești. „Am avut cu toții conștiința în acel moment – scria I.G. Duca – că războiul este câștigat. Ultimele îndoieli ce mai puteau fi în sufletele noastre au dispărut [...] Durata războiului putea fi mai lungă sau mai scurtă, încercările prin care treceam noi românii, în special, puteau fi încă cumplite, dar rezultatul final devenea indiscutabil [...] Scopul pentru care declarasem război: unitatea națională ne apărea deja atins...”

Relațiile politice și militare dintre S.U.A. și România nu fuseseră până atunci foarte strânse. În anii 1915-1916 a funcționat în Statele Unite o misiune militară română pentru achiziționarea de armament și muniție, condusă de colonelul A. Miclescu, dar rezultatele ei nu au fost întrutotul corespunzătoare. La rândul lor, autoritățile militare de la Washington au numit, pe lângă Legația de la București (al cărei șef era, de la 27 noiembrie 1913, Charles Vopicka), un atașat militar, în persoana căpitanului Hasley E. Yates. Acesta a sosit în România la 25 martie 1916, dar, fiind acreditat și în Bulgaria, a fost interesat cu deosebire de evenimentele de la sudul Dunării, vecinii noștri fiind deja în război.

Prezența unor observatori, provenind din țări neutre, în diferite războaie era o practică larg răspândită pe plan internațional. S.U.A. au avut asemenea militari în războiul ruso-japonez din anii 1904-1905, iar începând din 1914, odată cu izbucnirea ostilităților în Europa, americanii au trimis observatori pe Frontul occidental. Ofițerii americani erau atașați marilor cartiere generale ale armatelor occidentale, și nu diferitelor corpuri de trupă.

România s-a conformat și ea unei asemenea practici, ofițeri români, în calitate de observatori sau voluntari, participând la conflicte armate desfășurate, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în diverse regiuni ale globului: S.U.A., Mexic, Franța, Africa de Sud etc.

Prioritară, România

Intrarea României în război la 15/27 august 1916 a sporit interesul autorităților americane față de evoluțiile politico-militare din țara noastră. Drept urmare, la începutul



Generalul Constantin Presan, șeful Marelui Cartier General

lunii septembrie 1916, răspunzând unei solicitări a atașatului militar american acreditat la București, autoritățile de la Washington au intervenit pe lângă guvernul român pentru primirea unei misiuni, compusă din cinci ofițeri, care să „acompanieze” armata română pe câmpul de luptă. Primind cererea americanilor, ministrul de Război român a spus-o, la 25 septembrie, spre atenție și rezolvare, Ministerului de Externe. La 5 octombrie 1916, acesta a răspuns că guvernul român admite ca doar doi observatori militari americani, atașați pe

lângă căpitanul Hasley E. Yates, să însoțească trupele române pe front. Ministerul român de Externe informa că cei doi observatori americani – maiorul Francis G. Parker și căpitanul Monroe C. Kerk – urma să plece din New York la 10 octombrie 1916 (între timp, căpitanul Kerk a fost avansat maior, astfel că la sosirea în România avea deja acest grad).

Drumul lor spre România a fost lung, traversând Norvegia, Suedia și Rusia. Au ajuns la București într-un moment extrem de greu, când armata română pierduse bătălia de apărare a Capitalei („Operația de pe Neajlov-Argeș”; *Magazin istoric*, nr. 3/2007), iar familia regală, guvernul, Parlamentul și alte autorități se retrăseseră la Iași, Bucureștii fiind ocupați de trupele Puterilor Centrale.

Între timp, la 4 noiembrie 1916, Ministerul de Externe se adresase Marelui Stat Major cu solicitarea ca observatorilor americani să li se faciliteze contactul cu realitățile câmpului de luptă. Peste o săptămână, generalul Dumitru Iliescu, subșeful Marelui Stat Major, a răspuns că regele Ferdinand, comandantul suprem al armatei, a acceptat ca împreună cu atașatul militar, căpitanul Yates, cei doi ofițeri americani să fie admiși a vizita „frontul armatelor de operațiuni”, fără însă a fi atașați în permanentă pe lângă vreun comandament de mare unitate sau unitate. Data și locul când avea loc vizita urma să se stabilească ulterior, în funcție de evoluția evenimentelor. Cu pregătirea și executarea vizitei a fost însărcinat locotenent-



Tun românesc pe frontul de la Otuz

colonelul Trantomir, din Eșalonul III Atașai Militari al Marelui Cartier General Român.

Condițiile erau total improprii pentru ca vizita ofițerilor americani să aibă loc. Marile unități române, cu rândurile rarefiate și cu moralul distrus după suita de eșecuri, se retrăgeau pe alinamente succesive. Către sfârșitul anului 1916, frontul s-a stabilizat pe aliniamentul Carpații Orientali-Siretul Inferior-Dunărea Maritimă. Cei doi maiori americani, împreună cu atașatul militar, s-au retras și ei la Iași, fiind cazați în imobilul din strada Toma Cosma nr. 5, în localul fostului consulat german din localitate. În Iași se mai aflau la acea dată și alți reprezentanți militari ai țărilor beligerante sau neutre: colonelul Dragomir Andonovici – atașatul militar sârb – și ajutorul acestuia, maiorul Vladimir Kristici, colonelul Alfred Cumont – atașatul militar al Belgiei – și adjunctul său, maiorul Tasmier, locotenent-colonelul Arthur Sola – atașatul militar spaniol. Aceștia li se adăugau ofițeri ruși, englezi și, bineînțeles, francezi, ultimii constituiți în Misiunea Militară condusă de generalul Henri Mathias Berthelot (*Magazin istoric*, nr. 10/2007).

„Divizia de Fier” în acțiune

Amânată din cauza evoluției nefavorabile a frontului, vizita a avut loc în ultimele zile ale anului 1916 și la începutul lui 1917, în fașia Diviziei 15 Infanterie, comandată de generalul Eremia



Generalul Eremia Grigorescu,
comandantul Diviziei
15 Infanterie,
supranumită și „Divizia de Fier”

Grigorescu. Marea unitate se găsea, la acea dată, în componerea Armatei 2, ce avea în frunte pe generalul Alexandru Averescu. În lunile anterioare, făcuse parte din Armata de Nord, condusă de generalul Constantin Presan, și luptase cu dârzenie, oprind încercările inamicului de a cucerii trecătoarea Oituzului. Pentru rezistența ei tenace, Divizia 15 fusese denumită „Divizia de

Fier”, comandantul ei, generalul Grigorescu, lansând în timpul acelor dure încleștări celebra formulă „Pe aici nu se trece!”.

În momentul vizitei ofițerilor americani, Divizia 15 era angajată în bătălia de la Cașin (22-31 decembrie), numită astfel după valea în care s-au purtat cele mai importante confruntări. Terenul, muntos-împădurit, cu văi adânci, nu permitea un front continuu, bătălia constând mai ales în atacuri și contraatacuri date de subunități și unități în mod izolat.

La 22 decembrie 1916, grupul militarilor americani a fost primit de regele Ferdinand, după care generalul Constantin Christescu, subșef al Marelui Cartier General, le-a acordat audiența de prezentare. Cu acest prilej, ei au cerut să fie atașați unui corp de trupă. După aceste întâlniri protocolare, însoțiți de locotenent-colonelul Trantomir, americanii s-au deplasat cu trenul de la Iași la Bacău, unde



Mitralieră în acțiune pe timpul luptelor de la Oituz

au ajuns la 27 decembrie 1916, fiind încartiruiți la comandamentul Armatei 2 române. De aici, au plecat la Onești, unde se găsea dislocat comandamentul Diviziei 15 infanterie. Generalul Eremia Grigorescu le-a acordat o întrevedere, în cadrul căreia ofițerii americani au cerut iarăși să fie transferați la o unitate luptătoare pe front.

Insistența pentru obținerea unui astfel de statut e lesne de înțeles, întrucât numai pe front puteau să-și facă o imagine exactă despre capacitatea combativă a celor doi beligeranți. Tot atât de firească a fost și reticența autorităților române de a-i atașa unui comandament sau unități combative, S.U.A. fiind, în acel moment, o țară neutră. Mai ales pe timp de război, protecția informativă a propriilor trupe este lege pentru orice armată beligerantă, nerespectarea ei putând avea grave consecințe.

La 29 decembrie 1916, cu automobilul, cei trei ofițeri americani au ajuns la mănăstirea Cașin. A doua zi, deplasându-se călare, au vizitat porțiunea de front situată la vest și nord-vest de mănăstirea Cașin, respectiv Dealul Prisaci (cota 472 m). Aici, tranșeele bine construite, bogat utilate și căptușite, apărute cu rețele de sârmă ghimpată, le-au făcut o bună impresie.

Gelozia colegilor

În ziua de 1 ianuarie 1917, către ora 15, a început o acțiune ofensivă a trupelor române. Bateriile de pe Dealul Arșiței (513 m), urcate acolo



Vintilă Brătianu,
ministrul de Război...

pe brațe, au deschis un foc puternic împotriva inamicului, după care trupele din prima linie, sub ochii militarilor americani, au trecut la atac, reușind să cucerească o porțiune de teren, necesară îmbunătățirii pozițiilor. Succesul a fost întregit prin capturarea a 25 de prizonieri. După cum raporta locotenent-colonelul Trantomir, trupele române „au făcut asupra ofițerilor americani o foarte bună impresie, în special moralul ridicat și deplinul calm, siguranța ofițerilor de toate gradele, precum și vioiciunea cu care conduceau unitățile și materialul de luptă...”



... și generalul Dumitru Iliescu,
subșef al Marelui Stat Major

La 2 ianuarie 1917 ofițerii americani s-au întors la Onești, apoi la Bacău și de aici la Iași. La revenirea din misiune, locotenent-colonelul Trantomir s-a confruntat cu o situație neprevăzută. El a primit o scrisoare din partea atașatului spaniol, locotenent-colonelul Arthuro Sola, prin care acesta protesta față de tratamentul preferențial acordat ofițerilor americani, care primiseră permisiunea să viziteze frontul. El cerea autorităților române o conduită echitabilă pentru toți reprezentanții militari ai țărilor neutre. Trantomir a adus la cunoștința generalului Constantin Presan, șeful Marelui Cartier General, cererea atașatului spaniol, iar acesta a promis că, pe viitor, se va ține cont de sugestie.

La scurt timp, locotenent-colonelul Trantomir a primit din partea eșalonului superior Ordinul telegrafic nr. 536, prin care era înștiințat că ofițerii americani erau autorizați a vizita oricând doresc frontul Diviziei 15 Infanterie, fără ca aceștia să mai solicite aprobarea Eșalonului III Atașați Militari. Întrucât ordinele erau contradictorii, la 6 ianuarie 1917, Trantomir s-a adresat Ministerului de Externe, rugând să se confirme dacă militarii americani fuseseră înștiințați că regele Ferdinand, comandantul suprem al armatei, aprobase ca ei doar să viziteze frontul, nu să fie atașați unei mari unități (unități) luptătoare; oricum, prin organizarea vizitei în linia întâi, ofițerii americani obținuseră o favoare deosebită, care nu fusese acordată altor țări neutre.

Ministerul de Externe a răspuns, la 17 ianuarie 1917, că Legației americane îi fusese transmis ordinul în cauză, favoarea ulterioară fiind, foarte probabil, rezultatul insistențelor ofițerilor americani pe lângă înaltele oficialități militare române.

De aceeași parte a baricadei

Coincidență sau nu, la 10 ianuarie 1917, autoritățile militare germane i-au cerut lui Charles Vopicka, ministrul plenipotențiar american (rămas la București și cu acordul guvernului român), să părăsească orașul, motivul invocat fiind acela că autoritatea pe lângă care fusese acreditat funcționa în altă parte. Diplomatul american s-a conformat și s-a întors în S.U.A., de unde a revenit la Iași, câteva luni mai târziu. În lunile ianuarie-aprilie 1917, acalmia frontului și situația

greă din Moldova, unde bântuia epidemia de tifos exantematic, i-au determinat pe cei doi ofițeri americani să încerce să părăsească România.

Nu au reușit, dar între timp relațiile americano-germane s-au înrăutățit. La 1 februarie 1917, Berlinul a recurs la războiul submarin total, care viza, în primul rând, flota americană. Răspunsul Washingtonului a venit cu rapiditate, la 3 februarie relațiile cu Germania fiind rupte. Mulți oameni politici români au interpretat acest gest ca un preludiu la starea de război dintre cele două țări, dar acest eveniment s-a produs, așa cum am precizat, două luni mai târziu, la 6 aprilie. Prin urmare, ofițerii americani au rămas pe loc, iar atitudinea autorităților militare române s-a modificat treptat, ei primind mai multe informații despre situația de pe front și pregătirile militare pentru

viitoarea ofensivă. În luna mai 1917 observatorii americani au părăsit țara.

Maiorul Francis G. Parker s-a întors în România două luni mai târziu, el făcând parte din suita generalului Hughes Scott, șeful Statului Major al armatei americane. Acesta a efectuat, la 3 iulie, o vizită la Iași, în cursul căreia s-a întâlnit cu oficialități române – mitropolitul Pimen al Moldovei, generalul Constantin Presan, șeful Marelui Cartier General Român, Vintilă Brătianu, ministrul de Război, Ion I.C. Brătianu, primul ministru. Delegația americană a participat la o ședință a Parlamentului, în cadrul căreia au vorbit generalul H. Scott și Take Ionescu, și a fost primită de regele Ferdinand. Ofițerii americani au trecut în revistă, pe Dealul Șorogarilor de lângă Iași, trupe din Regimentele 2 și 26 Infanterie, iar în seara aceleiași zile au părăsit Iașul, îndreptându-se spre Cernăuți. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 ianuarie 2008, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Când (data exactă) a fost întronat Varlaam ca mitropolit al Moldovei?

Răspunsul corect la **Blitz... concursul** din luna octombrie este:

Damasc

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Pantelimon Maria-Elena din Balș, județul Olt**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2008.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, O.P. nr. 1, C.P. 1-702, sect. 1, București

OLIMPIU DOBRESCU: „MI-AM FĂCUT DATORIA“

Olimpiu Dobrescu este un fost ofițer în Garda Regală, care a avut ca sarcină paza și protecția castelului Peleş și apoi a castelului Săvârșin în perioada celui de Al Doilea Război Mondial. El este cel care a semnat procesul-verbal de predare a castelului Săvârșin în ziua abdicării regelui Mihai, proces-verbal publicat acum pentru prima oară, împreună cu amintirile sale despre acea zi.

Olimpiu Dobrescu provine dintr-o familie cu vechi rădăcini. Străbunicul, Dobre Fulga, a fost prin anii 1800-1820 conducătorul Stației de poștalioane din Breaza, care



făcea cursa Breaza-Brașov. A avut patru băieți și o fată. Ginerelul său, Manolescu, a fost primar în Sinaia. Nepoții acestuia au urmat cariera militară și administrativă: Alecu Manolescu a ajuns general, aghiotant regal, iar Ion Manolescu, actor – primar în Breaza.

Bunicul, Nicolae Dobrescu, a trăit în București, unde era tăbăcar la o fabrică de pe Cheiul Dâmboviței. A avut 12 copii. Tatăl, Mihail Dobrescu, a fost mecanic lăcătuș, a lucrat la mai multe fabrici în București, ultima fiind „Uzinele Lemaître“, societate cu capital belgian.



– Unde v-ați născut și ce studii ați urmat?

– M-am născut la 4 marție 1923, în București. Am început școala primară la Chișinău, lângă București, am continuat la Ițcani (județul Suceava), am revenit la București și am terminat la Găvana-Pitești (județul Argeș). Am dat examen la Liceul „I. Brătianu“ din Pitești, unde am intrat în anul 1935. Tatăl meu a lucrat la o tăbăcărie, apoi la o țesătorie, dar din cauza simpatiei pentru mișcarea socialistă trebuia să își schimbe periodic locul de muncă. Fiind șomer, am locuit la un frate al lui, care avea propria casă în Calea Văcărești. Acesta a

avut o soartă crudă, a murit împreună cu soția în acea casă lovită în bombardamentul aviației americane din 4 aprilie 1944.

În București, pe baza notelor obținute, puteam să mă înscriu la un liceu teoretic, dar neavând bani pentru taxele școlare, m-am înscris la Gimnaziul comercial „Ferdinand“ (pe Calea Văcărești). După aceea am urmat cursurile la Liceul „Marele Voievod Mihai“, de pe strada Traian. Am luat bacalaureatul în anul 1942 și am intrat la Academia Comercială (azi A.S.E.). Anii de liceu i-am urmat la zi. În vacanțe am lucrat la Editura „Hertz“, iar din 1937 la Societatea Agenția Americană (în

cadrul Societății Româno-Americane), care se ocupa de desfacerea produselor petroliere. Lecțiile le făceam noaptea, la lumina unei lămpi de gaz lampant. Am lucrat la această societate din anul 1937 până în anul 1943, când am plecat militar. Din banii economisiți am plătit taxele școlare și intrarea la facultate.

– Cum ați început cariera militară?

– Încorporat în noiembrie 1943, am fost repartizat la un regiment de infanterie din Giurgiu, apoi la Bacău și, în fine, la Școala de ofițeri de rezervă din Câmpulung-Muscel. În 1944, am fost selectat pentru Școala de ofițeri activi de infanterie și am plecat în garnizoana Zărnești-Brașov. Instrucția a fost grea, uneori cu instructori germani, mai ales la Câmpulung-Muscel.

După 23 august, am participat activ la misiunile ce au revenit școlii militare din Zărnești, devenită prin forța împrejurărilor unitate operativă în cadrul Corpului de Armată de Munte din Brașov. O misiune de felul acesta a fost închiderea trecătoarei Bran, prin care se retrăgeau unitățile germane. Eram elev sergent. Din 24 august 1944, am activat în Detașamentul „Moeci-Bran”, care avea ordin să păstreze punctul obligatoriu de trecere de la Giuvala.

Acțiunea de curățire a pădurilor de resturile armatei nemțești de la poalele Munților Piatra Craiului a continuat ziua și noaptea, cu toate primejdiile la care eram supuși. Au fost luați prizonieri 60 de militari germani. Erau bucuroși într-un fel că erau luați prizonieri de români, dar în final au fost predați trupelor sovietice. Datorită ofensivei trupelor române în direcția Brașov-Sfântul Gheorghe, misiunea batalionului de elevi a luat sfârșit în zonă, noi fiind retrași în tabăra de la Zărnești, începând cu 15 septembrie 1944.

– Cum ați ajuns în Garda Regală?

– Din anul 1944, am continuat Școala militară până în iulie 1946, când am absolvit și am fost avansat la gradul de sublocotenent. Atunci am fost repartizat la Batalionul de Gardă Regală. Conform tradiției, de acest privilegiu beneficiau cei situați în fruntea promoției (am fost al șaptelea dintre cei 472 de absolvenți). În 1947, după un stagiu de șase luni la cazarma Ghencea, în București, am fost încadrat la Compania de gardă a castelului Peleş din Sinaia. Aici comandant de companie era căpitanul George Mihail (fiul generalului Mihail,

șeful Statului Major al Armatei la 23 august 1946), ofițer cu pregătire la Saint Cyr (Franța).

Paza domeniului regal de la Peleş impunea responsabilități deosebite, atât gradaților, cât și soldaților. Programul se efectua cu rigurozitate, acoperind 24 de ore din 24, alternând serviciile de gardă cu programul de instrucție la cabana Piatra Arsă-Bucegi. În zilele de sâmbătă și duminică, când regele Mihai și mama sa, regina Elena, erau la Peleş, misiunile pentru paza palatului sporeau. Atunci aveam sarcina să asigur paza pentru deplasările regelui în zona Predealului, pe terenul de golf, prin parcul palatului sau atelierul mașinilor, pentru repararea cărora regele avea o pasiune deosebită. Tot în acele zile ofițerul de serviciu era onorat, conform protocolului, să ia masa o seară în sufrageria de la Peleş, în compania aghiotantului regal, a bibliotecarei reginei și a altor două-trei persoane.

– Cum ați trăit momentul abdicării regelui Mihai, în 30 decembrie 1947?

– În luna octombrie 1947, am preluat paza militară la castelul Săvârșin din județul Arad. Aici mă aflu în seara zilei de 30 decembrie 1947, când s-a transmis la radio vestea abdicării regelui Mihai. Am dublat posturile de gardă. În timpul nopții a sosit de la Arad o companie, pentru a prelua paza castelului, sub comanda unui colonel din Regimentul de Infanterie Arad. În poarta castelului, la lumina farurilor de la camioanele cu ostași, am citit telegrama prin care primeam ordin (semnat de ministrul Armatei) să predau castelul Săvârșin.

A doua zi, după numeroase telefoane la Sinaia și București, prin care ceream confirmarea predării pazei, am schimbat gărzile și am redactat procesul-verbal de predare a pazei militare a castelului către regimentul din Arad. Din acel moment am intrat sub altă comandă și am fost transportați la Arad. Un moment de mare încălcare emoțională a fost atunci când în noaptea de 31 decembrie 1947 (noaptea de Revelion), în timp ce eu cu ostașii eram în camioane, în drum spre Arad, colonelul în a cărui responsabilitate eram a oprit mașinile și a venit la mine să-mi ureze „La mulți ani!”.

– Ați fost arestat? Ce s-a întâmplat cu soldații din subordine?

– Am fost reținut împreună cu soldații timp de opt zile, după care am revenit la Săvârșin,

de unde am fost preluați de un ofițer venit din București și am ajuns cu trenul la cazarma Batalionului de Gardă de la Ghencea, care fusese între timp desființat. Soldații au fost repartizați la alte regimente, iar eu am fost trecut în rezervă. Vreau să menționez că am fost devotat funcției ca ofițer în Garda Regală, i-am înțeles pe ostași, am fost foarte aproape de ei și ei m-au respectat. În aprilie 1948, când ostașii mei au fost lăsați la vatră, m-au rugat să vin în Gara de Nord ea să își ia rămas bun de la mine. Mi-a rămas în memorie momentul în care am intrat îmbrăcat civil în sala gării, clasa a III-a, și 25 de tineri voinici s-au sculat în picioare și au rostit puternic și ostășește: „Să trăiți, domnule sublocotenent!”, încât cei aflați în sala de așteptare nu știau ce se petrece.

– Cum a decurs viața dumneavoastră după 1947?

– Mi-am completat studiile superioare începute în 1942, la Academia de Studii Economice, și le-am terminat în iulie 1948, când am devenit licențiat în Economie. În acea vară m-am înscris ca brigadier pe Șantierul Național Salva-Vișeu, pentru construirea căii ferate, unde m-am străduit să împlinesc normele grele. În noiembrie 1948 am fost angajat la Comitetul de Stat al Planificării, unde am lucrat mult, peste 10 ore pe zi. Astfel am putut urca treptele ierarhice în C.S.P. până la funcția de director, din care am ieșit la pensie după 35 de ani de activitate, în 1983.

– Ați fost membru de partid?

– Am fost făcut membru al P.C.R. abia în 1970. Până în 1970 mi se reproșa faptul că fusesem ofițer în Garda Regală. Dar eu în toți acești ani am avut prieteni buni membri de partid cu funcții înalte, fără ca relațiile dintre noi să sufere. Am continuat prietenia de familie cu Paul Niculescu-Mizil (cu care am fost coleg de liceu de la 13 ani), cu Vasile Rausser

(director la *Revista economică*), cu Bujor Sion (director T.V.R. și apoi ambasador în Olanda), cu Sami Feraru (coleg de birou), cu Oscar Horenstein (coleg de liceu) și mulți alții.

– Ați avut sarcini deosebite de serviciu? Puteați să călătoriți în afara țării?

– Fiind director în C.S.P., la Direcția de Economie și Dezvoltare în plan Teritorial, am fost delegat să particip la schimbul de experiență cu țările socialiste din cadrul C.A.E.R. Astfel, am fost prezent la ședințele de profil de la Budapesta, Varșovia, Berlin, Sofia, Minsk etc. În anul 1975 am fost trimis în Africa, în Republica Populară Congo-Brazzaville, deoarece președintele Marien N'Gonabi a solicitat ajutorul României în formarea unei structuri de planificare specifice economiei proprii.

În perioada 1975-1977 am îndeplinit funcția de consilier la Comisia Planului. Am elaborat o serie de lucrări apreciate de conducerea congoleză și la încheierea contractului mi s-a conferit de către șeful statului congolez Ordinul Meritul Muncii, în grad de cavalier. Am fost susținut de familie, de soția mea, care a stat cu mine în Congo timp de doi ani, și de băieții mei, care au înțeles că pentru ei învățătura era lucrul cel mai important (cel

mare era în anul I de facultate, cel mic era în clasa a XI-a).

– După război, a trebuit să luați totul de la capăt, având în același timp de înfruntat suspiciunile legate de statutul de fost membru al Gărzii Regale. Care a fost lucrul care v-a mobilizat?

– Răspunsul meu este simplu: mi-am făcut datoria. Am muncit ordonat și organizat și am respectat munca mea și a colaboratorilor mei.



La întâlnirea cu regele Mihai (Olimpiu Dobrescu, al doilea din dreapta)

Interviu consemnat de
Anca CIUCIU

1924-1944

Diversitatea peisajului natural, bogăția culturală, resursele economice și formele specifice de evoluție a modernității românești rămân pentru mulți străini în bună parte necunoscute. Institutul pentru Istoria și Geografia Re-

gională a Svbabilor Dunăreni din Tübingen și Arhivele Landului Baden-Württemberg (Arhivele Statului din Freiburg) au organizat o expoziție itinerantă de fotografii dedicată acestor aspecte.



Freiburg, orașul unde Willy Pragher a locuit mai bine de patru decenii

WILLY PRAGHER SPAȚII VIZUALE ROMÂNEȘTI

Conf. univ. dr. PAULA POPOIU

Ea prezintă 172 de imagini în format mare, surprinse pe meleagurile românești, în perioada 1924-1944, de fotoreporterul din Freiburg și reprezentantul Noii Viziuni, Willy Pragher (1908-1992). Cuprinzând aproximativ 12.000 de fotografii, colecția lui Willy Pragher, păstrată la Arhivele Statului din Freiburg, este considerată un fond fotografic important cu privire la România interbelică.

Paralelismul dintre tradiție și modernitate, dintre vechea Românie și România în curs de industrializare – specific evoluției românești în anii '30 ai secolului trecut – este o temă majoră a creației fotografice praghariene. Imaginile românești realizate de Pragher fascinează până în ziua de astăzi.

Cum privim noi, cercetători, dar și oameni ai mileniului al III-lea, obișnuiți cu aparatele

digitale, cu imaginea în timp real, cu televiziunea digitală, aceste fotografii îngălbenite de timp, pe care ne străduim prin toate mijloacele să le păstrăm și să le transmitem altor generații, pentru a ști cum a fost, cine am fost, care este sufletul acestui popor citit în vechile instanțane alb-negru sau sepla?

Desigur că suntem tentați să ne raportăm la ele obiectiv, ca la niște documente ce ne ajută să reconstituim – cât mai aproape de adevăr – lumea dispărută a satului sau pe cea a orașului românesc interbelic; dar de fapt, suntem marcați, poate uneori numai în subconștient, de poezia care se desprinde din aburul unei priviri de mireasă surprinsă în momentul cununiei sau din privirea plină de speranță a unui bătrân care se uită în lungul drumului, așteptând...

Oricât de obiectivă ar fi abordarea noastră, niciodată imaginea de demult nu-și va pierde acest farmec, ce îți tulbură sufletul. Oameni care nu mai sunt, momente și fapte care s-au înecat în fluviul timpului, case în care s-au petrecut evenimente legate de viața omului. O lume dispărută reappare din negura timpului; atunci când intri cu gândul clar de a reconstitui, studia, compara, cerceta. Farmecul discret al acestor imagini te prinde în parfumul lor și obiectivitatea dispare... Pentru o clipă te lași prins în vârtejul vremurilor care au reînviat doar pentru tine. Fotografiile lui Willy Pragher, executate cu dragoste, te invită să cunoști, să înțelegi și să iubești lumea de altădată.

Vernisajul german al expoziției a avut loc la 19 iulie 2007, în „Hala de sticlă” a Prefecturii

din Tübingen, în prezența unor înalți oaspeți din Germania și România: Gernot Erler, ministru de Stat în Ministerul de Externe al Germaniei și președinte al Societății Germane pentru Europa de Sud-Est, secretarul de Stat Mihai Gheorghiu, șeful Departamentului pentru Relații cu Românii de Pretutindeni din Ministerul de Externe, și prof. univ. dr. Zeno Karl Pinter, subsecretar de Stat în Departamentul pentru Relații Interetnice din cadrul Guvernului României. În perioada 17 august-8 septembrie expoziția a fost prezentată la Galeria de Artă Contemporană a Muzeului Național „Brukenthal” din Sibiu, iar între 13 și 30 septembrie în Sala „Gheorghe Focșă” a Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”. ■

4 mai 1908. Se naște la Berlin Willy Pragher, ca fiu al unui imigrant, inginer chimist plecat din București, și al unei mame de origine germană.

1914(?)–1928. Frecventează mai multe școli în Berlin, precum și o școală Waldorf din Stuttgart.

1924. Își începe activitatea fotografică.

1928–1930. Este ucenic în zețarie, tipar și tehnica reproducerii la Editura Ullstein din Berlin, precum și cursant la studioul de film de desene animate „Trickfilm – Studio Schumann”, din Berlin.

1930–1932. Se specializează în grafică utilitară și decorațiuni. Începând cu 1931 studiază arta fotografică la „Școala de Arte și Meserii Reimann”, din Berlin (mai târziu va activa aici ca docent).

1932–1939. Îl întâlnim ca fotograf de presă independent în Berlin. Își înființează o agenție proprie și întreprinde mai multe călătorii de studiu în Germania și în alte țări europene.

1939–1945. Este fotograf în domeniul reclamei la o firmă petrolieră din România. În paralel, lucrează ca independent. În această din urmă calitate întreprinde ample călătorii în România și în Germania. Difuzarea lucrărilor fotografice realizate în această perioadă se face printr-o agenție de profil din Berlin.

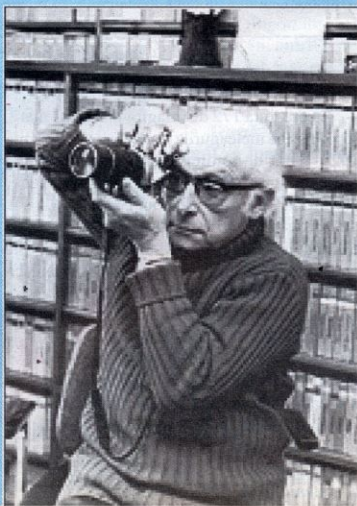
1944. Este arestat în urma alăturării României la coaliția antihitleristă și deportat în Siberia.

1945–1949. Prizonierat în Siberia.

Sfârșitul lui 1949. Întors din prizonierat, își stabilește domiciliul la Freiburg și începe să transfere arhiva personală acolo. Înființează un nou studio și își reia călătoriile de studiu.

Până în 1969. Realizează mai multe expoziții personale în orașe germane și în străinătate.

25 iunie 1992. Se stinge din viață la Freiburg.



ALBUM ISTORIC



Dunărea la Turnu Severin, 26 august 1939

Piața Domului, Timișoara, 26 aprilie 1937

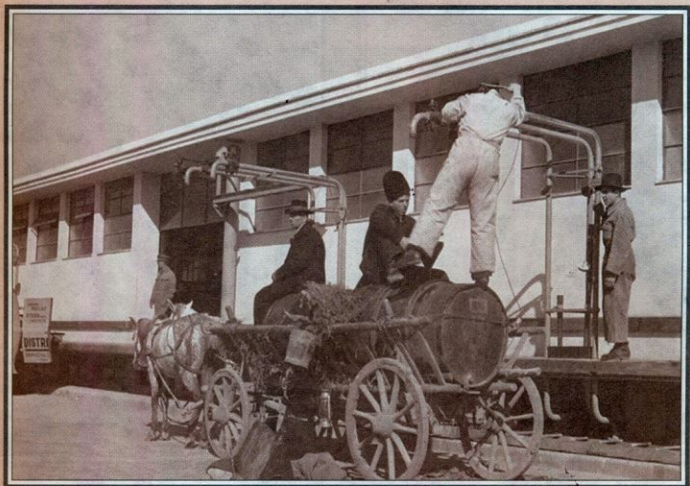




În Delta Dunării, la Vâlcov

Vânzătoare de flori pe strada Rosetti, București, 5 mai 1937

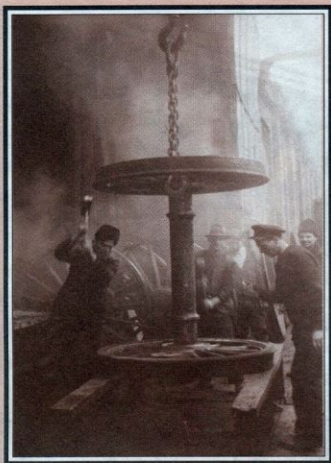




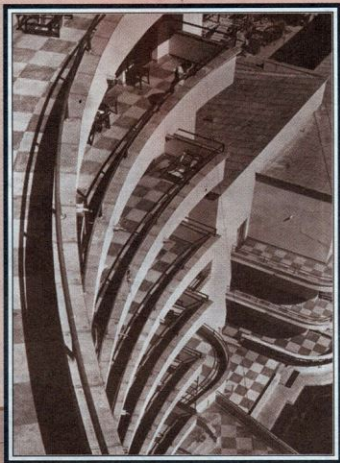
*Căruță încărcând bitum la stația O.S.I.N. Distribuția,
București, 18 mai 1937*

*Mori de vânt în Muzeul Satului,
azi Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”, 1937*



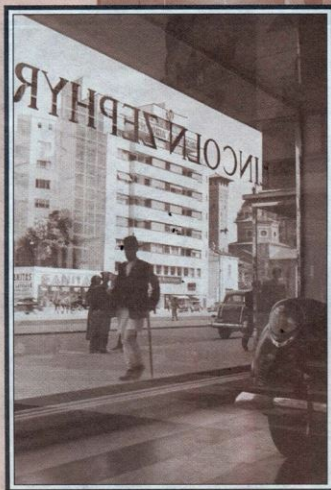


*La forjarea osiei, București,
Atelierele C.F.R., decembrie 1941*

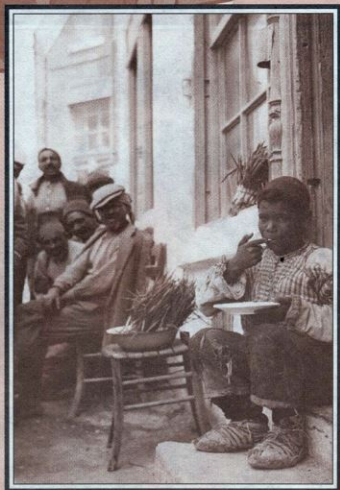


*Vedere din turn
asupra șirului de terase
de la sanatoriul din Moroieni,
septembrie 1939*

*Magazinul Lincoln de pe strada
Rosetti, București, 1937*



*Savurând iaurtul,
Balcic, 2 mai 1932*



BALADELE HOTILOR DE CAI

Balada
hoțului de
cai, titlu sub
care includem
mai multe tipuri

ale eposu-
lui eroic și
baladei fa-
miliare, are nu-
mai doi eroi de an-
vergură: hoțul și calul. Primul este partea activă,
dinamică, neliniștită, cel de al doilea este purtătorul unei
valori-etalon. Împreună, alcătuiesc un cuplu exemplar
pentru aceste expresii artistice, baladele, prin care ni
se transmite, de o parte, o atitudine de respect față de
lege, pe de alta, comiterea conștientă a fărâdelegii,
fiecare acțiune sau comportament putând să exprime
o aspirație spre „dobândirea perfecțiunii” și
„eliberarea” de sub imperativele normei sociale.

SABINA ISPAS

Hoțul este acea persoană care își însușește – pe ascuns sau cu forța – un bun care aparține altcuiva, păgubindu-l pe cel din urmă. El este ceea ce am numi, astăzi, un „marginal”. „Termenul *marginalitate* își are originea într-o metaforă referitoare la noțiunea de spațiu. Spațiul este perceput în mod dihotomic: există *înăuntru* și *în afară*, *centrul* și *periferia*. Centrul înseamnă o viață socială organizată, viață comunitară, bazată pe solidaritatea familială și de grup; marginea înseamnă surghiuniții, răufăcătorii, contestatarii, ereticii, devianții. Marginalizarea este în prin-

cipal urmarea comportamentelor neconforme cu regulile de organizare a vieții cotidiane și cu obiceiurile unei colectivități” (Bronislaw Geremek, *Marginalul*, în J. Le Goff, coordonator, *Omul medieval*, Polirom, 1999).

La periferia socialului

Etnologi, cei interesați de antropologia socială, istorici și chiar folcloriști au acordat un interes sporit temei „marginalității” în ultimii ani. Pentru folcloristică, pentru creatorul de literatură și pentru critica literară, preocuparea pentru

studiul personalităților care aparțin acestei categorii și devin eroi ai literaturii este tot atât de veche pe cât este precizarea limitelor de cuprindere ale respectivelor discipline.

Cel puțin în folcloristica românească, categoriile legendelor, cântecelor eroice și baladelor haiducești, ai căror eroi erau diferiți protestatari, tranșfugi, evadați, ostași luptători deveniți briganzi – adesea combatanți în lupte pornite pentru înlăturarea cotropirilor străine și a unui exces de autoritate seniorială –, au constituit materie preferată pentru analiză din perioada romantică până în epoca modernă. Unii

dintre luptătorii implicați în revolte sau diferite tipuri de proteste sociale proveneau din pături înalte ale societății, alții din cele țărănești sau orășenești; unii au sfârșit dramatic, în timp ce alții au obținut o bunăstare materială și și-au redobândit un statut social.

S-a vorbit despre existența unei lumi paralele, o „contra-societate“, alcătuită de diferite tipuri de marginali. Cei mai numeroși erau și continuă să fie cei socio-economici, care ating un anume prag al sărăciei. Dintre ei se pot recruta persoane care intră în alte categorii aflate la marginea socialului: vagabonzi, hoți, bandiți, prostituate, proxeneți etc. Tot acolo erau plasați, până nu demult, și practicanții unor meserii considerate impure, cum ar fi: casapii, măcelarii, tăbăcarii, cei care prelucrau pieile de animale, vidanjorii, cămătarii etc. Sunt și grupuri de persoane al căror statut este schimbător: cei de clasă în motive speciale, situații particulare, exilați politic din perioada medievală sau cei acuzați de delict politice și de idei în regimurile totalitare, chiar în zilele noastre

(de exemplu, condamnații regimurilor comuniste).

În unele societăți sunt marginali străinii, bastarzii, erezici. Cei cu deficiențe psihice grave formează o categorie aparte în contextul social larg, ca și purtătorii unor boli incurabile, de exemplu: leprozii, până aproape de timpurile moderne. Putem vorbi despre o ambivalență a caracterizărilor, care acționează simultan și este determinată de poziția diferită și schimbătoare pe care o poate adopta fiecare persoană față de ceea ce poate fi numită abatere de la normă sau respectarea normei.

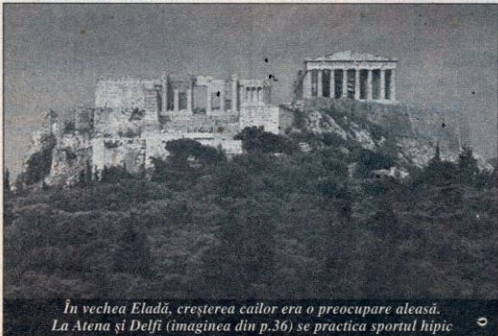
Literatura bogată consacrată în ultimele zeci de ani acestei probleme, atât de sensibile, a demonstrat că există o dinamică particulară a conceptului de marginal (marginali, marginalitate), care a parcurs, de-a lungul istoriei sociale, adevărate sinusoide, pendulând între adorație și învinovățire, respect, teamă, repulsie, compasiune etc.

Hoțul nedovedit...

Oricum, se poate observa că, indiferent care ar fi fost

atitudinea oficială față de indivizi sau grupuri considerate marginale, ei au constituit mereu centre de interes. În ce fel istoriile acestora dramatice pot constitui modele, forme de exemplaritate oferite – mai ales prin mijlocirea literaturii sau a creației audio-vizuale – este, iarăși, o temă de largă cuprindere și complexitate. Am considerat necesare aceste câteva observații pentru că atât haiducii, luptătorii pentru o cauză socială, briganzii, pirății, cât și „hoții de drumul mare“ sunt eroi ai multor balade interpretate în cele mai diverse circumstanțe și pentru un auditoriu foarte diferențiat: de la stăpânul feudal, seniorul, domnul, străbătând toate stările sociale, până la țărăn și târgoveț. Istoriile acestea trezeau sentimente contradictorii, dar întrețineau un interes permanent activ pentru întâmplări și personalități care se situau, voit sau accidental, în afara legii.

Strabon, Titus Livius, Juvenal amintesc de cei care, practicând nomadismul și umblând cu turmele din loc în loc, uneori îi jefuiau pe călătorii întâlniți în drum sau pe cei cu care se învecinau temporar. Peste secole, în Țările Române, aflăm că hoții – numiți în balade „spărgători de casă“ – furau cai, boi, bivoli, oi, păsări de curte, căruțe, stupi, băni, haine, obiecte bisericești. Era considerată hoție neplăta vămii, distrugerea viței de vie sau a pomilor fructiferi, abateră cursurilor de apă spre folos propriu, furtul din locuințe incendiate, însușirea lucrurilor găsite pe drum, modificarea locului pietrelor de hotar etc.



În vechea Eladă, creșterea cailor era o preocupare aleasă.
La Atena și Delfi (imaginea din p.36) se practica sportul hipic

Pentru a fi sancționată, hoția trebuia dovedită și, dacă acest demers nu era posibil, atunci se accepta jurământul. „Dacă pornim pe «urmele tâlharilor» (cele lăsate în documente), constatăm [la ei – n.n.] o remarcabilă abilitate în mânăuirea armelor [...], o doză notabilă de cruzime [...], mobilitate [...], solidaritate (consolidată uneori de acea «frăție de cruce», pe care poporul o rezerva figurilor importante din lumea briganzilor [...]) și chiar ingeniozitate în organizarea «ambuscadelor» și în aflarea unor modalități de operare [...] sau de salvare” (Dan Horia Mazilu, *Lege și fărădelege în lumea românească veche*, 2006).

În perioade istorice marcate de crize de diferite tipuri, înmulțirea actelor de agresiune, jafurile puteau crea stări de nesiguranță și instaura haosul, prin teroare, primejduind chiar și stabilitatea țării.

Calul de moarte și de ginere

Dacă urmărim firul narativ al baladelor, observăm că în

textele poetice pot fi prezentate nuanțat seopurile pentru care erau organizate și împlinite atacurile armate împotriva unei persoane sau a unor reprezentanți ai autorității domnești, de stat. Componenta socială justițiară este ușor de descifrat și diferențiat în textele epice despre haiduci, boieri revoltați sau răsculați, față de cea dominată de interesul de a obține bunuri numai în folosul personal sau al micului grup de atacatori.

În ceea ce privește categoriile de bunuri însușite ilicit și locurile unde se organizau atacurile, ele sunt aceleași. Se furau: bani proveniți din biruri și taxe, turme de oi, produse de la stâne, provizii adunate pentru oficialitățile otomane (zaherea) și, mai ales, cai. Loviturile se dădeau pe drumuri de munte, în hățișurile pădurilor, la răspântii, la hotare, pe teritoriile de la marginea așezărilor sau țărilor, în bălțile din preajma râurilor mari și la podurile de peste ape, la târguri și erau organizate numai în sezoane prielnice, atunci când vegetația era abundentă și hățișurile înfrunzite, iar drumurile ascunse erau practicabile și urmele nu erau ușor de identificat.

Dintre animalele a căror existență intersectează viața omului în momentele ei cru-



Calul a fost nelipsit de pe câmpurile de luptă ale epocii moderne

cială, calul este, evident, cel mai prezent și statornic, funcționând ca atare și în textul literar popular, între cei doi creându-se o adevărată intimitate. În multe culturi este considerat un animal sacru și are capacități oraculare. Privit din orice unghi, este o chintesență de valori, materiale și spirituale, laolaltă.

Calul este nu numai o prezență statornică în preajma eroului și un „animal ajutător” al acestuia, așa cum ne-am deprins să-l numim atunci când vorbim sau scriem despre basm, ci și un personaj emblematic al numeroaselor categorii sau specii folclorice, de la cele rituale sau ceremoniale la cele cu funcție dominant didactică sau de divertisment. Este simbolic călăuză și purtător al sufletelor pe calea ce duce spre cealaltă lume în cântecele funerare, în timp ce feciorul care participă la ritul de trecere al căsătoriei încalecă „calul de ginere”, „murguțul cel din grajd”, înșelat și înfrânat, Cum e bun de-ncălect”, pe care familia miresei i-l dăruiește.



Războiul Troiei a „apelat” și el la cal

Face legătura între lumea oamenilor și transcendent în colind și tot aici este folosit ca însemn particular, de identificare a tânărului înzestrat cu cele mai alese calități: frumusețe, semeție, voinicie, abilitate, îndemânare, curaj. În colindul care prezintă probele de voinicie pe care trebuie să le treacă viitorul mire, calul care trebuie stăpânit este „Negrul nebun/ Ce-i cu coama viforată/ Și cu coada bici făcută“. Felul în care era împletită coada calului era un semn al măiestriei și puterii.

Harnașamentul calului etala semeția, bogăția și voinicia eroului: „Tare-mi vine un junel,/ P-un cal vânăt, grângorel,/ Cu șeua de argințel,/ Pofilaș cu fluturas/ Frăuțel cu ciucuras“; sau „[...] tinerel/ P-un cal galben grângorel,/ Șeua-i luce-n aurel/ Scări-le-i în argințel/ Iar biciul cu măciulie/ Și frâul cu stră-gălie“.

Oglinda voiniciei

Calul este cel mai devotat însoțitor al eroului răzvrătit, al

cavalerului și al războinicului din eposul eroic sau baladă, pe care îi poartă pe câmpul de luptă, îi ajută să învingă sau îi veghează cu credință, atunci când ei se află în preajma morții, și le sapă locul de îngropare. Îl poartă pe eroul liric în peregrinările lui amoroase și îl așteaptă, resemnat, de câte ori înflăcărarea necenzurată și egoismul tânărului îndrăgostit îl condamnă să stea „legat la gard, nebăut și nemâncat“.

La stâlpul din grajd (Voinicul și calul) este titlul unui colind în care cooperarea dintre cei doi se bazează mai ales pe înțelegerea pe care animalul o are față de slăbiciunile și impulsivitățile tânărului stăpân. Calul pe care încalcă eroul basmului propriu-zis mănâncă jeratic pentru a căpăta forță, are o inteligență care o întrece pe cea a stăpânului și este înzestrat cu darul proorocirii.

Calul domestic „de rasă“ este rezultatul unei îndelungate strădanii depuse de om

pentru a îmbunătăți caracteristicile animalului și a-i dezvolta acele calități care îi erau necesare pentru împlinirea diferitelor sarcini pe care i le-a atribuit: frumusețe, demnitate și agilitate, atunci când își reprezenta stăpânul. Era „emble-

ma“ lui, imaginea impunătoare a statutului social al acestuia; putere și robustețe pentru a-l purta în luptă sau pentru a împlini numeroase munci domestice; rezistență, atunci când asigura transportul și comunicarea rapidă.

Datorită perioadei glaciare, cabalinele europene și asiatice au migrat de la nord la sud. Picturile rupestre din Franța și Spania ne oferă informații despre domesticirea calului (*Equus caballus gmelini*), proces care, se pare, s-a petrecut în spațiul cuprins dintre Dunăre și Volga. Locurile acelea au oferit condiții speciale pentru creșterea animalelor și diferitele popoare care au trecut pe acolo, unele cunoscute prin calitățile excepționale de călăreți și luptători, au continuat să amelioreze rasele de cai și să practice creșterea lor în libertate. Herghelii care creșteau libere s-au aflat în Bugeac până târziu.

Echitație à la Xenofon

Utilizarea cailor pentru călărie a precedat folosirea lor în tracțiune, operațiune făcută de taurinele domestice mai înainte. În necropole din milenile III-II î.Hr., alături de oseminte umane, s-au descoperit oase de cai. Sciții care își mânau hergheliile de cai în funcție de anotimp, pentru pășunat, au manifestat un adevărat cult pentru cai. Celții venerau în zeița Epona o divinitate a cailor. Încă din secolul al XIV-lea î.Hr. sunt dovezi – plăcuțe de lut ars –



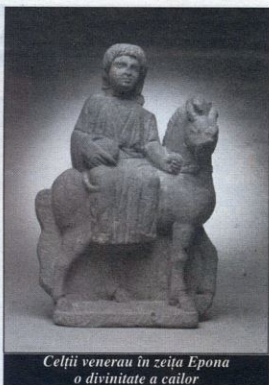
că în Orientul Antic se practicau sporturi hipice.

În vechea Eladă, creșterea cailor era o preocupare aleasă, iar sportul hipic era inclus în programul olimpiadelor: întreceri de cvadrigă și bige, călărie, care de luptă trase de cătări. Erau cunoscute localitățile Olimp, Corint, Delfi, Atena pentru sportul hipic; în grajdurile de aici se testau calitățile cailor pentru reproducție. Avem de la Xenofon (430-335 î.Hr.) o primă lucrare despre călărie: *Echitație*.

Pentru fixarea normelor potrivit cărora se desfășurau turnirele, în secolul al XI-lea, Geoffroy de Preuilly redactează un regulament. În Europa secolului al XII-lea, se practica un dresaj de clasă. Apar apoi lucrări de echitație: Federico Griso, Italia – *Ordini di calvalcare* (secolul al XVI-lea) sau François Robichon de la Guérinière – *L'École de cavalerie* (secolul al XVIII-lea).

Cu ajutorul cailor în Imperiile Roman și Persan s-au organizat bune sisteme de poștă călare, iar în timpul lui Genghis-han funcționau 10.000 de stații de poștă, unde se foloseau caii. În Orientul Apropiat s-a inventat potcoava, ușurând astfel deplasarea trupelor pe mari distanțe. Cea mai mare parte a acestor populații de războinici care au străbătut întinderile dintre Dunăre, Carpați, Bazinul Carpatic, Marea Neagră erau iscusiți crescători de cai și abili călăreți.

Prin recomandările pe care le-a făcut, profetul Muhammad a încurajat o preocupare specială pentru creșterea calului arab. Ca urmare, a apărut un cal cu însușiri deosebite, atât de apreciat în Evul Mediu, încât cruciații capturau cai pentru reproducere, ca pradă de război. Sute de ani caii au fost folosiți intens în agri-



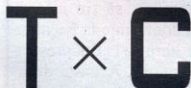
Celții venerau în zeița Epona o divinitate a cailor

cultură și în transporturi pe distanțe scurte și medii. După epoca marilor năvăliri și a războaielor din perioada Evului Mediu, folosirea cailor în scopuri militare cunoaște o dezvoltare fără precedent în epoca modernă. ■

(Va urma)

CONTINUITATEA MILENARĂ...

(Criptografie: 5, 2, 5, 8)



Soluție joc: **HERALDICA**, nr. 11/2007, p. 82

SCUTUL APARE PE STEMĂ
(S – CU – T/U – LA – P – ARE
– PESTE – M – A)

Soluție integramă nr. 11/2007

P – A – A – S – C –
PORTUGALIA – LO – DA – OTI
– ROMA – TAVAN – INALT –
CELT – IN – SPANIA – TAIA –
ARIA – E – ANGLIA – I – LG – I
– AE – UR – RC – M – NOEL –
GERMANIA – A – CEHIA –
RIN – VIA – OOO – VD – A –
AUSTRIA

Gheorghe BRĂȘOVEANU

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI



Correspondența rămâne, până în zilele noastre, o modalitate perfectă de comunicare. O dovedesc și cele patru scrisori, păstrate într-o colecție particulară, trimise de Vintilă Horia lui Pan Vizirescu.

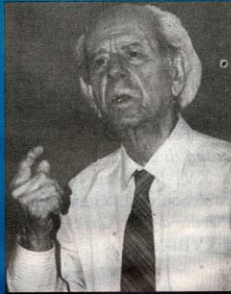
Emitentul, pe numele adevărat Caftangioglu (1915-1992), este cunoscutul scriitor, poet și traducător silit de vâltoarea războiului să se expatrieze. A trăit în Italia, Argentina (unde a condus, între 1949 și 1953, revista *Dinamica social*), Spania (redactor la *Futuro* prezente între 1971-1976 și conducător al colecției „Punto Omega” între 1966-1969). În 1983 a întemeiat, cu alți români, „Fundatia Culturală Română” din Madrid. A fost profesor la universitățile din Madrid, Paris și Henares. Cartea care l-a făcut celebru rămâne Dumnezeu s-a născut în exil (Paris, 1960), încununată cu premiul „Goncourt”, la care avea să renunțe în urma unui

scandal orchestrat de la București și susținut de stânga franceză, fiind acuzat de pronazism.

Destinatarul, Pan Vizirescu (1903-2000), poet încurajat de colegiul revistei interbelice *Gândirea*, a fost deopotrivă profesor, apoi funcționar public superior (1940-1944). Condamnat în 1945 la muncă silnică pe viață, n-a făcut detenția, ascunzându-se vreme de 22 de ani în pivnița casei părintești din Slatina.



Vintilă Horia



Pan Vizirescu

Villalba, 16/VII/91

Iubite Domnule Vizirescu,

Găsesc aici scrisoarea dv. la întoarcerea dintr-o destul de lungă călătorie prin Europa. Și mi-a făcut o imensă plăcere să am vești de la dv. Din decembrie 1989 nu fac decât să aștept scrisori din țară. Vă închipuiți în ce stare mă găsesc, cu câtă speranță îmi leg viitorul de viitorul țării, cu câtă nerăbdare aștept să mă întorc, nu pentru câteva zile sau săptămâni, ci pentru totdeauna. Mi se pare normal, chiar și după atâtea

decenii de exil, să revin la mine acasă și anormal să nu vin. Mineriada din iunie 1990 mi-a spulberat speranțele și mi-a tăiat aripile. Nu mai știu ce să cred. E foarte posibil ca să vin în octombrie pentru două sau trei săptămâni, să țin niște cursuri și conferințe la Facultățile de Litere de la București și de la Craiova. Aceasta din urmă m-a numit profesor de onoare, lucru pentru mine emoționant și compensator, deoarece m-am născut la Segarcea, în Dolj. Cărțile mele au mai mult noroc decât mine.

Cum aș fi putut să-l uit pe Nichifor Crainic? L-am avut fără încetare în minte. Este, chiar, personajul unei nuvele scrise în Italia prin 1946 și publicată în italienește și spaniolă. V-aș ruga să-mi lămuriți un lucru: în 1971 sau 72 am primit o scrisoare de la el (i-am recunoscut scrisul înainte de a o deschide), în care mă sfătuia să mă întorc. Mi-am dat seama imediat că îi fusese impusă de autoritățile culturale de atunci. I-am răspuns explicându-i de ce nu mă întorc și de ce nu colaborez.

Întrebarea este: a primit acea scrisoare? Știți cumva de această scurtă corespondență? Le-am publicat pe amândouă în *Revista Scriitorilor Români* de la München, după moartea lui Crainic.

Încă o rugămintă: puteți să-mi trimiteți *Memoriile* lui Crainic, urmând să le achit în dolari sau în orice fel de valută. Ce am citit prin reviste, fragmente din aceste *Memorii*, mi s-a părut de o foarte mare calitate. V-am citit poeziile, de mai multe ori. Nu v-am scris pentru că nu vă aveam adresa. Sunt, parcă, fragmente din tot ce a avut *Gândirea* mai înalt și mai frumos. Sper să vă revăd în curând la București și să stăm îndelung de vorbă. Multe salutări Marilenei și soțului ei, lui Ovidiu Papadima și d-rului Dima. Soția mea vă trimite și ea cele mai bune gânduri.

Vă îmbrățișez cu dragostea frățească de altădată și pe curând.

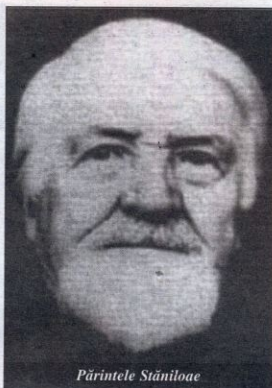
Vintilă Horia

P.S. Soția mea s-a născut în casa de pe Pitar Moș, unde e acum Ambasada Elveției.

Villalba 24/X/91

Iubite Domnule Vizirescu,

Vă răspund cu întârziere și vă rog să fiți indulgent cu mine. Mi-am petrecut vara scriind la un roman, pe care l-am terminat acum două zile și în care încerc, pe românește, după atâția ani de tăcere în proza românească, să refac oarecum timpul personal și



Părintele Stăniloae

timpul obiectiv al lui Ștefan cel Mare. Un roman creștin, care cred că i-ar fi fost pe plac maestrului meu. Acuma l-am reluat de la capăt. Îl transcriu pe curat și-i repar imperfecțiunile, însă sunt foarte fericit că l-am dus la capăt cum l-am dus, plin de viață, de peisagii de la noi și de prin alte părți și de probleme care nu au încetat de a fi actuale. E un Ștefan în propria lui contemporaneitate, deci moldovean și european în

același timp. Nu mi-a fost ușor.

Îmi vorbiți de reluarea firului gândirist. Ar fi foarte bine primită revista, într-un moment atât de dornic de noutate tradițională. Însă bănuiesc că nu există mijloace pentru astfel de întreprinderi. Îl visez des pe Crainic în biroul lui din Domnița Anastasia, în mână întotdeauna cu un număr nou din *Gândirea*, din care, bineînțeles, nu lipsesc, însă pe care-l contemplant cu emoția de altădată. Aflu că profesorul Stăniloae a scris o justificare a ierarhiei noastre bisericești, vințată, după mine și după cei de acasă, de colaboraționism puțin satisfăcător și puțin justificat. E adevărat?

Alăturat vă expediez nuvela mea inspirată de suferințele lui Crainic, despre care aflu prin cei ce fugeau din țară prin 1946, când mă aflu în Italia. Am scris-o pe românește, însă nu mai găsesc originalul. Nuvela a apărut într-un volum intitulat *Deșteptarea umbrei*, la Madrid, în 1967.

Vă îmbrățișez cu dragostea dintotdeauna.

Vintilă Horia

P.S. Dacă aflați un traducător din spaniolă veți putea citi mai ușor nuvela mea.

Villalba, 24/XI/91

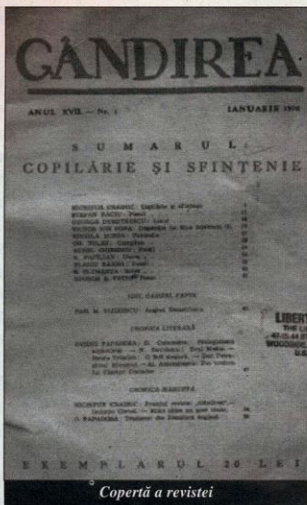
Iubite Domnule Vizirescu,

Am primit și scrisoarea și cartea și vă mulțumesc din suflet pentru amândouă. Bineînțeles, am răspuns scrisorii dv. anterioare, însă măgarii de



Nichifor Crainic

la cenzură au făcut-o dis-
părută, nu știu din ce motive.
Cred că termenul de „demo-
crație cu cenzură” este o
contradicție tulburătoare,
vreau să spun tulburătoare
de democrație. Am citit
imediat poeziile dv., care-mi
aduc aminte de tot ce a fost
mai bun la *Gândirea*, ca și
poemul despre Ovidiu, atât
de plin de adevăruri istorice
și lirice. Am recitat poeme
întregi și am pus cartea în
apropiere ca să mă pot uita
prin ea din când în când, sau
să citesc din conținutul ei
prietenilor care vin să mă
vadă. Am citit și *Memoriile*
lui Crainic, pe nerăsuflăte,
în două zile nu numai de
lectură, dar și de intensă
aducere aminte. Am găsit
unele părți mai puțin satisfă-
cătoare decât altele, de pildă
cred că amintirile politice sunt
mai palpitate decât conside-
rațiile literare sau artistice, iar
contactele cu contemporanii
sunt adesea teribile de subiec-
tive, și nu mă refer la dușmani,
ci la prieteni. Nu știu dacă e
just ceea ce scrie despre mare-
șalul Antonescu, că-
ruia i-a fost mi-
nistru și pe care eu
îl țin în mare stimă.
L-am cunoscut
odată la Roma, în
toamna lui 1940, și
atât curajul lui, cât
și atitudinea lui,
atunci și mai târziu,
mi s-au părut ire-
proșabile. În fine,
fiecare cu felul lui
de a face memorie,
cum spun spaniolii.
Însă cât am suferit
și cât am ars la focul



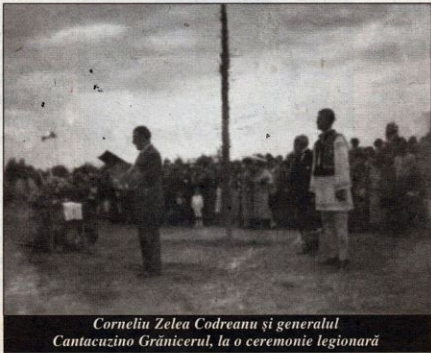
acestei cărți, despre care am să scriu un articol pentru vreun ziar sau revistă din România. De câte plimbări cu Crainic și de câte mese și cine mi-am adus aminte! A fost un om extraordinar și-mi pare bine că am citit aceste pagini, pentru că nu știam despre aventurile lui politice dinainte de vremea

când l-am cunoscut, adică dinainte de 1935. Văd că l-a supărat teribil atitudinea pe care a avut-o față de el Ștefan Baciu [1918-1993, poet, memorialist, traducător; în 1946 părăsește România. Profesor de civilizație hispano-americană în S.U.A. și Brazilia. S-a stabilit definitiv în Honolulu, unde între 1965 și 1992 a scos caietele internaționale de poezie *Melel*], atitudine pe care am înfierat-o într-un articol apărut acum câțiva ani în *Cuvântul Românesc* din Canada. Nu numai atât, însă și în *Memoriile lui*, intitulată *Praful de pe tobă*, Baciu a repetat cele trăite la București după 1944 și și-a vorbit

de rău maestrul și salvatorul. De atunci, de la acest articol al meu, nu ne-am scris și nici nu ne-am mai vorbit. Acest fost poet tânăr e ceea ce se cheamă la noi „brânză bună în burduf de câine“.

Nu cred că am să vin curând
în țară. Trăiesc cu inima ruptă,
între dorința de a mă întoarce

și neputința de a lua
o astfel de hotărâre
în fața celor ce se
întâmplă la noi. Ar
putea să-mi explice
cineva la ce servește
cenzura de la poștă?
Năravul din fire
n-are lecuire e un
fel politicos de a o
justifica. Pregătesc
în acest sens o în-
tâmpinare la Parla-
mentul european
de la Strasbourg.
Vă rog să-mi con-
firmați primirea



*Corneliu Zelea Codreanu și generalul
Cantacuzino Grănicerul, la o ceremonie legionară*

acestei scrisori. De Sfintele Sărbători vă urăm, atât soția mea cât și eu, clipe fericite și un An Nou plin de succese și sănătate.

Cu dragul dintotdeauna.

Vintilă Horia

Villalba, 24/I/92

Iubite Domnule Vizirescu,

De două săptămâni mă zbat în ghearele unei gripe nemiloase, așa încât aproape că nu am putut nici măcar să răspund la scrisori. A trebuit să ies din casă de mai multe ori ca să țin conferințe, ceea ce mi-a agravat răul. Acuma sunt mai bine și sper să mă apuc din nou de lucrul meu fără de care nu se poate. Mă gândeam zilele astea cum ar fi fost dacă...

Dacă, de pildă, aș fi putut să-l revăd pe Nichifor Crainic și să stau cu el de vorbă, așa cum stăteam pe vremuri la câte un restaurant de pe strada Polonă, nu departe de Ștefan cel Mare, sau prin alte locuri. Câte mi-ar fi putut spune! Cum ar fi fost dacă aș fi putut să-l revăd pe bunul meu prieten Ovid Caledoni, care a fost cel mai fidel prieten pe care l-am avut vreodată. Cum ar fi fost dacă am fi luat parte

cu toții la o masă a *Gândirii*... N-am mai rămas decât câțiva dintre cei ce pe vremuri au știut sta „la dreapta României“, așa cum am spus-o într-un interviu apărut în suplimentul de duminică al *Cotidianului*. Poate că l-ați văzut. Ieri am trimis în America și în curând va pleca spre București articolul meu despre *Memoariile* lui Crainic, care va apărea deci atât în țară, cât și în străinătate. Istorisirea scenei de la librăria de la Sadoveanu, când cineva a citit o scrisoare de-a mea, mi-a făcut o mare bucurie. De altfel, primesc mărturii din toată țara și este singurul lucru care realmente mă ține drept în credința mea în viitor, deși semnele nu sunt bune, ci mai degrabă descurajante. Însă lumea intelectuală, cu care am mai mult contact, mă face să

înțeleg că ceva a rămas totuși neatins și în curând vom putea din nou să ne decidem soarta. Nu cred că va fi așa de greu.

Din vară și până în decembrie am scris și rescris un roman al cărui personaj central este Ștefan cel Mare. E prima carte de proză pe care o scriu pe românește, după atâția ani. E, în același timp, o încercare de demitizare a umanismului și de situare a lui Ștefan pe o linie de apărare a unor poziții nu numai politice, dar și religioase, cred că e pentru prima dată când la noi se face un astfel de rechizitoriu, cel puțin într-un roman. O carte, cum să spun, așezată la polul opus al *Crengii de aur*. Cred că nu e nevoie să vă spun mai mult. Cred că și tehnica literară poate fi considerată drept o noutate. Ard de nerăbdare să o văd apărută în România.

Scrișul pe românește mi-a creat probleme la început, însă mi-a revenit repede la vechiul făgaș.

An Nou fericit! Soția mea vă trimite și ea cele mai bune urări. Aș vrea să vă spun: pe curând! Dar nu îndrăznesc încă.

Vintilă Horia

P.S. Utilizez o mașină nouă de scris care-mi creează tot felul de probleme. ■



„Mineriada din iunie 1990 mi-a spulberat speranțele“

Ion Văleanu, originar din localitatea Căpâlna pe Someș, județul Sălaj, a fost profesor de matematică și fizică și director, într-o vreme, al Școlii Normale din Cluj. Domnia sa a întocmit o cuprinzătoare monografie a Satului din Pădure, cea mai veche denumire a localității sale de baștină, monografie care se găsește, în prezent, sub formă de manuscris, în posesia unor locuitori din Căpâlna.

Din acest manuscris prezentăm cititorului un fragment care descrie, punctual, cele petrecute în Căpâlna în zilele tulburi care au urmat încheierii Primului Război Mondial.

Ovidiu CENTEA

GARDA NAȚIONALĂ DIN CĂPÂLNA

ION VĂLEANU

● Soldații reveniți de pe front sunt revoltați de abuzurile administrației și de mizeria în care își găsesc familiile ● Averea cărciumarului din sat este confiscată și împărțită celor lipsiți ● Clădirea crâșmei, salvată pentru școală ● Prima gardă națională din regiune ● Arc de triumf în mijlocul satului ● Ungurii care se retrag prin sat trag în drapele ● Un model folosit și în alte sate

După capitularea armatelor germane și austro-ungare în toamna anului 1918, împăratul Austriei și rege al Ungariei eliberează popoarele care compun imperiul de jurământul de fidelitate și le asigură deplina libertate de a dispune de soarta lor. Frontul alianței se năruie și



... și cea din Cuculata



Garda națională din Aciliu...

soldații se întorc la casele lor. În satul Căpâlna cei dintâi sosiți sunt caporalii Siliș Vasile și Ionac Ion a Anișchii, soldații Șerban Gavril, Tântea Gavril, Vădean 1918.

În seara aceleiași zile se naște o mare agitație în sat. Soldații sosiți își găsesc familiile în mari lipsuri. Se sfătuiesc cu cei mai apropiați lor să ia, chiar dacă va fi nevoie cu forța, alimente de la cei bogați, ca să acopere lipsurile celor nevoiași. După o cercetare amănunțită constată că în sat nu mai sunt bogați. Administrația s-a îngrijit să stoarcă prin desele rechiziții tot ce se mai găsea. Cei înstăriți au ajuns pe o treaptă de sărăcie cu cei fără avere.

În aceste împrejurări, atenția lor se îndreaptă spre crâșmarul Rosenberg Herman zis Albu... Acesta a știut să se sustragă de la rechiziții și avea hambarele pline. În sfatul lor, unii dintre soldați cer să-l condamne la moarte și să-i împartă bunurile celor nevoiași. Alții, mai moderați, sunt împotriva să fie omorât.

Pe la ora cinci seara mă trezesc cu o delegație de săteni și de soldați, în frunte cu Siliș Ilie. Delegații îmi spun că ei nu sunt în stare să-i stăpânească pe soldații sosiți de pe fronturi și că ei prin Ungaria, pe unde au trecut, au văzut numai devastări, incendii și omoruri, că acum este revoluție și nu mai sunt sub puterea legii și nu vor da socoteală cuiva de faptele lor, că au hotărât să-l omoare pe crâșmar și să-i împartă bunurile la cei lipsiți. Nu s-au ajuns la înțelegere și au venit să ceară sfatul celui mai mare în grad militar.

Îi sfătui să se abțină de la orice faptă urâtă și să caute alte mijloace pentru ameliorarea suferințelor celor lipsiți. După o oră, doi dintre delegați revin și-mi comunică: soldații au



La 16 noiembrie 1918, Ungaria se proclamă republică independentă

hotărât să alunge din sat, încă în noaptea aceasta, pe crâșmar și să împartă bunurile lui folositoare celor lipsiți, iar cele nefolositoare să le scoată în drum și să le dea foc. Mai spun că unii dintre săteni s-au împotrivit; pe aceștia i-au amenințat că îi vor considera dușmanii satului dacă se mai împotrivesc. Am înțeles că în aceste momente nu e bine să mă împotrivesc și să încerc a-i abate de la hotărârea lor. Le-am spus: „Grijiți să nu vărsați sânge de om, căci sângele vărsat se răzbună asupra copiilor“. Cu aceasta, delegații au plecat.

Dimineața următoare, încă nu se făcuse ziuă, când am fost trezit de o vecină, care îmi spune, îngrozită, cum astă noapte, soldații, ajutați de săteni și de o droaie de copilândri, au spart cu pietre ușile și ferestrele crâșmei. Crâșmarul și nevasta lui au fugit prin grădină la calea ferată și au luat-o spre Gâlgău, desigur, la neamurile pe care le aveau acolo. Multimea a scos butoaiele cu băuturi în drum, le-a spart și a împrăștiat băutura. Mobila au făcut-o

țândări, hainele le-au scos în drum, au tăiat vitele, au golit hambarele și au împărțit totul la cei lipsiți, încă în cursul nopții. M-a bucurat un lucru, că nu au comis crima de omor și n-au pătat cu sânge bunul renume al satului.

După ce s-a făcut ziuă am ieșit în drum, în fața crâșmei. Casa se înfățișea de parcă ar fi ieșit dintr-un bombardament de artilerie. Pe pereți urme adânci de bolovani. Ușile și ferestrele – făcute țândări. Zăresc pe acoperișul casei pe caporalul Siliș, care spârgea șindrila cu o secure, și îl întreb:

– Ce faci acolo, Ilie?

– Iacă, vezi, dă-râm casa ca să nu rămână nici piatră întreagă. A fost făcută pe loc furat de la niște orfani și zidită din sudoarea părinților noștri.

– Nu faci bine, Ilie, dă-te jos, lasă casa în pace ...

– Lasă-mă în pace vere, aici nu suntem la armată să-mi dai ordine ...

– Dă-te jos, Ilie, de ce dă-râmi casa, nu crezi că ar fi bună de școală în locul celei vechi, care abia se mai ține pe picioare?



Ultimul împărat austro-ungar, Karl al IV-lea, trece în revistă o companie de secui

Ilie se oprește, stă câteva minute pe gânduri, și spune:

– Ba bine zici, vere...

Ilie coboară, dă ordin soților lui care dărau în dosul casei să înceteze și să coboare. Coborâți în drum, le dau ordin să repare spărturile și pe la amiază să se prezinte la mine cu toți soldații sosiți aseară și să aducă cu ei toate armele și munițiile pe care le au, pentru a ne sfătui ce e de făcut în împrejurările date.

La amiază se prezintă la mine șapte soldați înarmați și le zic: „V-am chemat să vedem ce avem de făcut. Crășmarul alungat și prădat n-o să stea cu mâinile încrucișate, el va căuta să se răzbune. Suntem în plină revoluție, armata ungurească în retragere, în treacă pe aici, va lua apărarea crășmarului. Copiii și părinții noștri, ba chiar noi înșine vom avea de suferit de pe urma faptelor voastre. Acum datoria noastră este să apărăm satul de dușmanii care ar încerca să ne calce, de aceea vă chem să vă înrolați în Garda Națională pe care intenționez

să o formăm și pe care am să o comand eu, ca cel mai mare în grad. Văd că sunteți de acord cu înființarea gărzii. Să jurăm deci că vom apăra satul și pe locuitorii satului, cu prețul vieții noastre. Jur eu primul; jurați și voi?” „Jurăm”, a fost răspunsul în cor.

„Acum să ne organizăm. Numesc ca ajutoare ale mele pe caporalii Siliș Ilie și Ionac Ion. Veți da ascultare ordinelor date de mine. Sunteți puși, din clipa aceasta, sub puterea legilor de război. Veți

organiza paza satului și supravegherea drumului. Veți institui două santinele cu schimbul din două în două ore, una la Valea Rea și alta la Vrancea. În caz că santinelele observă mulțimi sau unități de armată apropiindu-se de sat, vor da alarma, vor controla călătorii și îndeosebi carele și vor confiscă armele ce s-ar găsi la ei. Soldații din Garda Națională vor dormi noaptea îmbrăcați, cu armele la ei.”

Cu aceasta s-a constituit Garda Națională a satului Căpălnea și a fost prima gardă națională organizată în regiune.

În prima zi efectivul gărzii a fost de șapte soldați, ulterior a crescut la 16.

În ziua următoare garda, cu ajutorul tinerilor din sat, a ridicat în mijlocul satului, peste drumul de țară, o poartă de triumf împodobită cu cetine de brad, cu stegulețe tricolore naționale și stegulețele aliaților. Se zvonea prin sat că vor trece trupele aliate. Drapelele și ste-

gulețele au fost confecționate de doamna Valeria Sasu, văduvă de război, rămasă aici la părinți cu încă cinci orfani minori.

La câteva zile după constituirea gărzii, caporalul Siliș mă vestește că santinela de la Valea Rea a oprit în drum o coloană de care. Comandantul coloanei, un locotenent ungur, cere să aibă convorbire cu mine și mă așteaptă în drum. Am ieșit întru întâmpinarea lui și, după prezentările de rigoare, îmi spune că el, cu o coloană de care, este în retragere spre Ungaria și, neputându-se îmbarca pe tren, se retrage spre casă pe drumul de țară. E informat de santinela care l-a oprit că am sub comandă o gardă. Se teme de o încăierare, lucru pe care nu-l dorește, și se roagă să-i înlesnesc cale liberă prin sat. Îi spun că are trecere liberă, cu condiția să treacă prin sat fără oprire și oamenii săi să nu se reslețească pe la case. Eu voi lua măsuri ca locuitorii să stea în case, iar până voi da semnalul, să aștepte cu coloana de care unde au fost opriți.

Am dispus prin vestire cu toba ca locuitorii să stea în case, iar garda să stea retrasă dinsus de sat, în linie de tragere. Când locotenentul abia ajunsese la coloana de plecare, le-am dat semnalul de pornire. Coloana a trecut prin sat fără incidente. Ajunși la poarta de triumf, câțiva soldați au descărcat armele în drapele. Garda, auzind focuri de armă, a pornit în pași alergători către drum. Au fost opriți la timp și lucrurile s-au liniștit.

Duminică, 10 noemvrie, am fost chemat la preot, unde mă aștepta un funcționar de la gara Gălgău. Acesta mă roagă,

în numele șefului, să plec imediat la gară, unde mă așteaptă doi domni, care au să-mi comunice ceva urgent. A trimis și o locomotivă care să mă ducă și care mă așteaptă, alături, în Pustă. Sosit la gară, mă întâmpină notarul Horvath Ladislau, preotul din Bârsău, Mureșan Emil, și avocatul dr. Barbu Clemente, de Sub Râpă. Ne salutăm ca vechi cunoscuți și pornim ca într-o plimbare în josul drumului de fier.

Mi se adresează preotul Mureșan Emil. Se roagă să-i scuz că m-au deranjat, dar sunt informați că am pacificat satul Căpâlna în plină revoltă, că am înființat Garda Națională pentru liniștea și paza satului etc., etc. La ei în Bârsău, Fodora, Dobrocina și în alte sate dimprejur, soldații sosiți de pe front înarmați, asociați cu unii săteni, vor să-i atace și să-i jefuiască. Mă roagă să merg cu ei prin acele sate și, cu metoda mea de împăciuire, să liniștesc spiritele.

Le spun că eu nu pot face ceea ce îmi cer. Cuvintele mele, în împrejurările de azi, ar fi în deșert, eu nu sunt cunoscut în acele sate și intervenția mea poate ar întârîta și mai mult spiritele. Le spun că ceea ce eu nu pot face pot face ei cu mare



Episcopul Iuliu Hossu citește proclamația de la Alba Iulia

ușurință. Trebuie să recunoască că agitația soldaților care, reîntorși acasă, și-au găsit familiile în mizerie, și a poporului, este îndreptățită. Oamenii sunt storși de rechiziții, vădulele și orfanii au pensiile neplătite (la fel și ajutoarele pentru soldații care au luptat pe front) sau plătite pe sprânceană.

Mă adresez notarului și-i spun că el știe bine aceste lucruri, că nu și-a supravegheat subalternii, care au procedat incorect. Îi amintesc că anul trecut a avut loc o anchetă din care numai el știe cum a scăpat cu fața curată, că eu, în urma multelor scrisori primite de la soldații din satele pe care le

reprezintă, am cerut șefului comandamentului de pe front, de care țineam, să cerceteze plângerile soldaților și să intervină pentru îndreptarea abuzurilor făcute de ajutorul său Rotschild, care acum a fugit și l-a lăsat pe el să culegă roadele nelegiuirilor pe care le-a săvârșit. Le-am spus că un singur ajutor le pot da, și acesta este sfatul următor:

Indată ce sosesc acasă, să convoace pe bătrânii satului și cu ei să formeze lista celor lipsiți și care trebuie ajutați de urgență; și o altă listă de acei săteni care au un prisos cât de mic. Cu aceștia să colecteze mai întâi ceva alimente și lemne de foc și să înceapă imediat distribuirea ajutoarelor, iar ei, ca cei mai înstăriți și scutiți de marile rechiziții, să-și deschidă hambarele și să fie primii care contribuie la ajutorarea celor lipsiți, altfel vor fi primejduiți să li se ia totul cu forța și va fi mai primejdios. Ne-am despărțit ca buni prieteni și am auzit peste câteva zile, că satele pe cale de răzvrătire s-au liniștit. ■



Miklos Horthy în fața hotelului Gellert din Budapesta, în 1919

Transilvania 1918-1920



Consiliul Dirigent, cu sediul la Sibiu, a îndeplinit funcțiile unui guvern provizoriu al Transilvaniei, cu rol important în stabilirea administrației românești

DIFICULTĂȚILE ADMINISTRAȚIEI ROMÂNEȘTI

DRAGOȘ CARCIGA

În provinciile unite cu Vechiul Regat, anii 1918-1920 au fost cruciali pentru trecerea lor de la administrația rusă sau austro-ungară la noua realitate administrativă românească. Dinamizate de vidul de putere apărut în fostele teritorii ale Imperiului Austro-Ungar sau în Basarabia ieșită de sub controlul unei Rusii pe care conflictul civil o zguduia din temelii, elitele locale românești au avut maturitatea politică necesară pentru organizarea unei administrații locale provizorii, menite să asigure ordinea și siguranța aprovizionării, a comunicațiilor, a bunurilor și persoanelor, elemente indispensabile restabilirii stării de pace. Aceste organe administrative provizorii își legitimau autoritatea prin faptul că reprezentau populația majoritară din provinciile unite de bunăvoie cu Patria Mamă și sperau că autoritățile centrale de la București le vor acorda întreg sprijinul pentru ca durata unificării și uniformizării administrative a României Mari să fie cât mai scurtă posibil. Din păcate, procesul s-a dovedit dificil și nu lipsit de distorsiuni, datorate atât condițiilor specifice ale fiecărei regiuni, cât și revigorării unor condamnabile practici.

La 24 decembrie 1918, Corpurile Legiuitoare adoptaseră „prin aclamațiuni” Declarația de unire a Transilvaniei cu Vechiul Regat, fapt rar întâlnit în istoria modernă a României. N-a fost însă suficient pentru ca miopia politică, meschinele dispute de partid și orgoliile personale sau de grup să facă loc unui climat în care să primeze interesul național. Mulți dintre indivizii trimiși de la București să ocupe posturi de răspundere în teritoriile unite considerau aceste regiuni doar surse de îmbogățire facilă. Funcționari capabili evitau posturile provinciale, iar Bucureștiul nu verifica prea scrupulos calitatea morală și profesională a celor care acceptau să plece, fiind suficientă adesea calitatea lor de „regățeni”.

Graniță nouă, probleme multe

Prezent în România acelor ani, geograful francez Emmanuel de Martonne (*Magazin istoric*, nr. 8/2001), după întoarcerea sa în patrie, a redactat un amplu raport despre cele observate în țara noastră. Referindu-se la chestiunile

administrative, scria: „Personalul recrutat în grabă în Vechiul Regat și expedit în noile provincii nu a răspuns întotdeauna nevoilor impuse de situație. Am întâlnit în călătoriile mele, oameni foarte tineri, fără experiență, în funcția de «primpretor», adică aproximativ același lucru cu subprefectul în Transilvania [...] Am auzit spunându-se că în Basarabia a fost necesară de multe ori schimbarea administratorilor incompetenți și nedemni [...] Cel mai adesea a fost nevoie să se apeleze la românii din Regat, dar cei mai buni s-au descurajat repede. Să ne gândim la situația românului din București, obișnuit cu un anumit confort, cu distracții, trezindu-se trimis prefect într-unul din micile orașe ale Basarabiei – un fel de sate mai mari, cu case joase pe marginea străzilor, care se transformă într-o imensă baltă la cea mai mică ploaie. Cel mai adesea aceste orașele sunt populate de evrei murdari. Situația lui n-ar fi cu nimic mai agreabilă nici într-un oraș din Transilvania, unde domină elementul maghiar ostil pe față sau elementul german mai



Béla Kun (dreapta), conducătorul revoluției bolșevice din Ungaria, pe străzile Budapestei

blând în aparență, retras însă într-o izolare disprețuitoare.

Păstrând proporțiile, noi am avut de-a face cu astfel de greutăți în Alsacia; așa cum și noi am rezolvat în cele din urmă situația, la fel și românii, cu timpul, vor rezolva această situație delicată”.

Date importante privind situația din Transilvania anilor 1918-1920 sunt cuprinse în rapoartele Siguranței și Jandarmeriei privitoare la starea de spirit a populației din acest teritoriu (Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond D.G.P., dosarele 3/1919-1920 și 4/1920). Paginile care urmează s-au născut în urma consultării acestor documente.

Stabilirea graniței definitive cu statul ungar s-a petrecut abia după ce armata română, cu încuviințarea Marilor Puteri, a înălțat Republica Sfaturilor (bolșevică) a lui Béla Kun (*Magazin istoric*, nr. 4/2004). Aliniamentul frontierei, respectiv linia ferată Oradea-Satu Mare-Arad, a fost încuviințat de Consiliul Militar Aliat la 25 februarie 1919. Autoritățile române au



Primul guvern al României Mari avea în componența sa și trei miniștri secretați de stat reprezentând Transilvania

stabilit pichete de grăniceri pe această graniță în puncte ca Nădlac, Cetatea Veche, Curtici etc. Grănicerii însă, originari din Vechiul Regat, nu vorbeau limba maghiară, astfel încât nu puteau verifica persoanele aflate în tranzit, neînțelegerile de ordin lingvistic putând genera conflicte. Așa s-a întâmplat în iulie 1920, când Ioan Sandor, etnic maghiar, născut în orașul Oradea, a dorit să treacă în Ungaria prin punctul de frontieră Cetatea Veche. Soldați din compania I grăniceri, neputându-se înțelege cu el, l-au tratat cu brutalitate. Ulterior, s-a constatat că actele lui Sandor erau în perfectă regulă. Incidentul, raportat autorităților superioare de către șeful Poliției de frontieră, C. Mihăilescu, nu a avut nici un fel de urmări pentru cei vinovați.

Pentru ca supravegherea frontierei să fie întărită, pe lângă diverse puncte de control au fost detașați agenți ai Siguranței, vorbitori de maghiară, care patrulau zi și noapte, prin rotație, spre a preveni pătrunderea de spioni sau agenți provocatori pe teritoriul României. Șefii de pichete grănicerești, în loc să le înlesnească activitatea, le creau șicane birocratice prin impunerea prezentării de bilete de liberă trecere vizate de fiecare dată când patrulau de la un sector la altul. Biroul de Siguranță Arad, care detașase agenții, a formulat o plângere în acest sens, care a rămas însă fără urmări.

La Sfântul Martin, localitate de margine cu 4.000 de locuitori, etnici maghiari, viile întinse ale gospodăriilor depășeau frontiera, fapt ce îngăduia o contrabandă activă cu Ungaria, existând chiar temerea



Geograful francez
Emmanuel de Martonne
a cunoscut la fața locului
realitățile românești

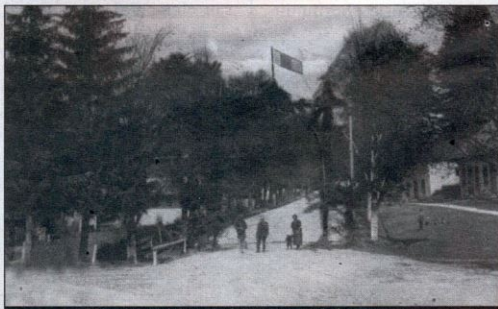
că zona servea drept placă turnantă pentru introducerea de arme și de agenți provocatori în Transilvania. Cu toate acestea, până în luna septembrie 1920, administrația românească, civilă și militară, nu luase nici un fel de măsură, în ciuda repetatelor apeluri ale Prefecturii de Poliție arădene.

Inflație, speculă și contrabandă

În condițiile în care autoritățile române au trenat nejustificat, timp de peste doi ani, stabilirea parității dintre

vechea coroană austriacă, aflată încă în circulație, și leul românesc, inflația devenise galopantă, favorizând specula cu vite, cereale, alimente și moneta. Un produs achiziționat la București și dus în Transilvania pentru a fi vândut era de câteva ori mai scump, putând fi procurat de categorii tot mai restrânse ale populației. Plata salariilor se făcea în bancnote cu valoare mare, care nu puteau fi preschimbate decât la speculanți, contra unui comision de până la 40% din valoarea bancnotei respective. Pentru ca populația să-și poată asigura cele necesare, pe lângă fiecare administrație județeană au fost înființate comisii de aprovizionare. Ca și azi însă, numirea în fruntea acestor comisii se făcea de multe ori pe criterii politice, și nu de competență.

Cei numiți practicaau specula. De pildă, în septembrie 1920, în plășile Lăpușul Unguresc, Copalnic, Mănăștur, Beclean și Gherla alimente erau „în cantitate suficientă, dar la un preț atât de ridicat, încât populația refuza plățirea. Vinovat – prefectul județului, Clemente



Prins în mrejele speculei cu bunuri de larg consum, prefectul Clemente Barbu și-a procurat importante sume, cu ajutorul cărora și-a achiziționat numeroase bunuri, între care și o vilă la Borsec (imagine din stațiune, la începutul secolului trecut)

Barbu, președinte al comisiei de aprovizionare. Acesta importase din Vechiul Regat 126 vagoane de cereale la prețul de 10.500 lei/vagon prin intermediul firmei de transporturi „Bentcheck, Weinberger et. Co“. Firma a revândut, la Dej, cerealele comisiei de aprovizionare la prețul de 17.500 lei/vagon, realizând un câștig net de cel puțin 70 de lei la 100 de kg de cereale și circa 7.000 lei/vagon drept comision de transport. Prefectul știa că în Vechiul Regat cerealele erau vândute cu 105 lei/100 kg, totuși desfăcuse marfa către populație la prețul de 200 lei/100 kg, diferența de preț de 95 de lei intrând în buzunarul său. Când a venit sorocul ca porumbul din partea locului să fie cules, cel adus din Vechiul Regat a devenit brusc „defect“ și a fost vândut unor fabrici de spirit, prefectul „scuzându-se că n-are populația bani. Pe lângă cele 126 de vagoane se mai aduseseră alte 30, cumpărate la liber din Vechiul Regat, la prețul de 290-300 lei/100 de kg“. Prefectul avea experiența unor astfel de afaceri, deoarece în clipa în care „a preluat comisia de aprovizionare a vândut 75 vagoane de porumb populației la prețul de 16.000 lei/vagon prin intermediul aceleiași firme de transport“. Cu banii câștigați prin mijloace ilegale „a cumpărat o vilă la Borseac, automobilul baronului Icszedy Adam, pe care îl folosește ginerele, locotenent activ în Cluj. Altă mașină – cumpărată de la contele Vass din comuna Taga; mai există două automobile – unul aflat în proprietatea comisiei de aprovizionare și celălalt în proprietatea Prefecturii“.



În noiembrie 1918, în această clădire din Arad a funcționat Comandamentul Central al Gărzilor Naționale Românești din Transilvania

Poliția „stingentă de subalimentarea materială“

Armatele inamice aflate în retragere pe teritoriul Transilvaniei rechiziționaseră abuziv alimente, combustibil și mijloace de locomotivă. În urma lor proliferaseră bandele de jefuitori, contrabandiști de grâne sau de vite și traficanții de devize. Comunicațiile și transporturile se aflau sub controlul funcționarilor maghiari, ceea ce îngreuna semnificativ transmiterea ordinelor de la centru și efectuarea transporturilor necesare asigurării subzistenței provinciei. Erau necesare măsuri urgente pentru potolirea spiritelor și eliminarea anarhiei.

Inițial, paza bunurilor și a persoanelor a fost asigurată de foști combatanți ai armatei austro-ungare de origine română, organizați în patrulă înarmate ale gărzilor naționale, care acționau în localitățile de origine. Inițiativa organizării acestor patrulă aparținuse Consiliului Națio-

nal Român Central, primul organism politic reprezentativ al Transilvaniei. Consiliul Dirigent, în cadrul căruia Iuliu Maniu îndeplinea funcțiile de președinte și de ministru de Interne, a acordat atenție și acestui capitol important al administrației.

Pentru a unifica și eficientiza acțiunea forțelor de ordine, Bucureștiul a extins la nivelul întregii țări *Legea pentru organizarea poliției generale a statului* din 1903, cu modificările din anii 1905, 1908, 1913 și 1916, în 1918 fiind promulgată o nouă lege pentru reorganizarea jandarmeriei rurale. *Gazeta Oficială* (organ de presă cu rol de *Monitor Oficial* al Consiliului Dirigent) nr. 5/1919 publică *Apelul Consiliului Dirigent pentru intrarea în serviciu [a] Jandarmeriei*. Despre modul în care era percepută această instituție în diferite medii ale populației transilvane, interesantă este observația geografului francez E. de Martonne: „O baroană [maghiară] l-a primit foarte prost pe jandarmul român venit să-i ceară o informație. Citată în fața

Consiliului militar de anchetă, ea s-a scuzat, plângând, în acești termeni: «Cum aş fi putut să-mi închipui că eu, o Baroană, trebuia să răspund unui amarât de slugoi român?»».

În martie 1919, prin Decizia nr. 7.343, a fost înființată, sub autoritatea Ministerului de Interne, Direcția Poliției și Siguranței Generale pentru Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș. Direcția era condusă de un subinspector general de Siguranță, cu biroul în sediul Consiliului Dirigent, aflat în orașul Sibiu. Jandarmeria era subordonată, la nivel județean, prefectului, acesta fiind șeful administrației județene și reprezentantul politic al guvernului în acel teritoriu. În caz de război, Jandarmeria răspundea de siguranța transporturilor în spatele frontului și îndeplinea sarcinile de poliție militară, fiind un auxiliar prețios al armatei de operații. De pildă, la 20 iunie 1919, când Ungaria atacă România, Jandarmeria mobilizează 509 militari pentru serviciul poliției armatei. După ce, la 5 septembrie, Ungaria învinsă acceptă condițiile României, la 29 septembrie Jandarmeria mai pune la dispoziția forțelor operaționale încă 804 oameni, în urma ordinului Marelui Pretor de pe lângă Marele Cartier General Român, Ștefan Ștefănescu (19 aprilie 1919-5 septembrie 1920).

Un raport din 29 august 1919 ne informează despre starea cu totul precară a Serviciului de Siguranță proaspăt înființat, deoarece „activitatea noastră – precum am constatat în praxă [practică] și reiese din cele ce urmează e stăginită de subalimentarea materială [...]

care îndeosebi ne împiedică la formarea unei rețele corespunzătoare de indicatori și informatori buni”. Iar amenințarea căreia trebuia să-i facă față Serviciul de Siguranță era deosebită. La 5 iunie 1920 Comandamentul Trupeilor de Vest comunica Ministerului de Război următoarele: „Din cauza ofensivelor ce au avut loc în Galiția [în cadrul conflictului sovieto-polonez] zeci de mii de persoane străine s-au îngrămădit prin orașele și satele de pe lângă frontiera de vest și nord, unde alimentele și locuințele au ajuns cu totul neîndestulătoare și al căror preț s-a ridicat în mod fantastic. Această populație constituie din punct de vedere social și militar o adevărată primejdie, deoarece ei sunt provocatorii ideilor revoluționare, sprijinesc agitațiile politice și constituie un număr însemnat de spioni.”

Cu toate acestea, agenții de Siguranță repartizați la punctul de trecere a frontierei de la Curtici, ca să dăm un exemplu, au depistat și ares-

tat în acea localitate 69 persoane suspecte, 193 la Pecica, 19 la Toinea, 34 la Pereg, 24 la Otlaca și șapte la Nădlac.

În privința Jandarmeriei, trebuie spus că, prin Legea din 8 noiembrie 1922, prefecturile regionale de poliție din Brașov, Cluj, Oradea, Sibiu și Timișoara au fost desființate, iar Legea de unificare administrativă din 14 iunie 1924, la articolul 134, stipula că „Ministerul de Interne îndrumă, coordonează și controlează activitatea comunelor și județelor, punându-le în armonie cu interesele generale ale statului, ajutat fiind de Consiliul Administrativ Superior”.

Deși, timp de doi ani, forțele destinate să mențină ordinea și liniștea în Transilvania au avut atârnată deasupra capului sabia incertitudinii administrative, prin consientizarea importanței misiunii încredințate și, de ce nu, prin devotament și sentimente patriotice, s-a reușit evitarea unor situații dificile. ■



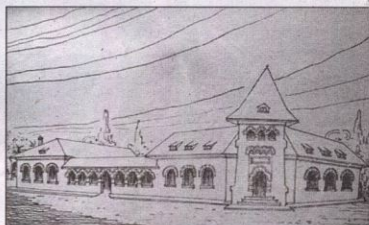
Nici locuitorii orașului Gherla n-au fost ocoliți de efectele grave ale speculei cu bunuri de larg consum. În imagine, una dintre clădirile reprezentative ale localității, actualmente sediu de muzeu

„FRĂȚIA“, FRĂȚII MIRCEA ȘI „CARUL CŪ BERE“

Descendent al unuia dintre frații Mircea, fondatorii „Carului cu bere“ (Magazin istoric, nr. 2/2007), domnul Victor Mircea, din București, ne semnalează câteva documente, din colecția personală, privind trecutul comunei Cața, județul Mureș, de unde au pornit acești harnici întreprinzători.

În 1930, Constantin Flințiu, fiul acestei așezări de pe valea Homorodului Mare, din fostul județ Târnava Mare (pe drumul între Brașov și Sighișoara, la 11 km de vărsarea în Olt), a întocmit o monografie a comunei, lucrare rămasă în manuscris.

Sunt evocate eforturile locuitorilor de aici pentru propășire culturală și socială, pentru păstrarea identității naționale și legăturile cu frații de peste munți, în anii când Ardealul s-a



aflat sub stăpânire străină, în cadrul Imperiului Austro-Ungar. În conjunctura istorică de atunci, mulți dintre românii din Cața au considerat că pot lupta pentru emancipare mai eficient refugiindu-se în „Regatul Țărilor Române“. În a doua

jumătate a secolului al XIX-lea, unii dintre ei au trecut munții, stabilindu-se în București.

(Continuare în p. 63)





HENRIC AL VIII-LEA ÎN VIZIUNEA LUI ALEXANDER KORDA

THEO STĂNESCU-STANCIU

Anii '30 au reprezentat un moment de cotitură pentru întreaga Europă. Într-un timp atât de nesigur, gloria trebuia clădită prin orice mijloace; nici un domeniu nu putea fi omis. Imaginea în mișcare – proiecția de film – devenise deja o industrie, creatoare de modele și comportamente. Putea fi deci un aliat de nădejde pentru orice politician, pentru orice țară...

Filmul sonor oferea noi posibilități. În 1927, la New York, rulsea pelicula *Cântărețul de jazz*, considerată prima producție de acest gen.

În spațiul englez, „începutul anilor '30 a văzut nașterea și creșterea mișcării documentaristice britanice [...] În domeniul filmelor artistice, un eveniment promițător a fost apariția [...] lui Alexander Korda, un emigrant ungar, care, la începutul anului 1932, la câteva luni după sosirea lui în Marea Britanie, a fondat London Films. El a produs și a regizat *Viața particulară a lui Henric al VIII-lea* (1933), un film care a adus cinematografului britanic prestigiul internațional pe care nu-l avusese niciodată înainte”, (Ephraim Katz, *The Film Encyclopedia*).

La doar patru ani de la lansare, în 1937, producția cinematografică britanică ocupa locul doi în lume, bineînțeles, după cea americană, cu 225 de filme, lucrate în 23 de studiouri și pe 75 de platouri.

Dar cine a fost acest Alexander Korda, deschizătorul erei de succes pentru filmul din Insulă? La 16 septembrie 1893, într-un sătuc din pusta ungară, se naște Sandor Laszlo Kellner, cel mai mare dintre copiii unei familii de evrei. În ciuda unor serioase probleme de vedere, care i-au marcat profund copilăria, tânărul Sandor s-a dovedit un cititor pasionat și un scriitor de succes. Primele remunerații serioase le-a primit ca gazetar, perioadă în care a și început să semneze cu pseudonimul Korda. La 16 ani era deja un reporter cunoscut în mediul jurnalistic. Relatări de la înspăimântătoare crime sau banale evenimente zilnice prindeau contur, grație penitei sale ascuțite.

Spirit liber, Sandor a fost atras de agitația marilor capitale europene. Moartea tatălui l-a împins spre pasul decisiv

Regele Henric al VIII-lea, al doilea monarh din Familia Tudor, a domnit în fruntea Angliei între anii 1509-1547. De numele său se leagă atât introducerea protestantismului în spațiul englez, cât și a spiritului Renașterii. Spirit libertin, Henric a rămas în istorie și datorită celor șase soții – Catherine de Aragon, Anne Boleyn, Jane Seymour, Anne de Cleves, Catherine Howard și Catherine Parr –, care și-au găsit, fiecare, sfârșitul în mod tragic.

– părăsirea Budapestei. În timpul unui astfel de voiaj la Paris, în 1911, s-a consumat și prima sa colaborare cu cinematografia. Lucrul la faimoasele studiouri Pathé, pe atunci cele mai avansate ale lumii, i-a schimbat definitiv cariera.

O echipă multiculturală

Reîntors la Budapesta, Korda și-a construit propriul studio, „Corvin“, situat într-una dintre suburbiile capitalei ungare (locația actuală a studiourilor „Mafilm“). Susținător al republicii sfaturilor – acea încercare a lui Bela Kun de impunere a unui regim comunist după model sovietic –, cu toate că nu a fost efectiv membru de partid, și-a legat, în 1919, numele și de încercarea de naționalizare a industriei cinematografice (primul gest de asemenea natură din lume!).

Prăbușirea regimului comunist i-a adus lui Korda durere și deziluzie. După o scurtă perioadă de detenție, s-a hotărât să părăsească Ungaria, alături de prima sa soție, cunoscuta actriță Maria Corda (născută în

1898, la Deva, sub numele de Antonia Maria Farkas). Prima oprire – Viena și studiourile Sascha Film Company – nu s-a ridicat deloc la nivelul așteptărilor sale. A urmat Berlinul, unde a pus bazele propriei companii cinematografice. Producțiile, care o aveau, bineînțeles, cap de afiș, pe Maria Corda, au fost bine primite, nu numai de publicul german, ci și de critică. Drept urmare, studioul american „First National“ le-a înaintat celor doi soți o ofertă de a lucra peste Ocean. Așa apărea, în 1927, *Mireasa furată*, prima dintr-o serie de 16 pelicule care aveau să fie lansate până spre 1932... Succesul nu a fost însă deloc cel sperat!

Din nou deziluzionat, Korda s-a reîntors în Europa. Germania și Franța l-au găzduit pentru scurte perioade de timp. În 1930 venea și primul divorț. Un an mai târziu, în 1931, ajungea în Anglia, unde descoperea o cu totul și cu totul altă lume. Putea să fie pionierul care se visase... Deschizătorul de drumuri... În 1932 pune bazele companiei London Films, al cărei logo era unul dintre simbolurile britanice: Big Ben-ul.

Marele pariu al lui Korda a fost însă *Viața particulară a lui Henric al VIII-lea*. Încă de



Tânărul Korda (cel cu ochelari), alături de părinți și doi frați

la început, echipa de bază s-a aflat sub semnul multiculturalismului: producător și regizor – emigrantul ungar Alexander Korda; scenariști – conaționalul său Lajos Bíró și umoristul britanic Arthur Wimperis; designer – fratele lui Korda, Vincent Kellner, iar operator – francezul Georges Perinal!

Povestea atrăgea, dar, pentru a fi un adevărat succes, trebuia să impresioneze. „Nu-mi permit să fac filme ieftine!“ – i-ar fi mărturisit, pe culmile gloriei, Korda unui apropiat. Cu *Viața particulară a lui Henric al VIII-lea* Korda a reușit un adevărat tur de forță. Cu toate că nu a putut face rost decât de o parte dintre banii necesari, nu s-a dat bătut! A închiriat, în mai 1933, un singur platou de filmare la studiourile „Dominion“, folosind, de cele mai multe ori, același decor pentru mai multe scene. Persuasiv, regizorul l-a convins chiar și pe fiul unui cunoscut bancher, Ludovico Toeplitz de Grand Ry, să participe financiar. Echipa mai atrăgea un... european!

Și, totuși, banii nu erau destui. Mulți dintre contemporani își amintesc de plângerile actorilor, temători de starea precară a decorurilor generale. Și ce mai actori! Charles Laughton, Robert Donat, Merle Oberon... Primul, recompensat cu un Oscar pentru interpretare; ultima,

viitoare soție a lui Korda, începând cu anul 1939!

Dacă palatul nu putea fi autentic, nu s-a făcut rabat însă la mobilier: au fost împrumutate diverse obiecte de patrimoniu de la principalele muzee și castele londoneze. Istoricul ar cam strâmba din nas – prea multe epoci, nu s-a respectat spiritul și litera trecutului, prea multe tușe comice... Efectul însă a fost cu totul special. Imagini somptuoase, o altfel de istorie, văzută prin prisma acelor ani, o altfel de Mare Britanie, un altfel de imperiu, de putere. Învinovățit de critici că ar fi falsificat, cu bună știință, o istorie, pe care, de altfel, nici nu o cunoștea prea bine, Korda a replicat cu seninătate: „Producătorii de film sunt nevoiți să falsifice istoria, așa cum a făcut-o și Shakespeare!“

Succesul a fost pe măsura eforturilor: în prima seară când a rulat filmul, 7.500 de lire sterline intrau în conturile golite ale producătorilor. După

numeroase proiecții, filmul totaliza 500.000 de lire, sumă de neatin, până atunci, pentru orice peliculă britanică.

„Corăbii, corăbii, multe corăbii!“

Filmul lui Korda nu descria neapărat Anglia anilor 1530, ci se dovedea o oglindă fidelă a momentului 1933. Se înscrisa, astfel, într-o mai amplă mișcare de promovare a valorilor și modelelor naționale britanice. Încă de la începutul anilor 1920, oficiali din cadrul Departamentului de Comerț Exterior au fost conștienți de importanța propagandei, mai ales în caz de război, capitol la care Marea Britanie pierduse mult în ultima perioadă. În această campanie, filmul deținea un rol crucial, prin prezentarea imaginii unei Anglii prospere și fericite. Mulți spuneau chiar: „Comerțul este impulsivat de filmele, și nu de steagul unui stat“... Era ceea ce s-a numit, după formula inspirat lansată, în 1932, de fostul diplomat Sir Stephen Tallents, „proiecția Angliei“. A unei Anglii puternice, bazate pe legătura indisolubilă dintre suțuși și rege. Un monarh care se gândește la binele țării, calculat, descoperindu-i atât lacunele, cât și viitorul de aur... Căci, în opinia lui Tallents: „nici o națiune civilizată



Scenă din film

Subiecte legate de personalitatea și timpul lui Henric al VIII-lea au fost unele dintre cele mai interesante pentru Jumea cinematografiei. În 1966, avându-l în centrul atenției pe Thomas Morus, se lansa *A Man for All Seasons* (Un om pentru eternitate); în 1969, acțiunea învârtindu-se în jurul lui Anne Boleyn – *Anna celor 100 de zile* sau, în 1970 – de astă dată, în jurul lui Henric al VIII-lea însuși –, pelicula *Carry On Henry* (Dă-i înainte, Henry).

nu-și mai poate permite astăzi să nu-și promoveze personalitatea națională“. După cum sublinia și personajul creat de Korda și însușit de Laugh-ton, Anglia acelor vremuri îndepărtate nu era la fel de mare ca Spania și nici atât de importantă ca Franța sau Germania. Micuței insule, numărând trei milioane de suflete, nu-i rămânea decât stăpânirea mării. Era singura cale a succesului. A supraviețuirii în glorie.

În această idee, multe dintre scene au fost scrise în spiritul secolului al XX-lea, tocmai pentru a sublinia unele dintre aspectele cele mai dezbătute din politica externă a timpurilor. Dialogurile surprindeau o Anglie oarecum prinsă între conflicte ce măcinau state puternice ale Europei – Franța și Imperiul Habsburgic (care apare sub denumirea

generică de Germania) –, deținătoare a unei poziții pacifiste și pacificatoare. Prin glasul lui Henric, viitorul continentului în asemenea condiții conflictuale părea nesigur: „Dacă acești francezi și germani nu se mai opresc din a se omorî între ei, întreaga Europă va fi în ruine. Vreau să îi conving să păstreze pacea, pacea, pacea – și nu se află nimeni în Europa care să mă ajute.“ La începutul anilor '30, rezolvarea pașnică a unui posibil conflict părea una dintre soluțiile cele mai dorite, fiind vie în memorie amintirea Primului Război Mondial, dar și noile descoperiri, mai ales din domeniul tehnicii de luptă.

Pacea putea fi clădită cu garanții solide, dar și prin putere. Era mesajul pe care îl transmisese și Henric al VIII-lea în încercarea de a „guverna Marea“, transformând Anglia

într-o mare putere navală: „Ceea ce pot să fac [pentru a ridica Anglia – n.n.] este să construiesc corăbii, corăbii, multe corăbii!“ Tradus în limbajul secolului al XX-lea – chestiunea atât de dezbătută a înarmării.

Ideea rostită în film de regele britanic reapărea și în coloanele presei din Insulă de la sfârșitul anului 1933 prin imperativul achiziționării de aparate de zbor: „Avem nevoie de 5.000 de avioane!“ În coloanele aceleiași ziare, Winston Churchill continua, câteva zile mai târziu, sugerând că, în cazul prăbușirii acordurilor de la Geneva, Marea Britanie trebuie să fie capabilă să își apere cetățenii de orice atac ce ar veni din afară. Filmul lui Korda devenea astfel un inspirat mijloc de susținere a cauzei sale. Regele englez reprezenta cheia de boltă a întregului eșafodaj european, singura voce de bun simț care trebuia ascultată. Un mesaj mai mult sau mai puțin subtil adresat americanilor: numai susținând cauza britanică se pot asigura că nu va mai izbucni încă un război de proporții în Europa.

Korda se dovedea un creator de succes. Un spirit al timpurilor noi, un european deținător de cărți câștigătoare. Mulți contemporani l-au crezut și urmat. Chiar și Winston Churchill, după cum reiese dintr-o scrisoare particulară adresată soției sale, Clementine, în ianuarie 1935. „Am mare încredere în omul ăsta și în flerul lui“. Aprecierea venea, după cum o arată și cercetările istoricului Greg Walker, la un an după ce omul politic ar fi investit suma de 10.000 de lire sterline într-un proiect marca Alexander Korda. Când respectiva idee a fost abandonată, regizorul i-ar fi înapoiat acestuia vreo 4.000 de lire, restul consumându-se la studiourile London Film... ■





ACUM ȘAPTE DECENII ROMÂNIA LA EXPO PARIS

GABRIELA LUPCHIAN

Paris, 4 mai-25 noiembrie 1937. Capitala Franței este centrul de interes al lumii întregi. Expoziția internațională a artelor și tehnicilor aplicate vieții moderne, deschisă în marele oraș de pe Sena, atrage un număr imens de vizitatori: 31.053.700. Pe 100 hectare, 52 țări și-au amenajat pavilioanele.

Profesorul Dimitrie Gusti a fost însărcinat cu organizarea participării românești la Expoziția de la Paris (printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri, publicat în *Monitorul oficial*, nr. 35, din 1937).

Iată ce mărturisea Dimitrie Gusti: „Mă aflu într-o situație foarte grea, căci știm că Expoziția Internațională din Paris însemna o mare concurență internațională, în care lupta de afirmare a fiecărui stat era puternică și din care nu lipsea vecina noastră Ungaria. La toate manifestările internaționale până la cea din Paris, Ungaria reușise să se afirme în mod cu totul superior față de România. Programul – continuă Gusti – era deci clar. În concurența aprigă ce însemna Expoziția Internațională din Paris, România trebuia să se afirme ca o țară, așa cum era în 1936, bogată, mare, unită, cu un popor ales și plin de perspective strălucite pentru viitor și astfel să impună stimă și respect, în comparație cu

celelalte pavilioane străine, mari și mici.”

Buna organizare a Pavilionului României a făcut ca acesta să se afle în centrul atenției. În cele șapte luni cât a fost deschisă Expoziția, i-au trecut pragul 20 milioane de vizitatori. Opiniile exprimate prin presă și în registrele puse la dispoziția oaspeților atestă aprecierile deosebite de care s-a bucurat prezența românească.

Standurile Pavilionului au oferit cea mai completă și complexă expunere a specificului românesc din câte se organizaseră până la acea dată de țara noastră la vre o participare expozițională internațională. De un deosebit interes au fost locuințele tradiționale românești, între care a fost expusă și macheta Muzeului Satului, întemeiat de Dimitrie Gusti.

Autorul Pavilionului României a fost renumitul arhitect Dănuț Marcu, care a avut și doi colaboratori francezi: arhitecții Ernest Bertrand și Pierre Bertrand.

Pavilionul românesc ocupa un loc central, pe aceeași alee principală, lângă Pavilionul Uniunii Sovietice și vizavi de cel al Germaniei. Cele două pavilioane, german și sovietic, aflate față în față, la picioarele Turnului Eiffel, se concureau în înălțime. Pavilionul Germaniei, terminat mai repede, era foarte înalt, motiv pentru care U.R.S.S. și-a înălțat celebra statuie a muncitorului și a colhoznicului cu seceră și ciocanul în mâini.

Arhitectul Pavilionului celui de-al Treilea Reich a fost Albert Speer, cunoscut pentru stilul impus în arhitectura germană a epocii lui Hitler. Coloanele cubiste se înălțau spre cer, iar sus, vulturul teuton susținea svastica între gheare.

La rândul său, Boris Mihailovici Iofan (1891-1976), arhitectul pavilionului sovietic, prefigura cu această construcție stilul ce avea să fie consacrat de epoca lui Stalin. Acest stil a împânzit fostul

lagăr al țărilor socialiste de după cel de Al Doilea Război Mondial cu gigantice edificii, de la Universitatea Lomonosov, din Moscova, și până la alte și alte clădiri răspândite prin orașele statelor satelite. Fosta Casă a Scatenei (acum Casa Presei Libere) din București păstrează și la noi până azi amintirea celui stil de a construi.

Amebele pavilioane, cel german și cel sovietic, aveau la intrare grupuri statuare sau basoreliefuli. Treptele de acces în Pavilionul nostru erau străjuite de ambele părți de ostași ai gărzii regale îmbrăcați în eleganta lor ținută de gală, dând o originală notă de măreție și eleganță. Oaspeții Pavilionului erau astfel primiți încă de la intrare cu solemnitate.

Traversând vestibulul de onoare, vizitatorul putea admira harta României Mari, având de o parte și de alta reprezentări ale domeniilor industriei și agriculturii românești. O dioramă impresionantă prezenta Delta Dunării, cu bogăția florei și faunei. În sala vânătorii puteau fi admirate animalele sălbatice din Munții Carpați.

O grandioasă sală a fost dedicată Școlii și educației tineretului. Profesorul Dimitrie Gusti fusese timp de un an și patru luni ministrul Instrucției Publice. Artele plastice, sculptura și pictura ocupau spații generoase, cu opere ale artiștilor contemporani consacrați.

Un punct de mare atracție al Pavilionului nostru, dar și al Expoziției, l-a constituit Restaurantul românesc. Dimitrie Gusti a avut inspirația să încredințeze organizarea acestui restaurant unui cunoscut întreprinzător, Dumitru Andronic. Acesta era un fin și talentat organizator de restaurante. La Sibiu, reorganizase cu mare succes Hotelul-restau-

rant Boulevard, iar la București, ulterior a inaugurat restaurantele Pescăruș și Cîna. D. Andronic, la Paris, a reușit să ofere unui public pretențios și exigent o listă de bucate cu nenumărate preparate „à la roumaine”, care făceau deliciul gurmanzilor și mai ales al gurmeților. Cea mai solicitată era „mamaligutza”, care adesea era luată și acasă „la pachet”. Lista de meniuri era tipărită zilnic, desenul ei fiind realizat de cunoscuta pictoriță și graficiană Lena Constanțe (*Magazin istoric*, nr. 4/2004).

Membrii orchestrei se amuzau văzând cum luptau unii vizitatori cu porumbul fiert, uneori fiind nevoiți să atragă atenția chelnerilor pentru a-și sfătui consumatorii să se oprească la cocean...

Bunul renume și reputația Restaurantului au fost susținute de virtuozitatea muzicanților și interpreților români din formația lui Grigoraș Dinicu. Naiul lui Fănică Luca a răsunat în fiecare noapte. Restaurantul românesc, cu dever mare, închidea ultimul, spre marea invidie a patronilor localurilor vecine.

Crezând că muzicienii noștri urmăreau notele după partiturile elegant puse pe portative, unii vecini, mai invidioși, au provocat, într-o noapte, un scurt-circuit, sperând că astfel vor face să amu-

tească sunetele instrumentelor orchestrei noastre. Mare deziluzie: în beznă care s-a instalat brusc, muzica a continuat cu și mai mult foc, încălzind și mai tare atmosfera.

La Secția de Manuscrise a Bibliotecii Academiei Române au fost depuse cele șase cărți de aur ale restaurantului, în care și-au consemnat impresiile și și-au mărturisit admirația mulți oaspeți. Câteva dintre acestea au fost reproduse și de revista *Magazin istoric*, în nr. 5/1994. Printre celebritățile vremii – capete încoronate, muzicieni consacrați, actori celebri, prinți indieni, bancheri de peste Ocean, care își rezervau din timp, prin telefon, mesele – nu se poate omite prezența repetată a vedetei franceze de music-hall actrița Jeanne Bourgeois, cunoscută sub numele de Mistinguette.

Pentru felul în care a fost organizat și pentru faima de care se bucura printre vizitatorii Expoziției, Restaurantul românesc a fost răsplătit de guvernul francez cu Premiul I „Hors concours”. Directorul Dumitru Andronic a fost numit Cavaler al Ordinului Agriculturii Republicii Franceze. Ziarele vremii publicau zilnic laude și alese aprecieri la adresa României și a Pavilionului ei. ■



Panou din cadrul expoziției ce înfățișa bogățiile României

Eveniment

DIES TRAIANI

De o bună bucată de vreme – în cea mai apropiată duminică dinaintea de 18 septembrie –, la Sarmizegetusa se sărbătorește ziua de naștere a împăratului Traian, „Dies Traiani“. Uneori manifestările au fost mai consistente, cuprinzând reprezentații de arheologie experimentală, discursuri ale autorităților locale sau ale preoților, spectacole de muzică populară organizate în amfiteatru, standuri cu exponate ale meșterilor populari etc.

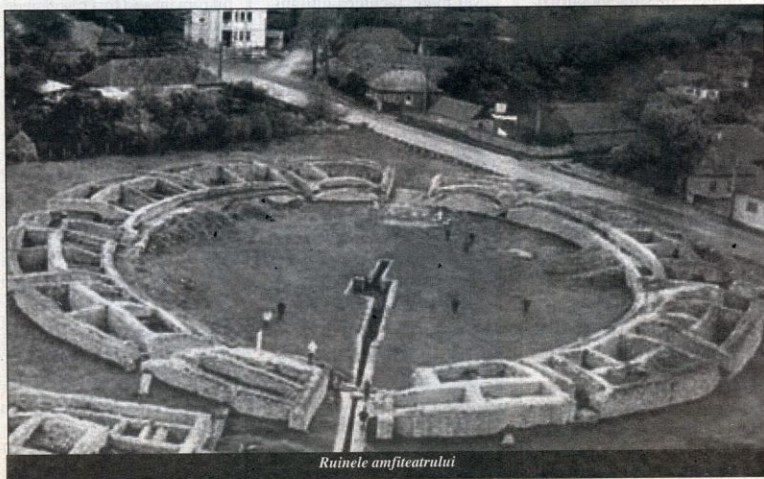
Anul acesta evenimentul a fost marcat printr-o sesiune științifică – *Dacia romană* –, a Muzeului Civilizației Dacice și Romane din Deva și a Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei. Au participat specialiști din cele două instituții organizatoare, dar și reprezentanți ai Universității „Babeș Bolyai“, Muzeului Național de Istorie a României, Muzeului Județean de Istorie și Artă din Zalău și Muzeului Județean de Etnografie și ai Regimentului de Graniță Caransebeș.

Comunicările au avut o mare diversitate tematică: *Procuratorii din Dacia* (Ioan Piso), *Ultimele inscripții din Dacia romană* (Radu Ardevan), *Despre capitolium-ul orașului roman Porolissum – amplasare și dimensiuni* (Al.V. Matei), *Micia, planime-*

trie și statut juridic (Liviu Petculescu), *Subofițerii de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa* (George Cupcea), *Cariera de centurion înainte și după reformele lui Marius* (Ioniță Petiș), *Garnituri de centură din bronz de epocă romană din colecția M.N.I.T. Cluj-Napoca* (Petre Ureche).

Au fost abordate și teme cu un caracter mai practic, propuneri de reconstituiri sau prezentări ale siturilor arheologice mai pe înțelesul vizitatorilor: *Necropola de est a Sarmizegetusei* (Felix Marcu și Ovidiu Țentea) sau *Parcul arheologic Sarmizegetusa – propuneri pentru traseul de vizitare* (Cristian Minu și Andrei Câmpeanu). ■

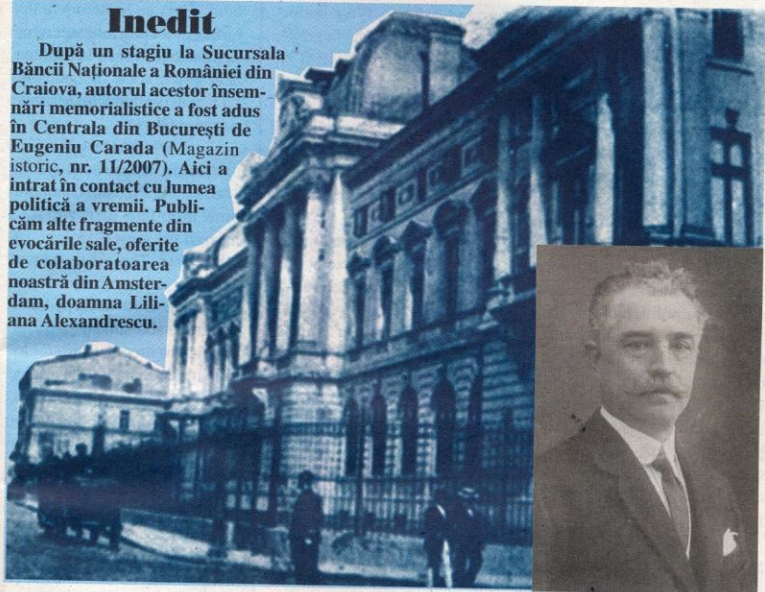
Gică BĂEȘTEAN



Ruinele amfiteatrului

Inedit

După un stagiul la Sucursala Băncii Naționale a României din Craiova, autorul acestor însemnări memorialistice a fost adus în Centrala din București de Eugeniu Carada (Magazin istoric, nr. 11/2007). Aici a intrat în contact cu lumea politică a vremii. Publicăm alte fragmente din evocările sale, oferite de colaboratoarea noastră din Amsterdam, doamna Liliانا Alexandrescu.



ÎNSĂILĂRI DE AMINTIRI DIN VIAȚA-MI

GRIGORE T. COANDĂ

Gh. Panu a fost cel dintâi om mare de care m-am apropiat și care m-a onorat cu o binevoitoare atenție. Îl citeam în fiecare zi în *Lupta* și-l ascultam la conferințele sale de la întrunirile publice. Totdeauna îl admiram pentru elocința sa, pentru logica sa și pentru ideile sale democratice, în care eu credeam pe atunci. Azi democrația mi se pare o șarlatanie...

L-am cunoscut pe Gh. Panu cu ocazia și după o procesiune la mormântul de la Bellu al lui

C.A. Rosetti, organizată de Partidul Radical al lui Gh. Panu. După procesiune m-am dus și eu – deși eram funcționarul citadelei liberale de la B.N.R. – la Clubul Radical de la Băile Eforiei, unde am spus câteva cuvinte. Gh. Panu m-a văzut, mi-a vorbit și am fost înscris în Partidul Radical. Mă duceam apoi regulat la ședințele Clubului, de la care Gh. Panu lipsea foarte rar.

Când eram pe cale să mă însor, i-am spus [aceasta] lui Panu, căruia i-am arătat foto-

grafia viitoarei mele. Panu m-a întrebat, după ce m-a îmbrățișat: „Zestre.iei?” „Nu prea..., dar nu trebuie!”; îi răspund eu. El atunci, pe franțuzește, mi-a zis: „L'argent n'est pas le bonheur, mais il y est pour beaucoup” [Banii nu aduc fericirea, dar contribuie mult la ea].

Când Gh. Panu, din cauza nevoilor de tot felul, a fost constrâns să-și dizolve partidul și a trebuit să se retragă din Senat și să primească un loc de cenzor la Banca Națională

și o funcție de avocat al Eforiei, eu eram la Pitești, unde venea să mă vadă de câte ori avea procese la tribunal acolo. De câte ori venea, eu îi serveam un ceai, iarna, și câte un șerbet cu apă minerală, vara. Cum pe atunci nu exista politică, lucru pe care i l-am spus lui Panu, el, oftând, mi-a zis: „Ai rămas singurul radical.“

Vai! Nu pentru mult timp, căci nici eu nu am putut scăpa din gheara politiciii.

Am de la Gh. Panu o scrisoare după ce-i trimisese un butoiș cu vin negru de Golu-Drâncei, în care-mi zice între altele: „Numai Golu d-tale poate ține piept cu Cotnarul nostru.“ Lui Gh. Panu îi plăceau vinul vechi și femeile tinere.

Când a murit Gh. Panu am plâns, cum am plâns pe tata.

Ludovic Mrazek. Eram încă în București și neînșurat cu sora lui, când Ludovic Mrazek (care plecase, după cum am mai spus, la Geneva, să facă Chimia și Mineralogia) își luase doctoratul în aceste științe cu mult succes. Voia să se întoarcă în țară și să se prezinte pentru un concurs la catedra de Științe Fizico-Chimice, la Universitate.

Voi povesti un fapt spre înalta laudă a unui bătrân și mare om de stat, conservator, generalul Gh. Manu. Ludovic Mrazek, al cărui tată tot Ludwig, farmacist în Craiova, de origine ceh, fusese încetățenit după nașterea lui, trebuia, ca să se poată prezenta la concurs pentru Universitate, să aibă cetățenia română. Pusese toate stăruințele, dar nu

reușea s-o obțină. Președintele Camerei Deputaților era generalul Manu. Mă duc într-o zi la dânsul și supun cazul lui Ludovic, ducându-i și câteva din revistele în care Ludovic își publicase lucrările, teza lui de doctorat, recenzii între care a profesorului Duparc etc.

După ce m-a ascultat cu binevoitoare atenție și răbdare, generalul Manu m-a întrebat: „Ce ești d-ta cu acest Mrazek?“ I-am răspuns simplu: „Prieten din prima copilărie.“ „Dar d-ta ce ești și ce faci?“ „Eu sunt funcționar la Banca Națională.“ „Copist?“ „Nu, contabil.“

M-a pus să-i scriu pe cartea de vizită nr. dosarului indigenatului lui Mrazek de la Camera, pe care-l aveam. În aceeași zi, indigenatul lui Ludovic Mrazek era votat de Cameră. Am aflat că gene-

ralul, după ce luase unele înformații, a spus unui secretar să pună chestiunea la ordinea zilei și s-a votat indigenatul. La Senat, cetățenia lui Mrazek a scos-o Gh. Panu.

Viața era foarte ieftină și ușoară în București, pe la 1887-1890. Plăteam o cameră bine mobilată prin str. Renașterii (în gura Cișmiguiului) sau în str. Teatrului (Matei Millo de azi), pe care o locuiam doi inși, 40-45 lei pe lună. La birt ne abonam cu 32-36 lei pe lună, cu drept la patru feluri și pâine la discreție. Hainele, ghetete etc. erau de pomană. Lumea era, parcă, mai îngăduitoare și mai bună, mai puțin lașă și mai puțin lacomă. Era mai multă frică de Dumnezeu și rușine de semenii.

Prin octombrie 1893, dl. Carada m-a chemat în cabinetul d-sale de la Centrală și mi-a zis: „Știi că ai fost numit agentul Băncii la Pitești. Să te duci, este clima bună, necesară sănătății debile a soției d-tale. Vei avea locuință bună la agenție și grădină în care vei putea planta brazi. Măine du-te la Pitești să faci actul cu dl. Nicolae Dimancea, pentru imobilul pe care i l-a cumpărat Banca. Peste o lună, după Sf. Dumitru, trebuie să te instalezi acolo. Uite procura de împuternicire a Băncii pentru semnarea actului și ți se va număra de la Casă 40.000 de lei, prețul pe care trebuie să-l plătești d-lui Dimancea.“

Cu dl. Carada știam că nu este loc de replică. De altfel știam de numirea mea cu sporul de leafă de la 200 lei



Casa din Pitești

lunar din București la 300 lei în Pitești, plus locuința, lumina, încălzitul și un servitor. Era o înaintare convenabilă, mai cu seamă având în vedere climatul mai bun ca în București, necesar sănătății soției mele. Mama mea, după moartea tatei, sta la gara Filiași cu sora mea Marieta, măritată cu șeful de gară de acolo, Vasile Pavlovici, cu care avea trei copii: Nicu, Ionel și Edmee. Am scris mamei și am rugat-o să vină la Pitești, să stea cu noi, ceea ce a acceptat cu multă bunăvoință; așa că la Pitești venea și mama. Locuința era destul de încăpătoare. Pentru birourile Băncii erau rânduite cele trei camere mari de la stradă (una pentru biroul meu, alta pentru biroul contabilității etc. și a treia pentru d-nii inspec-tori), plus hall-ul pentru public, casierie și tezaur. Restul încăperilor imobilului erau rânduite pentru locuința mea (trei camere în corpul principal și trei pe o sală cu geamlăc, sală spațioasă și bine luminată; plus pivniță, bucătărie și camera servitorului în subsol).

Când m-a trimis dl. Carada pentru actul de cumpărare la Pitești, eu m-am prezentat d-lui Dimancea, vânzătorul, și l-am rugat să-mi arate și mie actul ce urma să iscălesc. Dl. Dimancea, care m-a primit în odaia de toaletă, era în fața oglinzii, pieptenându-și barbișonul, faimosul barbișon. Mi-a răspuns cam încuiat: „Ce nevoie ai d-ta să citești actul? D-ta ești trimis de *Evghenie* să-l iscălești.” Mi s-a părut cam suspect acest răspuns. Am

Lumea era, parcă, mai îngăduitoare și mai bună, mai puțin lașă și mai puțin lacomă. Era mai multă frică de Dumnezeu și rușine de semeni.

replicat: „Domnule Dimancea, noi, cei de la B.N., avem ca școală să numărăm banii, chiar dacă-i găsim în drum; și să citim tot ceea ce trebuie să iscălim. Nu pot iscăli fără să citeșc actul.” „Tinere – îmi zice dl. Dimancea cu un aer protector, trecându-și pieptul prin barbișon – actul nici nu este făcut. Să poștești la 12 jumătate la Tribunal și să-l iscălești, ca să-l autentificăm.”

N-am mai zis nimic. Dar m-am întărit în gândul să citeșc actul cu băgare de seamă și bine am făcut, după cum se va vedea. În adevăr, în act nu se pomenea nimic despre „grădină”. Ce era această grădină despre care-mi pomeneise dl. Carada? Era un loc viran mare de vreo 500 mp, frumos, la stradă, lipit de-a lungul de curtea caselor vândute, curte pavată cu pietre de râu. Deci

acel loc viran trebuia să fie grădina, de care-mi pomeneise dl. Carada și pe care dl. Dimancea n-o cuprinsese în act. Când am văzut așa, cum dl. Dimancea nu era de față, am zis grefierului care-mi prezentase actul pentru iscălire (grefa și magistrații aveau o atitudine ciudată de supușenie față de dl. Dimancea) că nu pot iscăli acel act și fără a mai aștepta vreo replică am ieșit din grefă.

M-am dus drept la gară, am luat trenul care pleca la 1 jumătate din Pitești și la 5 d.p. eram acasă la dl. Carada, căruia i-am spus lucrurile pe șleau. Dl. Carada a scris imediat câteva vorbe pe o carte de vizită, pe care a pus-o într-un plic cu adresa d-lui Dimancea, pe care l-a lipit și mi l-a dat zicându-mi: „Dimancea tot Dimancea. A uitat să facă mențiuni despre grădină. Du-te la el cu bilețul meu și va adăuga în act vecinătățile în care să se cuprindă și grădina.”

A doua zi de dimineață eram la dl. Dimancea și-i înmănam bilețul d-lui Carada. L-a citit și mi-a zis, ca și când nici usturoi nu mâncase nici gura nu-i mirosea: „Carada tot Carada, umblă după chilipiruri; dar mă înțeleg eu cu *Evghenie*. Vino la 12 jumătate la Tribunal și vei iscăli actul.” „Domnule Dimancea, vă rog să menționați în act că ați primit și prețul. Vă voi plăti 40.000 lei.”

Adaosul s-a făcut, ca și mențiunea de preț. Am iscălit actul și m-am întors la București, unde am raportat totul



Generalul Gheorghe Manu
și, în p. 62...

d-lui Carada, care nu mi-a zis nicio vorbă, dar care după ochi părea satisfăcut. Acesta a fost debutul meu la Pitești. Pe dl. Dimancea, care era șeful, satrapul, liberalilor din Argeș, nu l-am avut prieten, după cum se va vedea.

Când, pe ziua de 1 ianuarie 1894, am început operațiunile Băncii, totul era pregătit: birourile, casele de fier, ca și camerele mele de locuit. Eram instalați împărătește. Mai aveam pregătiri de făcut în curte, unde am instalat o pompă de apă, care trebuia să servească și pentru grădina. (Instalația de apă a orașului nu era încă făcută).

Operațiunile Băncii au început bine, dar s-au dezvoltat încet. Piteștiul nu era piață pentru operațiuni de bancă. Bănci particulare, ca intermediare între public și B.N.R., lipseau cu desăvârșire. Erau numai câțiva negustori, care împrumutau cu camătă. Mi-aduc aminte că a venit într-o zi la Bancă generalul Radu Mihai, fost ministru de Interne și Prefect al Poliției Capitalei, care avea o proprietate mare rurală în județul Argeș, moșia Pădurești, care mi-a spus că el, când avea nevoie de bani ca să-și trimită familia la băi, se împrumuta la un negustor din Pitești. Lua 5.000 lei în iulie și îi restituia când își vindea recolta în septembrie, dar în loc de 5.000 lei trebuia să-i plătească 7.000, adică cu dobândă de 2.000 lei în 2 luni. Și negustorul împrumutător nu era evreu.

De altfel, pe atunci, la Pitești nu erau prea mulți evrei de însemnătate. Negustorii cei mai mulți și mai mari erau creștini: bumbăcari, fierari, băcani, făinari și chiar industriași – morari, tăbăcari, chiristigii erau creștini. Evrei cu stare erau doi: un cerealist

registrelor și a corespondenței lor, pentru că acestea erau ținute rudimentar, ca vai de ele. Totuși, am făcut operațiuni de scont destul de importante și multiple. Învățam pe negustorii mai solvabili cum să ia polițe cu gir acelor care le cereau bani cu împrumut, ca să aibă cele trei semnături cerute de regulile Băncii.

În comitetul de scont aveam consilieri trei persoane cu vază în oraș; erau însă liberali cu vază în politică, dar nu se pricepeau deloc în afaceri de bancă. Ei știau una: *banca, de aia este bancă, să dea bani la oameni*, mai ales când acei oameni făceau politică liberală. Și dacă eu nu le dam se supărau. Am pățit multe din această cauză. Deși nu făceam niciun fel de politică, dl. Dimancea nu mă scotea din conservator. Pentru liberali eram un ciumat. Mă încondeiau cum nu se putea mai negru la dl. Carada. Noroc că toate vorbele lor de rău se dovedeau neadevărate la inspecțiunile – adevărate anchete – ce mi se făceau de către cei în drept.

Și am mai avut un noroc. Era la Pitești, pe atunci, un comerciant cu excelentă reputație, un neamț, Paul Blücher, care mă informa în mod cinstit când aveam nevoie. Dl. Carada, după propunerea mea și după ample informațiuni, l-a numit în comitetul de scont la primul loc vacant, deși Paul Blücher nu era cetățean român. Când am încheiat primul bilanț pe anul 1894,



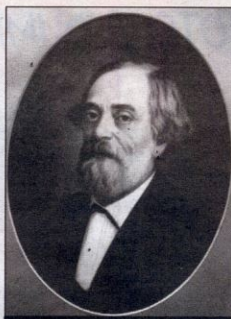
... cu soția, Lili, născută Cantacuzino

și un făinar. Era și un librar, dar nu așa de pricopsit ca ceilalți doi. În aceste condițiuni, se înțelege, era greu să faci clientela de scont B.N.R., în condițiunile ei de credit, severe, aproape rigide. Iar eu eram cam tipicar, scrupulos, așa zice fricos, când era vorba de banii Băncii.

M-am pus însă cu stăruință pe lucru: luam informațiuni cu o scrupulozitate care mă împingea până în pivnițele și magazinele negustorilor. Nu mai vorbesc de examinarea

reuşisem să scot toate cheltuielile şi să dau şi un mic beneficiu net. Pagube nu am avut la plasamente. Am fost ajutat de doi colegi harnici şi cinstiţi, casierul Ionescu şi contabilul Patriciu, care ţineau la mine şi nu se lăsau influenţaţi de intriganţi şi răuvoitori.

Dl. Dimancea era unul dintre cei ce se împrumutase la agenţie, cu suma de 4.000 de lei. Iscălise o poliţă, pe care o girase un funcţionar-proprietar şi pe care o prezentase la scont în regulă un comerciant frunţas liberal cu credit de scont. Dar dl. Dimancea uitase că trebuie să plătească această poliţă, pe care o preschimba mereu. Într-o zi, la o inspecţie a d-lui director Theodor Ştefănescu, d-sa observă că se preschimbase de patru ori, fără să fi dat ceva din capete, ceea ce era contra



„C.A. Rosetti” (ulei pe pânză)

exigenţelor Băncii. Dl. Ştefănescu, pe ultimul borderou de amânare a poliţei, îmi face această observaţie, cu semnătura sa. Parcă-l învătaşem eu, care deja atrăsesem atenţia prezentatorului poliţei. Îl chem pe acesta şi-i arăt observaţia directorului Ştefănescu, spunându-i că la viitoarea scadenţă, dacă nu dă cel puţin

1.000 lei din capete, nu-i mai amân poliţa, ci i-o protestez

Prezentatorul comunală faptele d-lui Dimancea şi acesta d-lui Carada. Dl. Carada, care trecea regulat spre Florica, sâmbătă seara sau în ajunul sărbătorilor, se abate pe la Bancă şi mă întreabă: „Ce este cu această chestiune?” Eu îi spun adevărul şi îi arăt observaţia d-lui director Ştefănescu. Rezultatul: peste 3-4 zile, când scădea şi poliţa, mi se cere de Centrală poliţa de 4.000 lei a d-lui Dimancea, ca fiind achitată acolo. Mai târziu am aflat, chiar de la dl. Dimancea, că această poliţă fusese plătită de către dl. Carada, „pentru grădina”, adăugă Dimancea. Acesta era Dimancea şi acela era Carada. ■

(Va urma)

FRĂȚII MIRCEA

(Urmare din p. 51)

La 1 aprilie 1895, refugiaţii din Caţa au întemeiat la Bucureşti Reuniunea „Frăţia”, societate de întruajorare şi de emancipare a românilor transilvăneni. La împlinirea a două decenii şi jumătate de existenţă a ei, la Sibiu a fost tipărită broşura *Un sfert de veac. 1895-1919*, în care sunt prezentate principalele acţiuni ale Reuniunii ardelenilor originari din Caţa. Este publicată în cuprinsul ei şi o „fotografie-tablou” (p. 51), cu cei 50 de membri fondatori ai „Frăţiei”, toţi din comuna de pe valea Homorodului Mare. Între aceştia se află şi fraţii Mircea: Ignat (în centru, medalionul mare), Nicolae şi Victor (bunicul meu), al şaptelea şi, respectiv, al optulea din medaliaonele din primul rând de sus (de la stânga la dreapta).

Statutul Reuniunii prevedea, între altele, ca membrii ei să îşi asume „nobila şi patriotică

acţiune de construire de şcoli româneşti în comuna Caţa”. În cei 25 ani cât a activat, „Frăţia” a strâns din donaţii, credite, diferite acţiuni culturale fonduri în valoare de 150.937,70 lei aur, asigurând şi rambursarea creditelor contractate. În 1909-1911, din donaţiile membrilor Reuniunii s-a construit în Caţa „Şcoala greco-orientală” şi Casa Naţională [de cultură] românească”. La inaugurarea şcolii, a participat şi poetul Ardealului, George Coşbuc. Edificiul (în p. 51, într-un desen de epocă) a fost considerat „o bijuterie arhitectonică românească a comunelor din Ardeal”. Şcoala din Caţa şi dascălii ei au pregătit generaţiile de şcolari care, mai apoi, aveau să se împlinescă în România Mare, făurită în urma Marii Uniri din 1918. ■

Victor MIRCEA

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ



● **Dr. Ovidiu Popescu – DIPLOMAT PE TREI CONTINENTE**

Editura „România în lume”, București, 2007, 514 pp.



● **DILEMELE CONVIEȚIRII EVREI ȘI NEEVREI ÎN EUROPA CENTRAL-RĂSĂRITEANĂ ÎNAINTE ȘI DUPĂ SHOAH** (coordonatori: Ladislau Gyemant, Maria Ghitta)

Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2006, 202 pp.



● **EUGENIU NECULCEA. UN DIPLOMAT REGĂȘIT** (ediție îngrijită și studiu introductiv de Marcela Sălăgean)

Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2006, LXXV + 83 planșe



● **Georgeta Filitti – CĂLĂTORIE ÎN TIMP PRIN BUCUREȘTI**

Editura Domino, București, 2006, 146 pp.



● **Costin Scurtu, Remus Macovei – REGIMENTUL 34 INFANTERIE DE LA CONSTANȚA LA KANDAHAR**

Editura Companiei Naționale Administrația Porturilor Maritime S.A. Constanța, 2007, 350 pp.



● **Ioan Marian Tiplic – LES ÉGLISES FORTIFIÉES PAR LES SAXONS EN TRANSILVANIE** (Bisericele fortificate ale sașilor din Transilvania)

Noi Media Print, București, 2006, 120 pp.



● **Constantin Iordache, Petru Obreja – AVIATORI MOLDOVENI**

Redacția publicațiilor pentru străinătate, 2007, 242 pp.



● **Tănase Bujduveanu – VICUS PETRA – CAMENA**

Editura Cartea Aromână, Constanța, 2006, 174 pp.



● **Romeo-Valentin Muscă – BISERICI MITILATE**

Pallas Editions, Focșani, 2006, 174 pp.



● **BĂRĂGANUL ORTODOX DOX**

Anul V, nr. 51 (august 2007), 16 pp.



● **ANNALS OF THE SERGIU AL-GEORGE INSTITUTE** (editate de Radu Bercea și Luminița Munteanu, cu colaborarea lui Șerban Toader) Vol. VI-VIII, 1997-1999, 274 pp.



● **DUNĂREA DE JOS** Serie nouă, nr. 60 (februarie 2007), 48 pp.

ANDREA

6

1926. În Franța, în localitatea Giverny, la 86 de ani, se încheie viața lui Claude Monet, unul dintre creatorii impresionismului. „Lucrez ca niciodată, sunt mulțumit de ceea ce fac și, dacă noile lentile îmi vor fi mai bune (suferise o operație de cataractă), nu-mi mai doresc decât să trăiesc până la 100 de ani”, îi scria unui prieten cu cinci luni înaintea morții. Mare îndrăgostit de peisaje, Monet și-a instalat atelierul pe o barcă, plutind cu ea pe râurile Franței, în căutarea unor imagini cât mai plastice. Unii contemporani au socotit pictura sa foarte înfădăată... bărcii. „Sigur, ideea nu e rea deloc în sine, au afirmat aceștia. Dar de la un original atelier plutitor la supraestimarea revelațiilor artistice ale lui Monet e cale lungă. Să nu amestecăm lucrurile.” „Idioții, a comentat pictorul, și Charles Daubigny și-a făcut o barcă cu 30 de ani în urmă, dar pictura lui arată cu totul altfel.” Daubigny fusese doar un vestitor al impresionismului.

6/17

1788. Grigori Potiomkin cucerește fortăreața strategică de la Očakov – pe care a asediat-o de la începutul lunii iunie –, deschizând astfel calea rușilor până la Nistru și Dunăre. Între 8.000 și 11.000 de turci sunt măcelăriți în câteva ceasuri: bărbați, femei și copii. Soldații săi, raportează Potiomkin țarinei Ecaterina cea Mare, au fost ca „un uragan care aruncă oamenii direct în carul funerar”. „Te iau de urechi și te sărut în gând, prietene, drag!” – îi răspunde bucuroasă împărăteasa zece zile mai târziu. În vara celui an, sufocată de un val de căldură la Sankt Petersburg, ea i-a declarat celui mai important om de stat al domniei că țara se afla într-o „perioadă dificilă”; avea deschise fronturi de luptă atât la Marea Neagră, cât și la Baltica, iar, ceea ce nu știa ea încă, Franța se pregătea de revoluție.

26

1898. Într-o comunicare prezentată în cadrul unei ședințe a Academiei de Științe din Paris, redactată de Marie Curie și Pierre Curie, este anunțată existența unui nou element radioactiv, cu o radioactivitate enormă, căruia descoperitorii lui propun să i se dea denumirea de radium. În iunie precedent, cei doi savanți au anunțat descoperirea unui alt metal, apropiat de bismut, căruia au propus să i se spună polonium, „după numele țării de origine a unuia dintre noi”. Pentru cei doi soți urmează o muncă extenuantă: obținerea radiului și poloniului în stare pură. O muncă întreruptă, în cuplu, doar de un stupid accident ce va pune capăt vieții lui Pierre, la 19 aprilie 1906. Pe când traversa strada Dauphine, alunecă și roata unui camion greoi îi strivește capul.

27

1831. Charles Darwin începe „cel mai important eveniment din viața mea, care mi-a determinat întreaga carieră. Am simțit totdeauna că prima disciplină și educație a spiritului meu le datoram acestei călătorii”. În această zi el se îmbarcă, în calitate de naturalist, pe nava *Beagle* și nu se va mai întoarce pe uscat decât pe 2 octombrie 1836. Are 22 de ani și tatăl său, medic de profesie, n-a reușit să-l împacă deloc cu școala, nici să-l convingă să urmeze medicina, nici să-l facă preot. Charles este de părere că la Cambridge și Edinburgh n-a făcut decât să-și piardă timpul. Observațiile geologice, de istorie naturală, colecționarea de animale îl vor forma pe viitorul om de știință. Fusese însă la un pas de a nu fi acceptat pe corabie. Viceamiralul Fitz Roy, hidrolog și meteorolog, credea că poate judeca oamenii după trăsăturile feței. „El se întreba – scrie Darwin în *Jurnal* – dacă proprietarul unui nas ca al meu ar poseda o energie și o hotărâre suficiente pentru o asemenea călătorie. Am însă motive să cred că mai târziu a fost pe deplin mulțumit că forma nasului meu îl înșelase.”

31

1947. „În după-amiaza zilei de azi – notează în *Însemnări zilnice* Dudu Velicu (1905-1977), o vreme secretar general în Ministerul Cultelor – Groza i-a făcut o vizită Patriarhului [Nicodim], care i-ar fi prezentat demisia din postul său. Demisia este în legătură cu abdicarea Regelui. «Dacă a plecat el, s-a exprimat Patriarhul, eu nu mai am nici un rost.»”



Cabinetul Caillaux (iunie 1911)...

E
x
c
l
u
s
i
v
i
t
a
t
e



...și Caillaux la bara marturilor
(21 iulie 1914)

JOSEPH CAILLAUX. O EXISTENȚĂ ȘI O CARIERĂ TUMULTUOASE

JEAN-CLAUDE ALLAIN (Paris)

Joseph Caillaux (1863-1944) a fost una dintre personalitățile cu adevărat de marcă ale celei de-a III-a Republici Franceze (1871-1940), cu o existență legată, deseori, de momente marcante ale istoriei acelor timpuri. În memoria colectivă, numele său a fost alăturat unor episoade cu mare impact mediatic. Cel mai exploatat, atât de mijloacele audio, cât și de presa scrisă, a fost asasinatul comis, la 16 martie 1914, asupra directorului ziarului *Le Figaro*, afacere în care a fost implicată una dintre soțiile sale, Henriette; punctul culminant al unui climat politic ostil lui Caillaux.

Climat bazat, în mare, pe două elemente principale: măsura promovării unui impozit general progresiv pe venituri, aplicată între 1907 și 1913, alăturată încercării de rezolvare a crizei germano-franceze din 1911 (cunoscută și sub numele de „criza Agadir-ului”; *Magazin istoric*, nr. 3/1976, 4/2006). În fond, două fațete diferite ale aceleiași personalități: abilul om al cifrelor a fost evocat, adesea, pe fundalul unor reforme fiscale, atât de personalități politice, cât și de ziariști, în timp ce problema Agadir-ului nu a interesat decât un cerc mult mai restrâns, cel al istoricilor sau al pasionaților de relații internaționale. Destul de vag, în memoria bătrânilor socialiști, numele senatorului Caillaux mai stârnea amintiri legate de implicarea sa în căderea guvernului Léon Blum, în 1937 și 1938.

Tineretea și-a petrecut-o într-o familie din înalta burghezie franceză, reprezentantă de frunte a noului tip de reușită socială, deținătoare atât a unui castel în apropiere de Le Mans (departamentul Sarthe), cât și a unui apartament parizian. O familie în care averea a fost

clădită pornind de la zero, prin muncă asiduă, pe fundalul dezvoltării industriale. Tatăl, Eugène, s-a făcut remarcant într-o companie de căi ferate, al cărei administrator, mai apoi președinte, a și devenit; iar unchiul – Alfred – într-o societate minieră.

Din castelul familiei în Senat

În 1871, familia s-a alăturat ideii unei Franțe republicane, care ar fi trebuit să fie atât conservatoare, cât și liberală, pentru a nu trezi spiritul revo-

luționar, social și politic – temere a marii majorități a tehnocraților și guvernanților europeni. Pentru a-și apăra ideile, Eugène Caillaux s-a implicat în politică, fiind ales deputat (1871), apoi senator (1876) în departamentul Sarthe, devenind chiar ministru, de două ori – 1874 și 1877 –, în așa-numitele guverne „de ordin moral”. Astfel, tânărul Joseph, la doar 14 ani, a avut posibilitatea să descopere taine ale ministerului care îi va deveni aproape a doua casă – cel al Finanțelor.

Într-o asemenea familie destul de austeră și elitistă, educația i-a fost pe măsură, ținta finală reprezentând-o cariera politehnică. Însă eșecul fiului la concursul de admitere la vestita Școală Politehnică, în 1883, l-a determinat pe Eugène să accepte reorientarea lui Joseph spre o funcție publică. Aceasta a fost cea de inspector financiar, el fiind acceptat la o instituție de profil, în 1888. A fost meseria pe care a practicat-o cu succes aproape un deceniu. Completându-și experiența practică cu serioase cunoștințe teoretice privind fiscalitatea publică, Joseph Caillaux a devenit un specialist recunoscut, coautor al unui *Tratat tehnic asupra impozitelor din Franța* (publicat în 1896, urmat de un al doilea volum, în 1904). Își clădea astfel un renume într-un domeniu puțin stăpânit de politicienii clasici.

Controlul administrativ ținea de domeniul penumbrei și nu îi putea aduce prestigiul mult visat, dar exercitarea directă a puterii îl atrăgea pe hotărâțul Caillaux. Moartea tatălui, în 1896, primar al micii comune dominate de castelul



Bunicul lui Joseph Caillaux,
Joseph-Lublin *

familiei, i-a oferit ocazia de a intra în viața politică. Prima încercare de a deveni consilier municipal nu a fost reușită, dar l-a ajutat să-și stabilească numeroase contacte locale. Astfel că, în 1898, a devenit, grație rezultatelor din primul tur de scrutin, deputat al orașului Mamers, unde își avea reședința (pe care și-o va păstra, de altfel, până la moarte) și unde părintele său fusese ales pentru adunarea departamentală (actualul Consiliu general).

Dacă numele îi era cunoscut, profesia bazată pe mânuirea cifrelor și a banilor inspira respect. Voința de a-i uni în



Joseph Caillaux și fratele lui, Paul,
în mai 1873

jurul său pe toți republicanii i-a asigurat încrederea generală și, implicit, succesul, pe o perioadă de mai bine de 40 de ani. Astfel, a fost reales, cu mai bine de jumătate din voturile exprimate, din primul tur, în patru alegeri legislative, până în 1914. În Consiliul general, a reușit să obțină, atât înainte, cât și după război, peste 80% din sufragii, devenind președintele de necontestat al respectivului for, între 1907 și 1939. Și la alegerile pentru Senat, în 1925, 1927 și 1935, a înregistrat succese, atingând procente ce au variat între 86 și 54%! Caillaux ajunsese astfel să dispună de un confortabil și durabil fief electoral în Sarthe, departament unde a și devenit aproape o instituție locală. Și asta fără să fi ocupat vreodată vreun fotoliu de primar! Întotdeauna a vizat numai funcții guvernamentale naționale, a căror exercitare îl înnobila în ochii electoratului.

La un an de la alegerea în Camera Deputaților a fost numit, grație reputației, ministru al Finanțelor (1899). Poziție pe care o va ocupa din nou în 1906; 1913 și 1925-1926. Îl găsim, înainte de 1914, făcând parte din cele două mai lungi guverne ale Republicii – cele conduse de René, Waldeck-Rousseau (1889-1902) și Georges Clemenceau (1906-1909).

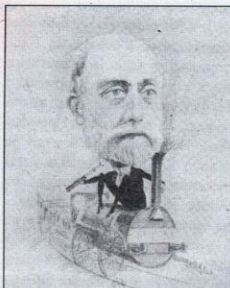
Victimă campaniei de presă

Faptul că era un bun vorbitor, pasionat de a comunica cu cei din jurul său, l-a determinat să încerce să mediatizeze rolul și misiunea ministerului în

fruntea căruia se afla. A știut astfel să pună în valoare reforma sa privind impozitul pe alcool, dar, mai ales, a avut determinarea politică să insiste pe promovarea reformei structurale a impozitelor directe prin introducerea impozitului general și progresiv pe venituri. Noutatea, percepută ca revoluționară în Franța, fusese introdusă deja în Marea Britanie și Germania și viza taxarea tuturor surselor de venituri, clasate în șapte categorii, cu un procent maxim de 5%, considerat spoliator și scandalos!

Caillaux nu adusese însă nimic nou: înaintea primului său proiect, promovat în 1900, câteva zeci bune de propuneri de acel tip fuseseră discutate în Parlament, începând cu 1871. Meritul său este legat de faptul că a încercat să construiască un sistem adaptat economiei epocii, în același timp echilibrat și echitabil pentru toți, deci acceptabil pentru alegători. S-a născut astfel proiectul prezentat în plenul Camerei Deputaților de el însuși, în martie 1907, și adoptat de aceasta, cu unele amendamente, în martie 1909. Votul senatorilor, câțiva ani mai târziu, în 1914, avea însă să demoleze aproape în totalitate construcția lui Caillaux. Deabia pe fundalul nevoilor financiare induse de război, în 1916-1917, s-a impus restaurarea edificiului financiar inițial.

Caillaux și-a construit un ade-vărat titlu de glorie din imaginea de fiscalist revoluțio-



Eugène Caillaux, tatăl lui Joseph, într-o caricatură

nar. Titlul i-a adus și un val de ostilitate durabilă și destul de violentă. Aceasta s-a manifestat cu predilecție la sfârșitul anului 1913, cu prilejul reînțoarcerii în fruntea Ministerului Finanțelor, pe fundalul temerii de a nu forța din nou acceptarea de către Senat a proiectului din 1909. În această idee, ziarul *Le Figaro* a inițiat o virulentă campanie de presă, mai întâi îndreptată împotriva actelor sale politice, ajungând apoi chiar să-i lezeze viața privată. Fapt de nesuportat de cea de-a doua soție, Henriette. Ajunsă la exasperare, s-a hotărât să îi pună capăt. Soluția aleasă a fost uciderea directorului ziarului,

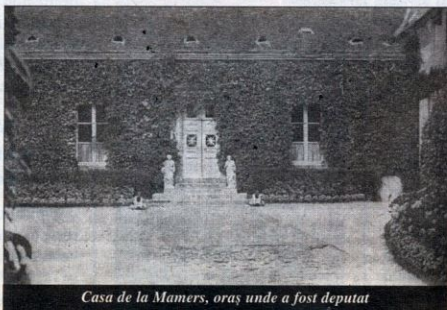
Gaston Calmette (16 martie 1914). Gestul avea să aibă repercusiuni serioase asupra carierei politice a lui Joseph. Mulți îi prevedeau chiar sfârșitul...

Și tocmai când ajunsese atât de aproape de vârf! Dacă nu președinția Republicii – funcție la care visase mereu, fără vreo șansă de izbândă –, șefia guvernului îi fusese încredințată la 30 iunie 1911. În ziua următoare, prima a lunii iulie, avea să izbucnească o criză franco-germană de proporții, în mod evident atent pregătită de tabăra de la Berlin. Aceasta a trimis o mică navă de război, *Panther*, în golful orașului Agadir. Demonstrația germană viza transmiterea unui mesaj clar, ce invita la deschiderea de negocieri de urgență privind acordarea unei compensații. Caillaux moștenise o situație pe care fie o ignora cu bună știință, fie nu îi știa prea bine coordonatele. Printr-o nouă încercare de instaurare a unui protectorat asupra Marocului – sub umbrela unei expediții militare menite a-l proteja pe sultan împotriva unei revolte interne –, viola câteva dintre principiile cuprinse în Actul de la Algeiras adoptat în 1906

(*Magazin istoric*, nr. 4/2006). Acțiunea fusese întreprinsă fără acceptul prealabil al Germaniei.

Judecat de Înalta Curte de Justiție

Cu toate acestea, riposta germană a fost resimțită ca un afront (s-a vorbit de



Casa de la Mams, oraș unde a fost deputat

așa-numita „lovitură de la Agadir“) și, astfel, din ambele părți, ipoteza unei confruntări militare a fost luată în considerare ca soluție extremă. Înlăturând calea armelor, Caillaux a ales să negocieze, oferind în schimbul libertății politice franceze în Maroc – protectoratul – extinderea Camerunului german în spațiul Africii ecuatoriale franceze (tratatul din noiembrie 1911). Soluția a atras un val de nemulțumiri atât din partea adepților colonialismului francez, cât și a naționaliștilor, mai ales pentru că negocierea implicase Germania. O manevră parlamentară a condus, astfel, în ianuarie 1912, la schimbarea guvernului. Caillaux a reușit din nou să culegă tot ceea ce putea fi cules dintr-o atare situație. Poza în salvatorul păcii europene, care a reușit să negocieze menținerea acesteia chiar și cu un adversar de talia Germaniei. Însă această nouă reputație i-a fost mai degrabă defavorabilă și în 1914, și mai târziu, în timpul războiului.

Marginalizat din cauza procesului intentat soției sale, în iulie 1914, în ciuda faptului că era președintele celui de-al doilea partid politic al țării, Partidul Radical, Caillaux a rămas departe de formarea guvernului Uniunii naționale, constituit pentru a câștiga un război pe care toată lumea l-a crezut scurt. Opinia generală a timpului respingea orice soluție care implica negocierea, astfel că reputația sa în materie l-a transformat în suspect, gesturile și



*Duelul are loc, fără victime,
la 5 mai 1914.
Armele sunt aduse în valiză*

atitudinile fiindu-i atent supra-vegheate.

Cu toate acestea, în decembrie 1916, întreprinde o călătorie la Roma, împreună cu soția (care fusese achitată, în urma deciziei tribunalului din 28 iulie 1914), tocmai în momentul în care președintele american și Papa sondau posibilitățile negocierii unei păci. A stabilit Caillaux vreun contact cu emisari germani? Sau cu interlocutorii italieni, recunoscuți ca opozanți ai războiului? A obținut într-adevăr o audiență parti-

culară la Înalțul Pontif? În cercurile diplomatice din capitala Italiei circulau numeroase zvonuri pe această temă. Diplomaii aliați erau neliniștiți de consecințele unei păci separate pentru țările lor și se întrebau dacă omul politic francez reprezenta opinia oficială.

Guvernul Republicii franceze a dezavuat ideile promovate de Caillaux. Bazându-se pe informații de acest gen, cuprinse într-un voluminos dosar strâns de autoritățile statului, Clemenceau, din postura de director al publicației *L'Homme enchaîné* (Omul înlănțuit), a pornit o aprigă luptă împotriva lui Caillaux, rivalul politic la ocuparea postului de șef al guvernului, catalogându-l pacifist, adică trădător, în mentalitatea epocii și încercând să îl aducă în fața Consiliului de Război pentru pactizare cu dușmanul. În aceste condiții, în martie 1920, Caillaux a fost judecat de Senat, care funcționa ca o Înalță Curte de Justiție, și condamnat de private de drepturi politice pe o perioadă de zece ani. Mulți l-au crezut eliminat definitiv de pe scena politică franceză. Însă nu i-au luat în calcul capacitatea fenomenală de renaștere și tenacitatea ieșită din comun.

Teoretician înțelept

Fiindu-i interzisă orice participare la alegeri, Caillaux nu s-a retras din viața politică, ci a ales să se facă auzit prin intermediul scrisului



*Scenă din campania electorală a lui J. Caillaux,
în arondismentul său, Mamers (1906)*

sau a conferințelor publice. Și-a descoperit o nouă vocație, cea de cronicar economic și politic, pe care o va păstra până la sfârșitul vieții, fiind autorul a peste 400 de articole în aproape 20 de ani. În scrierile sale a criticat, cu predelecție, politica financiară a guvernului de dreapta, deschizând perspective spre un nou tip de viitor pentru Franța, în texte precum cel din 1922, intitulat sugestiv *Où va la France? Où va l'Europe?* (Încotro se îndreaptă Franța? Încotro se îndreaptă Europa?)

Era momentul de a-și reinnoi renumele de expert, dar și profilul de pacifist, atitudine reabilitată în ochii opiniei publice de stânga. Pe un asemenea fundal, promovând susținerea păcii universale, a reușit din nou să câștige alegerile din 1924. O amnistie i-a permis o reîntoarcere triumfală: înainte de a fi ales senator (iulie 1925), a fost numit, din nou, ministrul Finanțelor atât în aprilie 1925, cât și în iunie-iulie 1926.

Se aștepta mult de la vajnicul Caillaux. Lumea, grație presei, îl percepea ca pe un soi de taumaturg, făcător de miracole. A încercat să rezolve câteva dintre problemele timpului: de exemplu, datorita Franței către Statele Unite și Marea Britanie, mergând el însuși să negocieze condițiile unei posibile înțelegeri. Însă nu a putut face prea mare lucru: dacă a reușit cât de cât să ajungă la un rezultat la Londra, semnând un acord în acest sens în 1926, a eșuat în cele întreprinse la Washington.



Mărturia primei soții a lui Joseph, Berthe Gueydan

Nici măcar pe planul redresării monetare franceze nu a obținut vreun succes notabil. Planul său nu a fost pe placul deputaților, care însă vor accepta ceva mai târziu un altul, destul de asemănător, propus însă de succesorul său, Raymond Poincaré. Astfel că, în linii mari, bilanțul acestei „reîntoarceri” politice nu a fost deloc cel scontat.

Joseph Caillaux a devenit, de acum, înțeleptul la care toți au făcut apel, măcar pentru imagine publică, dacă nu și din considerente practice. A devenit, din nou, teoreticianul care s-a pronunțat asupra unor chestiuni privind bugetul, formulând astfel perspectivele unei „economii ordonate”,

bazate pe consorții industriale internaționale, economie care să aibă ca obiectiv limitarea unei supraproducții la cerințele pieței. În fond, tocmai inversul adevăratei soluții, axate pe creșterea consumului...

În linia epocii, a promovat imaginea unei așa-numite „Eur-Africi”, spațiu care ar fi regrupat într-o piață comună metropolele continentale și imperiile lor coloniale, tocmai în ideea de a construi astfel o contrapondere la Commonwealth-ul britanic și, urmând proiectul lui Aristide Briand, de a înființa viitoarele State Unite ale Europei, structură federalistă ce se putea naște astfel, întrucât să nu se „atingă suveranitatea nici uneia dintre națiunile care ar putea face parte din acea asociație” (discurs din 5 septembrie 1929).

Cel de Al Doilea Război Mondial a reprezentat un moment de cotitură în existența lui Caillaux, care a hotărât să se retragă în liniștea căminului din Mamers. Nu înainte însă de a susține, inițial, acordarea de puteri depline mareșalului Pétain. La scurt timp însă, deziluzionat, i-a dezaprobat

măsurile. Dar, la 84 de ani, nu mai avea deloc vârsta de a se implica în lupta de Rezistență. Sfârșitul a venit în noiembrie 1944, tocmai după eliberarea de către trupele aliate a regiunii în care se afla. ■

În românește de
Theo STĂNESCU-
STANCIU



Joseph Caillaux pe stradă, în 1912



Pastila de cuvinte

Trei nume de accesorii vestimentare, eșarfă, fular și șal, sunt interesante pentru a vedea cum a evoluat acest domeniu. Toate trei vin din franceză, cu precizarea că șal a fost împrumutat și din turcă.

ACCESORII VESTIMENTARE

Academician MARIUS SALA



Eșarfă albă, înnodată lejer:
așa o purta aristocratul francez
Nicolas de Largillière,
în secolul al XVII-lea...

Eșarfă este cunoscut mai ales cu sensul de „fâșie de mătase sau de lână, purtată de femei în jurul gâtului sau pe umeri”. Ulterior, a dobândit și alte sensuri: „bandă lată de țesătură purtată peste piept sau în jurul taliei, ca însemn al unei funcții sau demnități”, iar în medicină, „bandaj purtat în jurul gâtului, care susține o mână fracturată”. Cuvântul apare în

secolul al XIX-lea și are variantele *șarpă*, *șarp*. Este împrumutat din fr. *écharpe*, care a avut o interesantă evoluție semantică: la început (în secolul al XII-lea) însemna „traistă atârnată de gât; pungă de bani a pelerinului”; apoi „fâșie de stofă pusă de-a lungul corpului sau în formă de centură”, sens care se explică prin faptul că traista era purtată în bandulieră (fr. *porter en écharpe*). Cuvântul este de origine germanică (v. germ. *skerpa* „traistă”), dar la originea îndepărtată este lat. *scirpus* „papură”. Aceasta pentru că, la început, traistele erau făcute din papură!

Fular este bine cunoscut la noi. Mai puțin cunoscută este însă originea cuvântului francez *foulard*, care stă la baza termenului românesc. Se presupune, fără a se putea dovedi, că ar fi o alterare a provençalului *foulat*, care a fost apropiat de fr. *foulé* „un fel de postav ușor, de vară”.

Șal „bucată de stofă pusă pe umeri de femei” este, la

originea îndepărtată, cuvântul persan *ôâl*, pătruns în limba hindi? Denumea inițial un șal fabricat în Cașmir. La Curtea lui Ludovic al XIV-lea se purtau *châles* și *escharpes*. A fost adus în Europa de către călătorii francezi în secolul al XVII-lea (prima atestare este din 1666) și de către englezi. Odată cu obiectul denumit, cuvântul s-a răspândit în toată Europa în prima jumătate a secolului



... fulare...



... șal

al XIX-lea. Se consideră că la baza rom. *șal* stă fr. *châle* împreună cu turc. *șal*. Faptul că avem derivate învechite de la *șal* (*șaliu* „țesătură de lână” din turc. *șali*, ca și *șalon* „țesătură deasă de bumbac”) este o probă importantă pentru a se susține ideea că a fost împrumutat și din turcă. De altfel, *șal* este atestat prima oară la 1761 (într-un articol din revista lui Kogălniceanu *Arhiva românească*, II), când nu se poate vorbi de o influență franceză puternică.

Cred că este util să prezint și alte trei cuvinte, *cașmir*, *moar* și *mohair*, care denumesc țesături fine având în componența lor fire de păr de capră. Toate sunt împrumutate din franceză (poate și din engleză). Să le vedem pe rând.

Cașmir provenit din fr. *cachemire* are două sensuri în

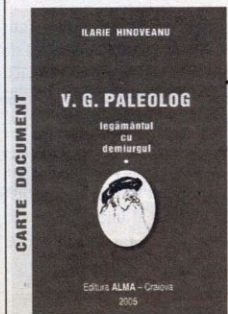
DEX: 1. „rasă de capre crescută în Cașmir și în Tibet pentru părul foarte fin și mătăsoș” și 2. „țesătură moale și fină confecționată din părul de cașmir”. Cuvântul francez este adaptarea numelui indian al acestei țări, împrumutat din sanscritul *Kashmira*. Savanții indieni din secolul al XIX-lea au explicat semnificația lui *Kashmira* prin *kāsh* „a străluci”, la care s-a adăugat cuvântul care denumea „marea”, deci înseamnă „mare de lumină”. Locuitorii Cașmirului cred că țara lor este creația și locuința lui *Kasyapa* „tatăl zeilor și al cerului”. Valea Cașmirului (*Magazin istoric*, nr. 7, 8/2007) este renumită pentru creșterea caprelor cu păr foarte fin, aduse din Tibet. Din *cașmir* se fac celebrele șaluri și eșarfe. De precizat că, în română, avem și cuvântul regional *cașmeriu* „broboadă de cap”, care arată că, înainte de a fi împrumutat din franceză, cuvântul ne-a venit din turcă.

Moar și *mohair* sunt două cuvinte venite în română din franceză, unde au o sursă comună: engl. *mohair*. *Moar* „mătase cu reflexe schimbătoare (mate și strălucitoare)”, a ajuns la noi din fr. *moiré*, unde a însemnat mai întâi (în veacul al XVII-lea) „stofă din păr de capră”. Nu se știe cum s-a produs schimbarea de sens, în secolul al XVIII-lea, când cuvântul a ajuns în franceză la sensul actual. În veacul

următor, același cuvânt arab *mukhayyar* ajunge în franceză, prin engleză, și sub forma *mohair* pentru a denumi o „lână mătăsoasă”, sens ce se explică prin influența cuvântului englez *hair* „(fir de) păr”. Cuvântul *mohair* „țesătură fină confecționată din părul caprelor de rasă” a intrat în română din franceză. Este unul dintre numeroasele cuvinte franceze pătrunse pe cale scrisă, de felul lui *automat*, *certificat*, *sergent*, care, ca și *mohair*, în franceză se pronunță altfel decât se scriu. Ca și în cazul lui *cașmir*, în română cuvântul are și variantele regionale *muhair*, *mohai*, *muhai*, care au la bază tc. *muhayer* (provenit din același cuvânt arab), ceea ce ne îndreptățește să spunem că termenul a fost împrumutat și din turcă. ■



Editura **ALMA**
Calea Severinului 44A
200610 Craiova
Tel./Fax: 0251-586.301; 587.300
e-mail: alma_cons@yahoo.com



Eveniment



Pe parcursul agitatului secol al XIX-lea, Principatele Române cunosc profunde reforme democratice. Cultura și, îndeosebi, arta românească se distanțează de formele tradiționale, medievale. Scolile de zugrăvie încep să nu mai fie frecventate exclusiv de călugări, acestora adăugându-li-se, încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, și meșteri laici. Arta pictorilor, formați inițial în aceste lăcașuri, constituite pe lângă mănăstiri, încep să îmbrace un caracter laicizant, din ce în ce mai modern.

Treptat, pătrunde și la noi pictura de șevalet, de inspirație apuseană, complet diferită de cea tradițională; „zugravul de subțire” își schimbă el însuși fizionomia și obiceiurile, iar îndeletnicirea de pictor devine o profesie respectabilă.

TATTARESCU ȘI CONTEMPORANII

AURA POPESCU, IONEL ZĂNESCU

În această atmosferă complexă a studiat și s-a afirmat Gheorghe Tattarescu (1820-1894), alături de contemporani, confrăți de breaslă, a căror activitate artistică s-a desfășurat în veacul al XIX-lea (Constantin Lecca, Carol Popp de Száthmari, Mișu Popp, Theodor Aman, Mihail Dan, Ion Andreescu, Ion Georgescu), iar alții și la început de secol XX (Nișcolae Grigorescu, Sava Henția, Emanoil Bardasare, G.D. Mirea, Ștefan Luchian, sculptorul Carol Storck).

O categorie aparte de artiști contemporani cu Tattarescu sunt pictorii străini peregrini,

unii dintre aceștia cu studii de artă în școlile apusene, cum ar fi cehul Anton Chladek, italianul Niccolò Livaditti, austriecii Johann Frankenberger și August Strixner, maltezul Amedeo Preziosi, ungurul Constantin Daniel Rosenthal, elvețianul Henri Trenk, germanul Karl Storck (care a avut doi copii, Carol și Frederic, sculptori și ei, ultimul căsătorit cu Cecilia Cuțescu-Storck, cei doi fiind întemeietori ai unui muzeu care le poartă numele). Ei vin în Țările Române atrași de clientela neinițiată a locurilor. Noii comandanți le vor asigura nu numai un trai îndestulat, dar și

un număr remarcabil și deosebit de tipuri umane, care să le pozeze.

O parte sunt doar în trecere, alții se vor stabili definitiv, legându-și existența și năzuințele artistice de patria care i-a adoptat. Un caz aparte îl constituie pictorul Constantin Daniel Rosenthal, a cărui activitate artistică s-a subordonat idealurilor politice ale pașoptiștilor români.

În această epocă nici un artist român sau străin nu se considera împlinit fără a-și fi perfecționat meșteșugul în marile academii occidentale, unde se practica „marea artă”. Cinci sunt, cronologic vor-

bind, centrele academice importante către care își vor îndrepta pașii artiștii români pe parcursul secolului al XIX-lea: Buda, Viena, Roma, Paris și München, după ce (unii dintre ei) vor fi beneficiați de lecțiile incipientului învățământ românesc.

Pentru tânărul Tattarescu, format mai întâi în mediul modest al „zugravilor de subțire” de pe lângă Episcopia Buzăului, ca ucenic al unchiului său Nicolae Teodorescu, pictor bisericesc, alegerea Italiei, țara marii picturi a Renasterii, a picturii clasice, în genere, este semnificativă pentru concepția despre artă a cercurilor clericale de la noi, inclusiv a episcopului Chesarie, protectorul artistului.

Se înscrie la Academia Di San Luca, pe care o va frecventa sporadic, preferând să ia lecții în particular cu pictori academici, celebri în acea vreme, precum: Giovanni Silvagni, Natale Carta, Pietro Cagliardi. Studiul de atelier nu-l mulțumește, el fiind atras de tot ce-i va fi pus la dispoziție Roma, ca noutate: monumente, muzee și galerii de artă. Setea de a-și îmbogăți cunoștințele și de a-și lărgi orizonturile îl va îndemna să călătorească și în alte centre artistice italiene, ca Florența, Veneția, Neapole, și să execute copii după maestri pe care-i admira fără rezerve (Rafael, Paolo Veronese, Luca Giordano, Guido Reni, Rembrandt, Salvator Rosa, Murillo etc.).



Nicolae Bălcescu văzut de Tattarescu

Perfecționarea la Paris

Același drum al împlinirii artistice italiene îl urmaseră, înainte sau după Tattarescu, și unii dintre contemporanii săi, precum Constantin Lecca. El frecventase anterior și Academia de Arte Frumoase din Buda. Emanoil Bardasare obține și el o bursă de șase luni, în anul 1877, după ce își va fi desăvârșit studiile de artă atât în țară, la Iași, cât și la Academia Regală din Berlin (1866-1868) și Academia de Artă din München (1871-1875). În aceeași categorie se

înscrie și o parte a artiștilor peregrini care s-au stabilit în țara noastră ca, bunăoară, pictorul miniaturist Anton Chladek, cu studii la Viena și Pesta, sau sculptorul Carol Storck, înainte de a pleca în America, la Philadelphia, dar și mulți alții.

Acesta fiind mediul în care au studiat Tattarescu și o parte a confracților săi de breaslă, opera lor nu putea să nu fie influențată puternic de spiritul Academiei Di San Luca, ei neputându-se detașa încă, într-o primă fază, de puternicele influențe ale curentului academicist. Tematica deja menționată continuă să îi atragă pe unii dintre ei în mod deosebit, inclusiv pe Tattarescu, considerat pe drept cuvânt cel mai reprezentativ academicist român dintre contemporani.

Prima galerie de tablouri

Opțiunea pentru spiritualitatea europeană se făcuse deja prin acești artiști, întâi prin Gheorghe Tattarescu și apoi, mai radical, prin Theodor Aman, două nume de referință ce vor domina arta plastică românească vreme de câteva decenii, ei fiind considerați, într-un mod sau altul, adevărați precursori. Încă din timpul studiilor, dându-și seama de rolul hotărâtor pe care-l are învățământul artistic, fac demersuri neîntrerupte (Tattarescu încă din 1846) pentru punerea bazelor Școlii de



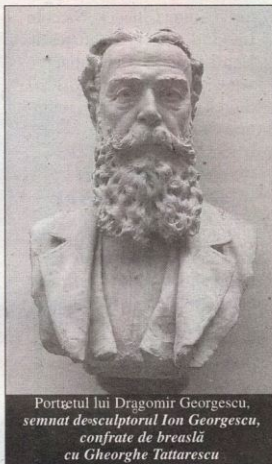
Hora lui Theodor Aman, cel care împreună cu Tattarescu a întemeiat Academia de Arte Frumoase din București

Belle-Arte și la București („Școala este fundamentul artei”, exclama adesea artistul). Deziderat ce se va împlini, după eforturi îndelungate, abia în 1864, când este creată această instituție, la conducerea căreia va fi desemnat ca director Theodor Aman, iar Gheorghe Tattarescu, spre dezamăgirea lui – și nu numai –, doar „profesor de pictură al II-lea”.

Printre elevii de frunte ai Școlii de la București, s-au numărat, de-a lungul anilor, Mihail Dan (1864-1870), fost ucenic al lui Theodor Aman; Sava Henția (1865-1870), Ion Andreescu (1869-1872), G.D. Mirea (1870-1875), Ion Georgescu (1872-1877), acestuia fiindu-i profesori Karl Storck, Ștefan Luchian (1885-1889) etc.

Tot Tattarescu este cel care vorbește pentru prima dată despre organizarea unei galerii de pictură în Capitală, fapt împlinit prin *Ofisul Domnesc* din 1850, când domnitorul Barbu Știrbei înființează galeria de tablouri visată de Tattarescu. Va deveni primul nostru muzeu de arte frumose, unde tabloul *Renașterea României* de Tattarescu va figura la loc de cinste, alături de alte opere ale confracților.

Astfel, bazele învățământului românesc fiind puse, tot Tattarescu și Aman au



Portretul lui Dragomir Georgescu, semnat de sculptorul Ion Georgescu, confrate de breaslă cu Gheorghe Tattarescu

fost cei care au simțit nevoia unui cadru organizat de exprimare a creațiilor artiștilor formați la școala condusă de ei, cât și a celor din toată țara, fapt împlinit în 1865, când este organizată prima „Expoziție a artiștilor în viață” (1865-1915), ca o replică a Salonului

Oficial francez, dar cu o ritmicitate neregulată. Momentul a fost de referință în planul confruntărilor artistice și al manifestărilor estetice.

Participare la Viena

Aici își vor reuni lucrările, rând pe rând, în decursul anilor, atât Tattarescu (1868-1881), cât și contemporanii săi: Constantin Lecca (1867-1870); Carol Popp de Száthmari (1865-1868); Henri Trenk (1865-1868); Theodor Aman (1865-1883); sculptorul Karl Storck (1865), care în același an devine și profesor la catedra de sculptură a Școlii de Belle-Arte; Mihail Dan (1865-1881); Nicolae Grigorescu (1870-1881), format în afara artei oficiale de la noi; Sava Henția (1870-1902); Ion Andreescu (1874-1881); Emanoil Bardasare (1883-1894), moldovean format la Școala de Belle-Arte din Iași, înființată în 1860 și

condusă de unchiul său, Gheorghe Panaiteanu Bardasare; G.D. Mirea (1888-1894); sculptorul Ion Georgescu (1881-1894); Ștefan Luchian (1894-1915) etc.

Aceeași participare masivă de talente se va înregistra și la Expoziția Amicii Bellelor Arte, societate care a funcționat între anii 1872-1876,



Iarnă, austerul peisaj zugrăvit de Ion Andreescu, și el elev al Școlii de la București

prin strădania majoră a lui Gheorghe Tattarescu, ca membru fondator, alături aflându-se și Theodor Aman ca vicepreședinte, dar și mai tânărul Nicolae Grigorescu, care a participat la expoziția din 1873 cu un număr impresionant de lucrări, peste 100.

Opera lui a fost întâmpinată de public și presă cu multă simpatie și admirație, fiind considerată senzația expoziției. Aici și-a găsit, de altfel, consacrarea în 1876 și Ion Andreescu. Cercul Artistic Literar „Intim Club“ (1885-1886) este un alt cadru de afirmare a artiștilor mai tineri, contemporani lui Tattarescu: G.D. Mirea (1885-1886); Carol Storck și Ion Georgescu (1885-1892) sunt doar câteva nume din afluența mare de artiști prezenți.

În 1873, la Expoziția Universală de la Viena, for al valorilor oficiale unanim acceptate, se înregistrează cea mai numeroasă și mai valoroasă participare românească: Gheorghe Tattarescu, Carol Popp de Száthmari, Theodor Aman și, mai ales, Nicolae Grigorescu, ale cărui lucrări s-au bucurat de un real succes. Spiritul nou, entuziasmul criticilor de artă și al publicului privind opera acestuia din urmă vor fi făcut pe Tattarescu și Aman să accepte că viitorul aparține tânărului artist.

În grafică (desen, acuarelă) s-au exprimat majoritatea artiștilor contemporani lui Tattarescu, folosind acest gen, cu precădere, ca studii pregătitoare picturii sau sculpturii

(Anton Chladek, Niccolò Livaditti, Gheorghe Tattarescu, Henri Trenk, Sava Henția, Ion Andreescu, în pictură, Karl Storck, Carol Storck, în sculptură).

A zugrăvit 54 de biserici

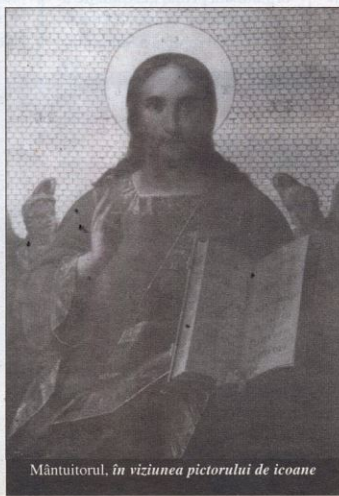
Puțini au fost cei care au dat o valoare intrinsecă graficii. Exemplul cel mai edificator este Carol Popp de Száthmari, figură emblematică și plină de har printre artiștii secolului al XIX-lea, un desenator și, mai ales, un acuarelist prin excelență, posedând un meșteșug rafinat. Adesea era comparat în presa vremii cu cei mai mari artiști din Apus, ca Peter Fendi sau Johann Tremel (Austria). Aceste calități, în parte, se cuvin a fi atribuite și lui Amedeo Preziosi, prin albumele cromolitografiate

după acuarelele pe diverse teme.

Tattarescu, Aman, Grigorescu, Andreescu și Luchian reprezintă, în istoria artei românești din secolul al XIX-lea, momente distincte. Dacă de Tattarescu se leagă perioada de formare și punctul culminant al academismului și al picturii religioase – a zugrăvit peste 54 de biserici –, Aman este cel care încheie în mod fericit această etapă, creând premisele apariției lui Grigorescu și Andreescu, reprezentanți de vârf ai picturii moderne. Iar Luchian este cel care va deschide prin creația sa drumul larg către valorile secolului al XX-lea, comparabile cu cele europene.

Majoritatea acestor artiști și lucrările lor fac subiectul unei expoziții temporare ce a fost vernisată la sfârșitul

lunii noiembrie 2007 la sediul Muzeului Municipiului București (Palatul Suțu). De asemenea, va fi editat un album *Tattarescu și contemporanii săi în arta plastică românească*, rod al cercetării stricte a fondului patrimonial al Muzeului Municipiului București, cu subunitățile adiacente: Muzeul „Gheorghe Tattarescu“, Secțiile de Artă și de Istorie, Muzeul „Theodor Aman“ și Muzeul „Frederic Storck și Cecilia Cuțescu-Storck“. Concepția expoziției și întocmirea albumului se datoresc muzeografelor Aura Popescu și Ioana Cristea. ■



Mântuitorul, în viziunea pictorului de icoane



WAFFEN-⚡

Avanpremieră editorială

Jean Mabire este un autor francez care a consacrat mai multe volume unor teatre de operațiuni mai puțin cunoscute (Magazine istoric, nr.10-12/1990) din cel de Al Doilea Război Mondial. De asemenea, uneori sub pseudonimul Henri Landemer, a scris și despre cetățenii europeni care au luptat în cadrul trupelor SS.

„Pro Editură și tipografie“ are în pregătire volumul semnat Henri Landemer, Istoria Waffen SS. Corpul de elită, care va apare în traducerea lui N. Baltă. Din acest volum am desprins fragmentul ce urmează, ce relatează episoade de pe Frontul de Est, din timpul retragerii trupelor germane, la începutul anului 1944. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat întreruperile.

DEZASTRU PE FRONTUL DE EST

HENRI LANDEMER

● Generalul care nu a zâmbit vreodată ● Rușii luptă bine, iar ofițerii și-au schimbat epoletii ● „Orgile lui Stalin“ spulberă totul ● Calcă întâi pe o mină sovietică, apoi pe una germană ● 30 km trebuie apărați cu câteva sute de oameni ● Panzerfaust, o armă care-ți trădează poziția ● Lovit în piept de un trăgător de elită ● Nu a existat niciun supraviețuitor



Militarii Diviziei Viking au fost și subiectul unor tablouri; alături, un militar în ținuta acestei mari unități

Cum s-a mai schimbat harta frontului, în toamna rece a anului 1943, pentru soldații Reichului! Donul și Volga sunt departe... Acum, germanii se bat, bazându-se pe pozițiile de pe Nipru. O ultimă „pungă” germană mai rezistă la Cerkassî: 50 sau 60.000 de oameni, agățați de transeele și gropile lor individuale, încearcă din răspuțuri să stăvilească înaintarea „compresorului” sovietic.



Obersturmbannführer Lucien Lippert

noaște însă meseria mai bine ca oricare altul, iar voința sa încăpățănată impresionează.

Divizia *Wiking* devine vârful de lance al trupelor Corpului de Armată din Sud, care luptă cu Armata Roșie pentru ultimele bucăți din Ucraina. În sprijin trebuie să-i vină o unitate de mare renume: *Sturmbrigade Wallonie*. În fruntea burgunzilor se află un tânăr *Obersturmbannführer*, Lucien Lippert, fost ofițer de Stat Major al armatei belgiene, primul din promoție. Alături de el, un *Hauptsturmführer* de 36 de ani: Léon Degrelle.

Plouă. Peste tot nu vezi decât nori joși, ceață umedă și noroi înghețat. Printre unitățile practic încercuite de la Cerkassî se află una dintre cele mai bune divizii ale *Waffen SS*: *Wiking*. Nemții, scandinavii și olandezii din trupa de elită îl au acum în frunte pe costelivul Gille.

La 46 de ani, *Obergruppenführer*ul Otto Gille pare întruchiparea generalului *Waffen SS*. A urmat, îndeaproape, toate treptele acestui adevărat *cursus honorum*: războiul din 1914-1918; corpurile de francitiori; *Reichswehr*ul; apoi, începând din 1934, *Verfügungstruppe*. E un bărbat cu fața ridată, cu buze zăpăcinate și capul lipsit de păr, care îi dau un aer de pastor protestant. Se spune că nu a fost văzut niciodată zâmbind. Își cu-

Inamicul nu mai este cel din vara lui 1941. Soldații ruși luptă bine și se lasă uciși pe poziții, iar ofițerii poartă acum epoleți lați, ca în armata țarilor. Din serioasă, situația devine îngrijorătoare. Toată zona Niprului este din nou în mâinile rușilor. Numai Divizia *Wiking* și Brigada *Wallonie* se mai agată de marele fluviu. *Obergruppenführer*ul Gille hotărăște un contraatac. În zorii zilei de 15 ianuarie sunt întâmpinați de o rezistență înverșunată.

Pădurea pare împânzită de buncăre. Unitățile de asalt sunt ținute pe loc. „Orgile lui Stalin” [aruncătoare de proiectile reactive, „katiușele”] îi bombardează pe soldații Reichului. În foarte scurt timp, pierderile devin înspăimântătoare. Peste o sută de valoni dispar în bombardamentul infernal, care face să se cutremure pământul și smulge copacii din rădăcini. La sfârșitul zilei, valonii au revenit aproape înapoi pe pozițiile de plecare: nu au cucerit decât lizierele pădurii, pe o adâncime de doar o sută două de metri.

Odată cu lăsarea nopții, frigul se întărește. „Burgunzii”, ascunși sub copaci, se ghemuiesc unii într-alții, să se mai încălzească. Rușii dau târcoale prin pădure. Valonii întind sârma ghimpată și pun mine.

Încă o zi și încă o noapte. Frigul devine cumplit, dar legătura cu compania pierdută e restabilă și, în zorii zilei de 17 ianuarie, se poate ataca. În noaptea înghețată, mici grupuri de voluntari s-au strecurat printre trunchiurile brazilor și au pătruns adânc în



Unități ale Brigăzii Wallonie la revenirea în Belgia
o de pe Frontul de Est

dispozitivul rusesc. De îndată ce s-au instalat, la peste 1.000 de metri în interiorul liniilor inamice, unul dintre ei se întoarce să-și anunțe camarazii că totul e pregătit. La întoarcere, un valon calcă pe o mină sovietică și, grav rănit, continuă să se târască prin zăpadă, dar nimerește peste o mină germană. O nouă explozie. Camarazii se reped să-l salveze, dar nu mai e nimic de făcut!

La 2 februarie 1944, rușii atacă pozițiile ținute de valoni. Satul Losowok e ocupat în câteva minute, eliberat de nemți prin lupte corp la corp și, apoi, evacuat la ordin. Burgunzii au rămas ultimii dintre soldații armatelor din Est care rezistă pe malul legendarului fluviu. Acum trebuie să se retragă, din târg în târg, ținând de fiecare dată poziția timp de mai multe ore, pentru a permite desprinderea grosului trupelor: înspăimântătoare misiune de sacrificiu.

În zorii zilei de 5 februarie, Brigada Wallonie se instalează în tranșeele săpate în pământ pe linia Staroselie-Derenkoveț: 30 de kilometri de apărare cu câteva sute de oameni. Fiecare unitate, izolată pe poziția ei, se bălăcește în tranșee pe jumătate plină de apă înghețată. Încă o noapte de suferință, de foame și de frig. Și de frică deopotrivă, fiindcă inamicul, acum, mișună pretutindeni. În timpul nopții, linia subțire de front pe care încearcă să o țină brigada Wallonie e străpunsă de ruși.

Burgunzii nu mai știu nici măcar unde e frontul. Rușii năvălesc de peste tot. Fiecare post devine o insuliță, care va fi luată de furtună. Oamenii nu sunt cuprinși de panică, dar nici speranțe nu mai au; sunt stăpâniți doar de o înverșunare rece.

Și totuși, după trei zile și trei nopți de lupte, sunt tot pe poziții. Divizia Wiking trimite un nou ordin: „Rezistați încă o zi și o noapte.”

În zorii zilei de 9 februarie, supraviețuitorii ajung pe o nouă poziție: satul Derenkoveț. Încă o dată, valonii sunt în ariergardă, cu misiunea de a proteja retragerea.

Plouă. O ploaie rece, care înecă tot peisajul. Noroiul devine și mai gros, și mai lichid. Oamenii înaintază ca într-un torent. Artileria și aviația sovietice se înverșunează asupra convoaielor. În scurt timp, peste 100 de camioane ard. Brigada de asalt Wallonie se dispune în formă de potcoavă în jurul noii sale poziții. Rămăseseră singurii care să blocheze drumul spre Korsun. Localitatea unde trebuie



Léon Degrelle (dreapta), în Pomerania, în 1945

să se regroupeze grosul forțelor încercuite, înainte de a se pregăti de străpungere. Burgunzii au menținut „potcoava” până la ora stabilită de divizie. În zorii zilei de 13 februarie 1944, ei intră în Korsun, așa cum fusese prevăzut. Încolonați, înălțând capul, bătând pasul de defilare, ei își fac intrarea în „capitala” „Cazanului” cântând.

Două regimente din Wehrmacht au vrut să nu rămână mai prejos și au ocupat un alt sat: Novo Buda. Burgunzii primesc ordinul de a se stabili acolo și de a opri, cu orice preț, inamicul.

Câteva izbe, în jurul a două drumuri proaste, în care te afunzi până la piept în noroi. Burgunzii, care trebuie să țină această poziție cheie, nu mai sunt nici măcar 1.000. De acum toți sunt combatanți de linia întâi, până și auxiliarii, bolnavii și răniții. În timpul nopții, ei își schimbă pe germani. Zorii îi găsesc, tremurând de frig și flămânzi, în gropile inundate. Se aude zgomotul făcut de șenilele tancurilor sovietice. La 7 dimineața, în Novo Buda, răsună strigătele atacului rusesc!

Cincisprezece tancuri sovietice au intrat în sat, calcând totul sub șenile. Deja unii soldați



Militari din Divizia Wiking

au luat-o la fugă. Printre exploziile „orgilor lui Stalin“, burgunzii se regroupează la marginea satului și pleacă să vâneze tancurile cu o armă nouă: *Panzerfaust* (pumn blindat). Trebuie să ataci de la 15 metri și fără să fii localizat de celelalte blindate, ceea ce este aproape imposibil din cauza flăcării de câțiva metri care țâșnește din spatele acestei arme. Trei sau patru tancuri germane le vin în sprijin și tunurile ușoare ale Brigăzii *Wallonie* intră, în sfârșit, în acțiune.

Dar rușii țin ferm satul. Valonii au peste 200 de morți. Priveliste de groază. Pretutindeni – cadavre sfărțecate. Aproape toți ofițerii sunt morți sau răniți. *Obersturmbannführer*ul Lippert se aruncă în luptă. La 29 de ani, comandantul Brigăzii de asalt *Wallonie* e văzut ca modelul ofițerului SS străin. Deodată, glonțul unui trăgător de elită îl lovește drept în piept, făcându-l să scoată un strigăt cumplit și să se prăbușească. Léon Degrelle, care luptă alături de el, îl vede trecându-și mâna peste frunte, apoi luându-și casceta de jos și punându-și-o la loc pe cap, pentru a muri demn, ca un ofițer. Moartea comandantului îi face pe valoni să se dezlanțue și să lupte pentru a recuceri izba în fața căreia acesta a căzut.

*Hauptsturmführer*ul Degrelle preia atunci comanda Brigăzii de asalt *Wallonie*. În zorii zilei de 15 februarie, situația pare să se deterioreze de la un ceas la altul. Tancuri rusești dau târcoale izbelor în flăcări din Novo-Buda. Fără încetare, valuri de asalt sovietice se năpustesc asupra micilor posturi pe care le mai țin încă o mână de valoni.

„Ura, Pobeda! (Ura, Victorie!) Ura, Stalin!“ – se aud peste tot.

Mitralierele scuișă moartea, dar cartușele încep să se împuțineze. Acum muniția trebuie economisită. Fără încetare, rămășițele companiilor, reduse la douăzeci de oameni, trebuie să recucerească terenul pe care îl pierd sub

loviturile de berbece ale rușilor. Novo Buda devine un iad. *Gruppenführer*ul Gille cunoaște gravitatea situației generale, dar ordinele sale sunt fără drept de apel: „Mențineți pozițiile! Fiecare gradat e răspunzător de sectorul lui. Nu cedați nimic!“

Toată noaptea, valonii se retrag în grupuri mici. Până în ultima clipă, rușii trebuie să creadă că Novo Buda e ocupată. Soldații se alătură lungii coloane care înaintează spre vest. Cai, căruțe, răniți (sunt peste 1.500), civili care fug din fața compatrioților lor, voluntari din vreo zece națiuni ale Europei, germani din toate provinciile Reichului... Pretutindeni, în ariergardă, oameni din *Waffen SS*, care se sacrifică, pentru a salva grosul forțelor încercuite.

Deodată, tancurile și tunurile sovietice apar pe crestele de deasupra localității Șanderovka. Ultimele tancuri germane contraatacă. Oamenii din unitățile *Panzer* știu că merg spre o moarte sigură, dar numai sacrificiul lor poate salva totul. Nu va exista nici un singur supraviețuitor care să poată povesti cum a fost acest ultim atac din zorii zilei de 17 februarie 1944.

În jurul amiezii, au ajuns pe malul râului Gniliu Tikici. Umflat de ploii și de dezgheț, brațul de apă are peste zece metri lățime. Cursul tumultuos cără blocuri enorme de gheață, iar malurile sunt accidentate și acoperite de polei. Din ninsoarea învârtăjită de un vânt glacial apar patru tancuri rusești, care deschid focul, de la mai puțin de 200 de metri. Unii oameni sar în apă și se înecă. Câțiva se agăță de trunchiuri de copaci și reușesc să treacă dincolo. *Gruppenführer*ul Gille ajunge pe malurile râului, sprijinindu-se în bastonul noduros, de care nu se desparte niciodată, și dă, calm, ordine. Încearcă să facă o punte din tractoare și căruțe, dar curenții ia cu el totul. Atunci, ordonă: „Faceți lanțul ca să treceți!“ Se pune în frunte și se aruncă în apă. Dar unul dintre oameni dă drumul mâinii și toți SS iștii sunt luați de vârtej. Bun înotător, Gille ajunge pe celălalt mal. Ofițerul lui de ordonanță, *Hauptsturmführer*ul Westphal, încearcă să salveze ultimele tancuri, dar, negăsind nici un pod, se resemnează să le distrugă, înainte de a trece și el, înot, pe malul opus. În sfârșit, sosește ariergarda, condusă de *Hauptsturmführer*ul Dorr.

Acum se face numărătoarea: 35.000 de oameni au ajuns pe front, dar 18.000 au dispărut în Cazanul de la Cerkass! ■

Traducere de N. BALTĂ

SĂ NU-I UITĂM

Joi, 25 octombrie, pe o vreme nu tocmai prietenoasă, în cimitirul Rákoskeresztúr din Budapesta, un adevărat parc, bine întreținut, s-a dezvelit monumentul comemorativ dedicat eroilor români căzuți în luptele pentru eliberarea Ungariei în cel de Al Doilea Război Mondial. Au murit atunci mulți militari români, dintre care 150 și-au dormit somnul de veci în cimitirul militar românesc de la Rákosliget, o suburbie a Budapestei, dezafectat în anul 2000. În octombrie 2000, 164 de militari căzuți în acele lupte au fost reînhumati în parcela de onoare de la

Rákoskeresztúr. Sunt puse 18 plăci tombale din marmură (16 plăci cu numele a 16 eroi; o placă cu numele a 38 de eroi și o alta pe care scrie „101 eroi români necunoscuți”). În memoria lor fusese ridicat un monument comemorativ modest, realizat din ipsos, și o „troiță din lemn, în stil maramureșean, donată în 1994 de la Mitropolia Ortodoxă a Banatului. Noul monument, instalat prin eforturile Oficiului Național pentru Cultul Eroilor, este realizat de artistul plastic Valentin Tănase.



La ceremonie au participat oficialități române și oficialități militare ungare, care au depus coroane și jerbe de flori. Au fost prezenți mai mulți atașați militari acreditați la Budapesta: Episcopul Siluan Manuilă al Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria și un sobor de preoți au oficiat o slujbă de pomenire. Un detașament de onoare din Brigada 30 Gardă și Protocol „Mihai Viteazul” și un altul format din militari unguri au asigurat ceremonialul militar. Momentul cel mai emoționant a fost cel al intonării *Silentio* de către trompetist.

În cinstea Zilei armatei române, Muzeul Militar Național din București a organizat, la instituția omoloagă din Budapesta, o expoziție având ca tematică „Serviciul religios în armata română în perioada interbelică”. Atașatul

militar al României la Budapesta, locotenent-colonel Alexandru Sabău, a oferit o receptie, cu aceeași ocazie.

La ceremonia din cimitirul budapestan au fost prezenți și câțiva veterani de război. Între ei și generalul de brigadă în rezervă Victor Goanță, tânăr sublocotenent în iarna lui 1944-1945, azi mare invalid de război. Iată ce și-a amintit despre luptele duse atunci de militarii români. „Au fost confruntări grele pe străzile Budapestei. Nu știai de unde vine inamicul, de unde te lovește glonțul. S-au săvârșit fapte de eroism la fiecare pas. Durerea mare pentru noi, românii, a fost că, după ce am ajuns aproape de Dunăre, sovieticii ne-au obligat să părăsim câmpul de luptă și ne-au

trimis în Cehoslovacia. Acolo mi-am pierdut brațul."

Am profitat de prezența la aceste ceremonii a domnului Cristian Scarlat, directorul Oficiului Național pentru Cultul Eroilor, pentru a-i solicita câteva cuvinte pentru cititorii noștri despre ceea ce s-a întâmplat la Budapesta la 25 octombrie și despre proiectele următoare ale instituției pe care o conduce.

„Monumentul dezvelit astăzi, în parcela 44, parcela de onoare dedicată militarilor morți în luptele pentru eliberarea Budapestei, reprezintă finalizarea unuia dintre marile proiecte ale

Oficiului Național pentru Cultul Eroilor din acest an. Este un monument de suflet, realizat de directorul Studioului de Arte Plastice al Armatei. Simbolistica monumentului este una atât de dragă românilor: acvila cruciată, care se regăsește pe stema țării. Este plasată pe un soclu care îi dă importanța ce se cuvine celor morți, reprezintă demnitatea ce se cuvine să o asigurăm celor care au murit pentru țară, oriunde s-ar afla ei.

Ceremonia de astăzi, inclusiv slujba religioasă, asigură legătura celor căzuți pentru țară cu patria, indiferent de distanța la care se află ei.

Avem un alt mare proiect ce se va finaliza pe 3 noiembrie, când este Sâmbăta morților în calendarul ortodox. Vom inaugura Cimitirul de onoare internațional „Mircea cel Bătrân”, din comuna Mircea Vodă, județul Constanța. Este un cimitir pe care l-am regăsit în anul 2005. Nu avea nici măcar cadastrul și întabularea



Sublocotenentul din iarna anului 1945,
general de brigadă în rezervă azi,
Victor Goanță

făcute. Are 7.500 m² și o capelă militară. S-a păstrat și construcția schitului călugărilor care aveau grijă de cimitir. Sunt înhumați acolo aproape 6.000 militari români, ruși, germani, bulgari și de alte naționalități, căzuți în Dobrogea în vremea Primului Război Mondial.

Sper că ziua de 3 noiembrie va fi legătura dintre ziua de 25 octombrie și cea de 11 noiembrie, care este Ziua Armistițiului. Această zi este comemorată cu o atenție deosebită în multe țări occidentale. Mereu am trăit un sentiment de frustrare atunci când am văzut cum televiziunile de la noi prezintă

ceremoniile legate de Ziua Armistițiului desfășurate în Marea Britanie, Franța sau Germania și în comentariu se întrebau de ce nu se sărbătorește la fel și la noi. I-am întrebat pe mulți ziariști de ce nu au găsit de cuviință să găsească loc, la televizor, la radio sau în presa scrisă, pentru reflectarea Zilei Eroilor, care este o sărbătoare națională la noi.

Iată un motiv pentru ca Oficiul Național pentru Cultul Eroilor să facă mai mult decât a făcut până acum, inclusiv pentru modificarea mentalului colectiv. Putem utiliza potențialul educativ pe care îl au asemenea ceremonii, precum cea de azi, pentru a contribui la conturarea unui civism pe care cu toții îl dorim mai puternic în România. ■

Dorin MATEI

CRUCIADĂ LA MAREA BALTICĂ

VICTOR IONESCU

Am parcurs în numărul trecut câteva dintre agitatele momente ale istoriei politice a Ordinului Teutonilor la Marea Baltică. Ne vom opri, în paginile ce urmează, asupra alcătuirii interne a stăpânirii lor.

Statul Ordinului Teutonic a fost o realitate medievală însemnată din partea de nord a Europei. Șansa de succes a cavalerilor se explică prin trei factori: 1) omogenitatea națională a Ordinului; 2) structura strictă atât a confreriei, cât și a statului edificat de ea; 3) sprijinul pe care principii germani, dar și alți occidentali, l-au acordat cruciadei la Baltica.

90 de orașe și 1.400 de sate

În fruntea Ordinului se afla un Mare Maestru, în germană *Hochmeister*, iar în latină *Magister Generalis*. Baza lui era în Prusia. Teritorial, Statul Teutonic era divizat în trei zone: Germania și Livonia, conduse de câte un *Landmeister* sau Maestru, și Prusia, de care se ocupa personal și direct Marele Maestru. Fiecare regiune era împărțită în mai multe comanderii, în germană *Komturei*, conduse de comandori sau komturi. Aceștia exercitau conducerea administrativă, economică, judecătorească și militară, neavând de lat socoteală decât *Landmeister*-ului lor. Marele Maestru avea ca locțiitor un Mare Comandor, în germană *Hochkomtur*, în timp ce operațiunile militare erau conduse de un Mareșal ajutat de un Submareșal. Un Trezorier, un Postăvar (intendent general), un Ospitalier (responsabil cu activitățile caritabile) și un Infirmer (se ocupa de probleme sociale) completau infrastructura Ordinului Teutonic. La bază Ordinul era format din trei categorii de membri: cavalerii, recrutați numai dintre nobili, preoții și frații servanți (în alte ordine sergenți), care erau soldați profesioniști,



Emblemă a Cavalerilor
din orașul prusian Kulm
(actualul Chełm, în Polonia)

infanteriști. Costumul cavalerilor teutoni consta într-o mantie albă cu o cruce neagră. În cazul Marelui Maestru, crucii negre i se adăuga și crucea de aur a Ierusalimului.

În fiecare comanderie exista cel puțin un castel sau un burg fortificat. În 1300 numai în Prusia erau 60 de castele, în afară de burgurile și orașele fortificate. În Livonia numărul castelurilor era și mai mare: 120, dintre care 24 mai fortărețe. Această structură de rețea de fortificații era mai densă pe frontierele *Ordenstaat*-ului cu Lituania și cnezatele rusești. În spatele lanțului de castele erau burgurile fortificate ale Livoniei, aparate de miliții urbane formate de coloniștii germani ai acestora.

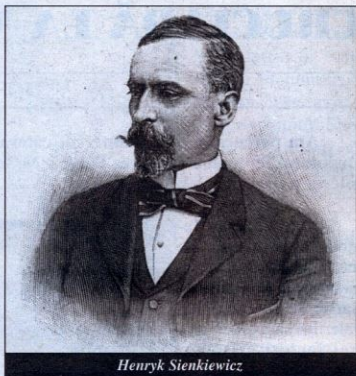
Spre deosebire de templieri, care nu au avut un stat al lor, și chiar de iogași, care au stăpânit pe rând teritorii insulare (Cipru, Rhodos, Malta), Ordinul Teutonic era comparabil ca putere cu statele medii ale epocii. În consecință, și problema resurselor materiale era rezolvabilă în funcție de numărul contribuabililor direcți. Cum statul acesta era unul de cruciadă, autohtonii supuși fiind în majoritate păgâni convertiți, cucerirea a fost însoțită de o amplă acțiune de colonizare cu germani. O colonizare mai ales urbană. Orașele dezvoltate în jurul centrelor fortificate teutone aveau străzi care se întretaiau în unghiuri drepte și case aproape standardizate și frumos aliniate, după modelul orașelor hanseatice. În 1416, Danzigul avea 20.000 de locuitori, iar Königsbergul și Torunul câte 10.000. Cele mai importante orașe erau Kulm și Marienwerder în Prusia, Königsberg,

Elbing și Marienburg în Prusia Orientală, Thun și Tannenberg în Pomerania, Riga și Wenden în Livonia, Reval și Dorpat în Estonia, Visby în insula Gotland.

Statistic, colonizarea teutonă înseamnă întemeierea a 90 de orașe și 1.400 de sate. Numai între 1280 și 1350 au fost construite 735 de biserici parohiale. În *Ordenstaat* se cultivau cereale, mai ales secară, extrem de cerute de comercianții Hansei, ale căror nave se aprovizionau cu regularitate la Elbing, Danzig, Riga, Reval și Visby. Prusia producea ceară și blănuri, dar și chihlimbar. De asemenea, prin porturile teutonice se reexportau produse ale cnezatelor rusești: lemn, cărbune și blănuri. Prosperitatea statului teutonilor a durat până la jumătatea secolului al XV-lea, când, drept urmare a războaielor pierdute în fața Poloniei și a uriașelor despăgubiri de război, cerute de regii din Cracovia, Ordinul a început să scapete, degradarea economiei sale fiind permanentă în ultimul veac de existență a acestui principat teocratic.

Trăind în trufie și răutate

Prin definiție, frații cavaleri teutoni erau nobili veniți în Ordin pentru a trăi în sărăcie, supunere și castitate, după reguli monahale. Dar mănăstirile lor fiind în același timp fortificații, cavalerii arătau în interiorul lor ca niște călugări, iar în exterior ca niște soldați în uniforme. Parafrazându-l pe Shakespeare, care vorbea despre „câinii războiului“, am putea spune că teutonii erau „călugării războiului“. Niciodată pe timp de război ei n-au pus la îndoială faptul că erau chemați de Dumnezeu să facă acest lucru. „Cine luptă contra noastră luptă cu Iisus Hristos“, spuneau cavalerii. Cum spiritul de cruciadă, al „războiului sfânt“, era un ideal admirat de toată creștinătatea occidentală, Ordinul a beneficiat pe tot



Henryk Sienkiewicz

parcursul existenței sale de sprijin din vestul european. Dacă în secolul al XIII-lea veneau în ajutorul teutonilor doar nobili germani, în secolul al XIV-lea acest ajutor se internaționalizează. Grupuri întregi de cavaleri plecau de pe moșile lor la războiul împotriva „sarazinilor de la Baltica“.

Așa cum în secolele XI-XII se crease tradiția ca fiecare generație de nobili să meargă la cruciadă în Țara Sfântă, s-a creat și în Europa tradiția „călătoriilor“ (în germană *Reise*), spre aria de misionarism a teutonilor. Englezul Thomas de Beauchamp, conte de Warwick, a fost de două ori la Baltica, iar cei trei fii ai săi l-au imitat în 1367-1368. Gaston Phoebus, din faimoasa familie occitană a conților de Foix, el însuși viconte de Bearn, a luptat alături de teutoni în iarna 1357-1358. Mari nobili francezi, precum mai mulți conți de Namur sau un duce de Bourbon, au fost prezenți în războaiele din Livonia și Lituania. Din 1335 până în 1413 au fost în cruciadele baltice 257 cavaleri francezi și 177 englezi. Din spațiul central-european participarea a fost și mai importantă. În 1254-1255 a venit la cruciadă în Prusia Orientală însuși regele Boemiei, Ottokar al II-lea (1253-1278, care era și duce al Austriei și va ajunge și împărat. În cinstea lui, castelul ridicat atunci a fost numit Königsberg (Muntele Regelui). În jurul acestui castel s-a ridicat orașul-capitală al Prusiei Orientale, care se numește azi Kaliningrad.

Au mai participat la cruciada baltică mari nobili (landgraful Thuringiei, markgraful Brandenburgului sau ducele de Brunswick) și nenumărați cavaleri din Boemia, Moravia,



Orașul Gdansk (Danzig) azi...

Austria, Stiria, Carintia, Tirol, Țările de Jos, Bavaria, Suabia, Saxonia, Thuringia sau Renania. Cavalerii occidentali veneau de regulă pe mare, îmbarcându-se la Bruges ori în La Rochelle, pe nave hanseatice, care-i duceau la Danzig sau Königsberg. Central-europenii veneau în grupuri pe rute terestre, dintre care cea mai folosită era Köln-Praga-Breslau (azi Wrocław). Marii Maeștri teutoni au încurajat aceste „Reisen”, creând un aparat de cavaleri-însoțitori pentru străini și favorizând o literatură de propagandă. Astfel, Wigand von Marburg, herald al Ordinului, a descris minuțios aceste „Reisen” în *Cronica Nova Prutenica*. Autorul francez anonim al *Cronicii bunului duce Ludovic de Bourbon* notează că, după ce au participat la respingerea unui atac al lituanienilor, Marele Maestru le-a oferit cavalerilor străini un banchet în castelul Marienburg. Cei mai valoroși dintre străini au stat la „masa de onoare” a Marelui Maestru.

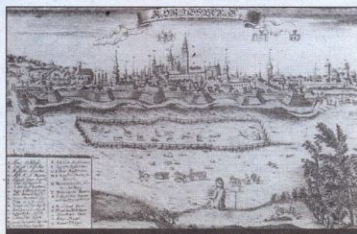
Anomalia dublei stări a Marelui Maestru, de cavaler al Domnului și de principe al Imperiului, împărtășită și de înalții demnitari ai Ordinului, i-a împins treptat pe teutoni spre „trufia laică” și spre rivalitatea cu Uniunea Polono-Lituaniană pentru dominația geopolitică regională. Acest aspect a fost surprins de marele romancier polonez Henrik Sienkiewicz: „Nimeni nu poate fi pe placul Ordinului, nici cel slab, nici cel puternic, fiindcă pe cel slab îl disprețuiește, iar pe cel puternic caută să-l înșenuncheze. Mai este oare pe lume vreun Ordin care să fi obținut în alte regate atâtea privilegii câte au obținut ei din partea regilor polonezi? Și cum și-au arătat recunoștința? Prin ură, prin răpire de pământuri, prin războaie și prin trădare. În zadar te plângi, în zadar îi învinuiești în fața Scaunului Apostolic, căci ei, trăind în trufie și răutate, nu-l ascultă nici pe papa de la Roma.”

Inexorabilul declin

Și totuși, în 1310, Papa Clement al V-lea ordonă o anchetă privind comportamentul teutonilor: „Am aflat – scria el în bula din iunie 1310 – că atât comandorii, cât și frații ospitalieri din Sfânta Maria a Teutonilor din Livonia și Prusia au devenit dușmani ai creștinilor și apropiați ai dușmanilor. Ei nu se mai preocupă de înălțarea numelui lui Hristos...” Ordinul s-a putut disculpa numai datorită sprijinului și mărturiilor primite de la înalți nobili occidentali care participaseră la cruciadele baltice. Regele Boemiei, Jean de

Luxembourg (1310-1346), și el viitor împărat, care a fost în Statul Teutonic în iarna 1328-1329, nota la capătul acestei expediții că „frații teutoni au suferit grele și insuportabile creștăți și cheltuieli pentru extinderea credinței creștine și pentru a apăra credința împotriva lituanienilor și a partizanilor lor, după cum am văzut noi înșine”. La rândul lor, teutonii își justificau abuzurile și agresivitatea în fața Conciliului din Konstanz (1414): „Ordinul a fost creat, constituit și există cu scopul de a-i ataca pe adversarii crucii lui Hristos și de a-i extermina prin forță, de a le distruge pământurile și senioriile, cu scopul de a-i converti pentru folosul lor, pentru creșterea credinței catolice”. Conciliul le-a interzis teutonilor acțiunea în Lituania, pământ catolic, acceptând argumentele juristului polonez Paul Vladimir, care îi contracarase pe teutoni, afirmând că statele, creștine sau nu, „au fost instituite de Dumnezeu”. Prin urmare, convertirea lituanienilor păgâni este domeniul exclusiv al regelui Poloniei și Lituaniei. Consecința refoalizării atenției Ordinului Teutonic de la cruciadă la lupta cu Polonia a fost slăbirea ajutorului internațional primit din vestul Europei.

După bătăliile de la Grünwald (1410) și Marienburg (1422), la care au participat și contingente de câte 400 călăreți moldoveni, trimise de Alexandru cel Bun, Ordinul Teutonic și *Ordenstaat*-ul său au intrat în declinul inexorabil rezervat de istorie creațiilor politice artificiale. Pe locul Statului Teutonic medieval există azi cele trei republici baltice, foste sovietice, enclava rusă Kaliningrad și o parte a nordului Poloniei și Germaniei, iar insula Gotland aparține Suediei. Fără să dorească acest lucru, cavalerii teutoni au contribuit la crearea și întărirea spiritului național și identitar al popoarelor de pe litoralul sud-estic al Mării Baltice. ■



... și o imagine a Königsberg-ului, azi Kaliningrad



MESAJE CIFRATE

Am prezentat în cadrul acestei rubrici, în mai multe rânduri, scrisori schimbate între diplomații români aflați încă la post după 23 august 1944 sau care fuseseră deja schimbați, dar continuau să țină legătura între ei, cu speranța că regimul adus de sovietici în România era doar un accident trecător.

Vă propunem în acest număr o serie de telegrame, cu caracter ceva mai tehnic, dar care vorbesc despre seriozitatea cu care acționau acești diplomați, despre precauțiunile pe care și le luau. Caracterul organizat al rezistenței care se contura față de noul regim de la București, impus la 6 martie 1945, este evident. Mulțumirile noastre se îndreaptă și de această dată către doamna ELENA DANIELSON și colaboratoarea noastră LAURA COSOVANU, grație cărora putem face publice aceste documente ale exilului românesc.

Pentru S.

Deciffr. D. Veți primi de la Manole două mesagii. Prima [!] de cincizecicinci, a doua de șasezecișase cuvinte. Nu încercați a le traduce, căci sunt simple unelte de lucru în vederea comunicărilor Dv. cu Alecu și eventual cu mine. Le veți folosi transformate cu ajutorul grupei de verificare șapte trei șapte cinci patru repet șapte trei șapte cinci patru de jos în sus. Primele cinci din primul mesaj și ultimele șase din al doilea vor servi succesiv pentru recunoaștere; celelalte pentru transformare conform instrucțiunilor Externe nr. 6351 din 1942. Vă voi trimite mâine o comunicare pentru a vă da puțința a verifica exactitatea interpretării Dv.

Amiciții

373-27.III.45

Pentru M.

Pt.K.

La cererea domnului C. vă vom dicta mâine dimineața la telefon două comunicări de 55, respectiv 66 grupe. Transformați-le cu mare atențiune de jos în sus cu ajutorul grupei de verificare doi patru zero șase trei din carnetul-seria șase. Rezultatul obținut rog a-I trimite în două telegrame succesive Legației din Stockholm. Sunt chei pentru comunicări la A. Duca a primit de aci explicațiunile necesare.

Joi veți primi alte două serii; transformați-le cu aceeași grupă de verificare de jos în sus și expediați rezultatul succesiv Legației Vatican în același scop. Mulțumiri.

372-27.III.45

Pentru B.

Am comunicat transformate cu chei secrete lui C. cheile cu care este cifrată această telegramă. Vor servi pentru comunicări directe între voi. Fiind o singură cheie, nu veți folosi nicio grupă de recunoaștere. Cu începere de sâmbătă puteți telegrafia direct la Ankara cu aceste grupe.

388-29.III.45

Pentru A.

Spre a face posibilă comunicarea directă cu D. și G., le-am telegrafiat prin M. câte două blocuri de chei. Pentru a asigura secretul, le-am transmis transformate cu sistemul carnet. Prin telegrame trimise de aci am dat explicațiile cuvenite într-un limbaj ocolit, dar suficient de clar pentru cunoscătorii procedeele noastre. Veți primi întâi două telegrame: nr. 394, de 55 grupe, și nr. 395, de 66 grupe, plus pentru fiecare grupul nostru de verificare. Transformați-le cu ajutorul cheilor corespunzând grupei de verificare. Rezultatul va reprezenta cheile Dv. cu Duca, și anume: din prima telegramă primele 5 grupe servesc pentru recunoaștere, iar 50 pentru transformare; din a doua ultimele 6 pentru recunoaștere, iar primele 60 pentru transformare.

Ulterior veți primi teleg.[rama] mea nr. 396, de 45 grupe, și nr. 397, de 76 grupe, plus grupele noastre de verificare. Procedați la fel: rezultatul va fi cheile Dv. cu G., și anume: din primele 5 grupe vor servi pentru recunoaștere, iar 40 pentru transformare; din a doua primele 6 pentru recunoaștere, restul pentru transformare.

Deși cheile nu prezintă aceeași siguranță ca ale noastre, cred că am luat toate precauțiunile ca să fie aproape sigure, în orice caz mai bune decât sistemul carnet. Cu începere de miercuri, puteți trimite lui D. și G. telegrame cu aceste chei.

404-31.III

De la V.

Am primit tel.[ograma] Dv. 375. Din nefericire, Legațiunea n-a primit adresa Ministerului [Afacerilor Străine] nr. 06351 din anul 1942 conținând instrucțiunile respective, astfel încât n-am putut decifra cele două comunicări primite de la Manole și Dv.

Amiciții

108-4.IV



F.D. Roosevelt
(aici în anul 1929, personajul din mașină)
nu era de acord cu dorința lui W. Churchill
de a împărți lumea în sfere de influență

Ecouri RELĂȚIILE ROMÂNNO-CHINEZE

Lectura regulată a revistei Magazin istoric mi-a adus în atenție articolul semnat de domnul Dumitru Preda, intitulat 1963, CIA dă aviz favorabil pentru România (numărul 4/2007). Articolul are, evident, o certă semnificație pentru istoriografia română.

Socot totuși util a vă supune atenției câteva comentarii, care, chiar dacă nu sunt reclamate în mod necesar de economia materialului, se cer a fi luate în considerare atunci când se încearcă o reconstituire corectă a istoriei acelei vremi.

ROMULUS IOAN BUDURA

Documentul cita un diplomat român, care ar fi afirmat că regimul (din România) „jucase [subl. R.I.B.] cu China și Albania comuniste, pentru a-și întări capacitatea de negociere față de membrii C.A.E.R.”. Să ne amintim că documentul respectiv fusese adresat președintelui S.U.A. la 12 august 1963.

Termenul „jucase” este impropriu din cel puțin două puncte de vedere și de aceea am îndoii – ca și autorul articolului – că un diplomat român ar fi afirmat așa ceva.

Conducerea României, respectiv Gheorghe Gheorghiu-Dej, va aborda conducerea chineză în sensul statornicirii unei colaborări menite a contracara și chiar a zădărnici încercările conducerii Uniunii Sovietice de a-și subordona economiile țărilor socialiste, de a-și aservi conducerile politice ale aceluiași țări de-abia în aceeași lună august 1963. Deci nu putea fi vorba despre ceva din trecut.

Până la îndelungata convorbire dintre Gheorghe Gheorghiu-Dej și adjunctul ministrului Afacerilor Externe al Republicii Populare Chineze, Zeng Yongquan, la Snagov, în care se aduc în mod deliberat și argumentat în fața chinezilor problemele existente în relațiile cu Uniunea Sovietică, românii se limitează la informări ocazionale, motivate mai

ales de intenția conducerii române de a tempera spiritele și de a călăuzi disputele pe făgașul argumentației constructive. Așa s-a întâmplat în iunie 1960, s-ar fi putut întâmpla în noiembrie 1960 (intervenția președintelui Partidului celor ce Muncesc din Vietnam, Ho Chi Minh, a făcut inoportun demersul delegației române la Consfătuirea Partidelor Comuniste și Muncitorești de la Moscova), ca și în 1962, când chinezii au aflat de poziția specială a României la Conferința C.A.E.R. (de altfel, la recepția oferită de Ambasada României cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la Proclamarea Republicii Populare Române, în mod demonstrativ, participase mai toată conducerea Partidului Comunist Chinez, răspunzând doar unei invitații).

Dacă termenul este impropriu din punctul de vedere al timpului, el este impropriu și din punct de vedere al sensului: conducerea României nu a jucat niciodată, deci nici ulterior, cu China și Albania. Conducerea României a înțeles să conlucreze cu bună credință și într-un onest spirit de solidaritate cu conducerea Chinei în vederea protejării atributelor statului național și impunerii respectării principiilor de drept în relațiile internaționale, de partid și de stat, în vederea câștigării libertății de a-și

elabora propriile politici în conformitate cu interesele naționale și obiectivele fundamentale ale popoarelor – demnitate, prosperitate și prietenie cu toate națiunile.

„Se considera că sovieticilor nu le-ar fi fost, probabil, greu să găsească un luda. Candidatul cel mai probabil – potrivit autorilor raportului – era Gheorghe Apostol, despre care ei aveau informații că dorea să-i ia locul [lui Gheorghe Gheorghiu-Dej – *R.I.B.*] și pânda momentul potrivit”. Această ipoteză era luată în considerare de autorii documentului în urma de modalități ale Moscovei de a-și aservi conducerea României.

Nu cred că cineva ar fi putut născoci o ipoteză mai absurdă, care – de altfel – nici nu le-a trecut prin minte sovieticilor. Autorii documentului s-au descalificat pur și simplu din punct de vedere profesional. Din păcate, mai sunt puțini aceia în viață care cunosc raporturile dintre Gheorghe Gheorghiu-Dej și Gheorghe Apostol. Dar și aceștia pot depune mărturie, ce poate fi alăturată evenimentelor istorice ce probează relațiile de strânsă prietenie, încredere reciprocă și solidaritate desăvârșită dintre cei doi lideri români.

În primele luni după 23 august 1944, cine – dacă nu Gheorghe Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol și Stoica Chivu – a constituit acel nucleu al conducerii P.C.R., distinct și opus grupării cominterniste care funcționa în sediul C.C. al P.C.R.? Sediul acestui nucleu se afla pe Aleea Alexandru și a reprezentat forța care a impus în scurtă vreme în România o altă orientare decât cea promovată în Ungaria sau Polonia. Cine – dacă nu cei trei, după eliminarea grupării Ana Pauker și apoi înlăturarea agenților de genul lui Iosif Chișinevschi – a asigurat o benefică stabilitate conducerii complexe a țării prin coordonarea Partidului, Guvernului și Sindicatelor? Pe cine – dacă nu pe Gheorghe Apostol – l-a agreat Gheorghe Gheorghiu-Dej în funcția de prim-secretar al C.C. al P.M.R. în 1954, când se impunea copierea formulei sovietice de guvernare, după încetarea din viață a lui I.V. Stalin? Și, apoi, pe cine – dacă nu pe Gheorghe Apostol – a desemnat drept succesor al său Gheorghe Gheorghiu-Dej? A da în sprijinirea demonstrației pe care o impune semnificația evenimentelor pomenite

mai sus puținele mele cunoștințe personale despre raporturile dintre cei doi lideri români.

În fapt liderii comuniști de la București și Varșovia [...] nu și-au dorit niciodată să renunțe la sistemul comunist”. Această afirmație, făcută adesea cu aplomb, se vrea a fi un reproș, dacă nu chiar o acuzație la adresa conducerii de atunci a României. M-a indignat de-a lungul anilor publicitatea ce s-a făcut destinului „Titanicului” pe fondul nepăsării față de destinele pacheboturilor „Queen Mary” sau „Queen Elisabeth”, care au traversat Oceanul Atlantic de sute de ori, și-au îndeplinit misiunea pentru care au fost făurite cu eleganță și eficiență, spre mulțumirea a sute de mii de călători. Despre „revoluția din Ungaria” sau despre „tulburările de la Poznań” s-a scris foarte mult și s-a vorbit și mai mult, atribuindu-li-se participanților crezuri și virtuți laudabile. Operațiunea conducerii de la București, începută încă în 1944 și care a fost în mod incontestabil o reușită istorică, nu s-a mai bucurat de o asemenea publicitate, pentru că aceasta „nu și-a dorit niciodată să renunțe la sistemul comunist”. Ea „nu și-a dorit” mai întâi, și în mod fundamental, pentru că credea în mod cinstit în idealurile comuniste. Și apoi – ca ipoteză de judecată, doar – dacă ar fi procedat ca ungurii și polonezii ar fi riscat să pătească ca ei (să nu uităm că polonezii au scăpat de o intervenție a sovieticilor numai datorită insistenței chinezilor) și, atunci, *adieu* cu toate binefacerile pe care dorea să le dobândească pentru națiunea română.

Este adevărat că F.D. Roosevelt nu împărtășea dorința premierului britanic de a împărți lumea în sfere de influență și că, potrivit secretarului de Stat Cordell Hull, a încuviințat aranjamentul lui W. Churchill cu I.V. Stalin numai „pe durata războiului”, dar nu este mai puțin adevărat că S.U.A. nu au intervenit în niciun fel eficace în 1956 în Ungaria și Polonia, ca, de altfel, nici în 1968 în Cehoslovacia. Realismul gândirii politice, abilitatea de a îmbina inițiativa cu prudența și, mai cu seamă, capacitatea de a nu antagoniza personal liderii sovietici în condițiile extinderii relațiilor cu liderii altor puteri ale lumii au reprezentat calități laudabile ale conducerii României, în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej. ■



Telex Telex Telex Telex Telex

SINUCIDERI COLECTIVE

Dacă ați văzut *Ultimele zile ale lui Hitler*, film care a rulat și la noi acum un an, vă amintiți poate scena în care soția temutului Goebbels curmă viața propriilor copii, neputând concepe un viitor pentru ei, altul decât nazismul. Despre aceeași situație, în context diferit, vorbește și documentarul lui Carmen Eckhardt, lansat de curând de canalul de televiziune Arte. Alternând informațiile de arhivă cu mărturiile a trei supraviețuitoare, regizoarea redă un episod mai puțin cunoscut al perioadei naziste: sinuciderile colective încurajate de aparatul de propagandă nazist. Mai ales spre sfârșitul războiului, acesta accentua frica populației germane față de Armata Roșie, care înainta dinspre Est, afișele care circulau în perioadă fiind dovada: „Mai bine îți iei viața decât să te predai inamicului care devorează copiii și violează femeile.”

În consecință, la 31 ianuarie 1945, în satul Wildenhagen, aproape de Frankfurt pe Oder, mai multe femei speriate decid să se spânzure într-un hangar, după ce și-au omorât copiii. 60 de ani mai târziu, Adelheid Nagel, care a supraviețuit episodului, se confesează. Povestește că satul său, acum aflat pe teritoriu polonez, redenumit Lublin, fusese ținut departe de brutalitatea războiului, ducea o viață idilică, cu toate că mulți bărbați fuseseră mobilizați. Două prietene ale lui Adelheid au aceleași amintiri edulcorate despre perioada războiului, în ciuda faptului că nu departe se aflau un lagăr de concentrare, pentru membri ai Rezistenței din țările ocupate, și unul de muncă, pentru evrei care construiau autostrăzi.

Șocul a venit în octombrie 1944, când Armata Roșie, drept represalii, execută 26 de locuitori ai așezării, majoritar copii, femei, bătrâni. Documentarul prezintă modul în care propaganda nazistă a folosit episodul în favoarea sa, dezbrăcând femeile și mutilând cadavrele. În aceste condiții, mama Adelheidei, înnebunită de groază, înfășoară gâtul fetiței cu sfoară și se spânzură, ca și alte femei. Însă, printr-un miracol, copilul scapă și este salvat după două zile de soldații ruși. După 60 de ani, Adelheid re trăiește tragedia, care nu este numai a ei. Se vorbește despre 1.000 de victime în regiune. Niciun istoric nu s-a aplecat asupra acestui aspect al războiului, iar supraviețuitorii au ales să uite.



ARCACHON

La 2 mai 1857, în fața unei hărți militare, Napoleon III schițează cu un gest conturul unui viitor oraș din regiunea La Teste, pe fluviul Gironde, la cererea lui Alphonse Lamarque de Plaisance (un apropiat al lui Haussmann, cel care a modificat fundamental aspectul Parisului). Prin decret imperial, împăratul i-l face cadou. 150 de ani mai târziu, Arcachon va fi unul dintre cele mai faimoase orașe turistice din Franța, în care se poate merge atât iarna, cât și vara. Situație rarăsimă.

Aflat pe drumul de fier care pornea de la Bordeaux, orașul trezește interesul bancherului Jacob Emile Pereire, care cumpără 110 ha, construind castele și vile, accesibile în orice sezon. De atunci orașul s-a dezvoltat treptat, depășind contururile inițiale. A devenit popular printre scriitori și artiști. Charles Gounod, Jules Ferry, Jean Cocteau, François Mauriac, Coco Chanel, Jean-Paul Sartre își petrec acolo câteva săptămâni pe an. Astăzi, celor 20.000 de localnici li se alătură anual aproximativ 100.000 de turiști, care se bucură și de bucătăria locală pe bază de stridii, pentru care Arcachon este faimos în întreaga Europă. Cei 150 de ani de existență au fost sărbătoriți pe îndelete în tot acest an de Primăria orașului.



ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI



Propaganda comunistă acordă o atenție deosebită celor 40 ani de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie din Rusia, care a dus la prăbușirea țarismului și instaurarea comunismului în această țară. Zilele de 7 noiembrie îi sunt dedicate entuziaste întreceri în muncă în întreprinderi, unități agricole, institute de cercetare ș.a. Se organizează sesiuni academice solemne, adunări festive ale feluritelor colective de oameni ai muncii, țărani, ostași, tineri ș.a. O paradă militară are loc în București.

La Moscova se desfășoară mari festivități, la care participă și o delegație de partid din România. În fruntea ei ar fi trebuit să se afle Gheorghe Gheorghiu-Dej, primul secretar al partidului. Nu s-a mai dus, „suferind de gripă și conform avizului medicilor nu se poate deplasa”, anunță *Scântea* din 4 noiembrie. Conducerea delegației a primit-o Chivu Stoica, membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.R., președintele Consiliului de Miniștri.

În delegație se afla și ministrul de Externe Grigore Preoteasa (n. 1915), membru supleant al Biroului Politic și secretar al C.C. al P.M.R. Călătorie nefastă pentru el. La aterizarea pe aeroportul Vnukovo, avionul IL 14 în care se afla delegația română „a suferit o avarie”, după cum menționează comunicatul oficial transmis de agenția de presă sovietică T.A.S.S. În accident, Preoteasa și-a pierdut viața, ceilalți membri ai delegației suferind „contuziuni

și răniri ușoare”. A fost înmormântat la 13 noiembrie în Cimitirul Militar Ghencea (*Magazin istoric*, nr. 9/1995; 1/1996).

Să vedem ce mai putea întâlni cititorul în presa acelor luni din urmă cu cinci decenii, în afara amplelor relatări despre o plenară a C.C. a P.M.R. sau despre obișnuita sesiune de la sfârșit de an a Marii Adunări Naționale.

La 2 noiembrie, revista *Magazin* scoate al patrulea număr din primul ei an de apariție (celelalte trei lipsesc din colecția consultată de noi la Biblioteca Academiei Române). Reținem o prezentare a „mașinii cu memorie CIFA-1”, primul dispozitiv electronic de calcul funcțional construit în România, dat experimental în funcțiune din 23 aprilie 1957; într-o secundă execută 50 de operații, „de cca 3.000 de ori mai rapid decât o mașină de birou.”

Al. Popovici relatează despre turneul artiștilor ieșeni la Chișinău (*Magazin istoric*, nr. 10/2007): 260 actori și cântăreți s-au bucurat de „o primire bogată.” În capitala Basarabiei, Mihuță Gheorghiu, interpretul Coanei Chirița, este sărbătorit la împlinirea a 60 de ani. Despre același turneu Al. Popovici notează și în revista *Teatrul*, din luna decembrie: „Un tânăr cronicar

[din Chișinău], furat de prefecțiunea interpretului, scria: «artista (sic!) Mihuță Gheorghiu a fost admirabilă» etc. etc. Nu se putea un compliment mai nimerit pentru credinciosul soldat al scenei ieșene.” În timpul turneului, mai toți soliștii



La înmormântarea lui Grigore Preoteasa

Operei ieșene s-au îmbolnăvit de gripă. „Nici un spectacol însă nu s-a amânat“, consemnează reporterul.

La stingerea din viață a lui George Murnu (1 ianuarie 1868-17 noiembrie 1957), Tudor Vianu îl evocă în *Gazeta literară* din 21 noiembrie. „Era un om dintr-o generație care mai păstrează puțini reprezentanți printre noi și care se caracteriza prin zelul neostenit de a strânge și grupa toate elementele menite să aprofundeze cunoașterea poporului nostru și să susțină drepturile lui.“



Oaspeți ai Capitalei:
senatorul american Ellender...

S-a născut la Veria, în Pind (Grecia), în familia unui înfocat apărător al culturii și tradițiilor române în satele aromâne răsfirate pe coastele aceluia munte. Tatăl său, Ioan Georgiade, a fost director al liceului din Xanti, al gimnaziului din Bitolia și apoi paroh al bisericii greco-macedonene din Budapesta. G. Murnu a făcut studii la Buda, București (istorie-arheologie), München (doctor în litere în 1901), Atena, Roma și Berlin. A fost profesor titular la Catedra de arheologie a Universității (1908) și director al Muzeului de Antichități (1910), din București. Academia Română l-a ales în 1923 între nemuritorii ei. A fost, apreciază Vianu, un „scriitor militant pentru drepturile românilor“, care „n-a uitat niciodată locul pornirii sale“.

Pe lângă studii de istorie, a publicat poezii proprii și „numeroase traduceri, făcute cu aplicația și scrupulul

unui artist“. Reușite deosebite sunt tălmăcirile poemelor epice ale lui Homer, *Iliada* și *Odissea*, „unele dintre cele mai bune de care s-au bucurat eposurile homerice în limbile moderne. Părerea lui, adeseori exprimată – continuă Vianu –, era că lumea homerică poate fi regăsită printre locuitorii Pindului, unde viața patriarhală păstrează încă unele din formele vechimii. Când vorbea despre eroii homerici, Murnu îi evoca întocmai ca pe oamenii cunoscuți în preajma obârșiei lui“.

Răscoala țăranilor ardeleni de la Bobâlna, la 520 de ani, este evocată de Dan Berindei în *Scântea tineretului* din 1 decembrie. Ea „a contopit mișcările locale țăărănești care au avut loc până atunci într-un război dus de țăărani români împotriva dușmanului de clasă comun“. La Cluj are loc o adunare festivă, la care participă o delegație de partid și guvernamentală, condusă de Emil Bodnăraș. Vorbesc acad. Athanase Joja, acad.

Constantin Daicoviciu, prof.univ. Balogh Edgar. Duminică 3 decembrie, pe dealul Bobâlna, unde a fost tabăra răsculașilor, este inaugurat un monument, iar comuna Olpert primește numele de Bobâlna.

Diverse, din ziarul *Munca*. „După o statistică recentă“, în țară funcționează „peste 560 spitale cu aproape 84.000 paturi, din care 225 spitale cu 13.000 paturi la sate“. Se află în fază înaintată lucrările de amenajare a „patinoarului artificial din cadrul imensului complex sportiv 23 August“, are o suprafață de



... și actrița franceză Michèle Morgan
cercetând Piața de Flori

1.800 metri pătrați; pentru instalația de gheață artificială s-au folosit 22 km de țevă și s-au făcut 10.500 suduri; tribunele au o capacitate de 12.000 locuri. În perioada 15-31 decembrie, în toate magazinele alimentare plata se va face direct la vânzător, fără bon, pentru unele produse alimentare ca făină, ulei, halva, drojdie de bere, fructe, citrice.



„Cupa ziarelor” la tir este câștigată de echipa Direcției Presei (cenzura publicațiilor), cu 886 puncte, urmată de *Munca* (830) și *Agerpres* (812). Fabrica „Tehnocin” produce aparatul pentru proiecții cinematografice cu numărul 1.000; tot aici, intră în fabricație „epidiastereoscopul”, „destinat vizionării diafilmelor, diapozitivelor și fotografiilor stereoscopice.” Întreprinderea „Stăruința”, „cel mai tânăr vâstar al industriei noastre”, produce 260 diferite sortimente din mase plastice. A doua spartachiadă a orbilor din R.P.R., închinată celei de-a zecea aniversări a proclamării republicii populare, pune „accentul pe faza de colectiv, angrenându-se astfel un număr mult mai mare de orbi în practicarea diferitelor discipline.”

Profesorul Ion Ionașcu, după o lună de cercetări în arhive și muzee din Moscova și Leningrad, anunță în *Informația Bucureștilui* din 15 noiembrie că a descoperit „un imens material documentar.” A solicitat să i se trimită 5.000 microfilme, printre altele, cu „cel mai vechi plan al Bucureștilor, realizat prin 1770-1773, necunoscut la noi.” A mai aflat documente de la Constantin Șerban (1657), o catagrafie a Capitalei din 1810-1812, „ac-

tele consulatelor ruse din Iași și București începând cu anul 1783”, „un vast material documentar despre Manuc Bey [*Magazin istoric*, nr. 12/1972], care completează datele vagi ce le aveam noi pentru primele decenii ale secolului al XIX-lea.”

Tot *Informația Bucureștilui*, duminică 3 decembrie, scoate o ediție specială cu ocazia lansării în Uniunea Sovietică a celui de-al doilea

satelit artificial al pământului, care, „într-un container ermetic”, conține „un animal pentru experiență (câine), cu un sistem de aer condiționat, rezerve de hrană și aparate pentru studierea vieții în condițiile spațiului cosmic.” Câțelușă Laika devine astfel primul... cosmonaut.

În cadrul „Săptămânii filmului francez” (18-24 noiembrie), se află în Capitală actorii Michèle Morgan și H. Vidal, regizorul H. Verneuil (realizatorul unor filme cu Fernandel, precum *Oaia cu cinci picioare*), producători de la compania „Unifrance-film.”

Se bucură de mare succes debutul pictorului și graficianului Constantin Piliuță (n. 1929), cu expoziția personală de la Galeriele Fondului Plastic. „Desenele expuse — apreciază Petru Comarnescu — sunt de o excepțională picturalitate, au nesusă viață și caracter, vestind poate cel mai interesant desenator al tinerei generații.”

Premiere teatrale. La Teatrul Tineretului, *Suflete tari*, de Camil Petrescu, cu Olga Tudorache, Mircea Anghelescu, V. Valentinianu, Doina Tuțescu; *Generația din pustiu*, de L. Bruckstein, la Teatrul Evreiesc de Stat, în care joacă artiștii



O noutate industrială: policlorura de vinil

emeriti Isac Havi, Dina Kö-nigh, Sevilla Pastor, Mauriciu Secklter, alături de Samuel Fishler, Beno Popliker, Judith Kronfeld ș.a. La Teatrul Armatei – *Umbră baroanei*, de Tiberiu Vornic, cu Aurel Rogalski, Aglae Metaxa, Lili-ana Tomescu, Eugenia Bo-sânceanu. La Teatrul „C. Nottara”, joacă în *Acolo, de parte*, de M. Ștefănescu: Costache Antoniu, artist al poporului, Titus Lapteș, Iurie Darie, Dinu Ianculescu, Ludovic Antal.



Actorul G. Storin

La 75 ani de la naștere, Vasile Pârvan (1882-1927) este evocat de acad. Emil Condurachi în *Scântea* din 29 noiembrie. „Aducând pe primul plan al istoriei noastre vechi elementul autohton, V. Pârvan – arată autorul – aruncă adevărata lumină pentru înțelegerea științifică a trecutului poporului nostru.”

Reporterul revistei *Flacăra* face câteva vizite-fulger unor cunoscuți artiști, muzicieni, ziariști, încercând să-i surprindă în clipele lor de intimitate. În numărul din 28 decembrie apare o astfel de relatare. Bătrânul gazetar F. Brunea-Fox, „în halat și papuci”, râșnea cafea. Compozitorul N. Kirculescu făcea exerciții de box. „În 1925 – mărturisește el – eram campion al Munteniei, bineînțeles amator.” Actorul Gh. Storin era cu „Pitzy cotoiul și căte-lul Bimbirică.” Solista de operă Iolanda Mărculescu studia un manual auto: „Cântăreata caută să descopere deosebirea dintre bujii și *Traviata* [opera lui Verdi]” și mărturisește că „știe să conducă (în linie dreaptă)” dar „la curbe mai are... lipsuri.”

Regizorul Mihai Zirra dezlega un rebus cu tema *Nicolae Bălcescu*; are o colecție de autografe de la mari

actori, începută în 1933; se pregătea să meargă la premiera noului film românesc *Două lozuri* (după I.L. Caragiale, cu Gr. Vasiliu Birlic, Marcel Anghelescu, Al. Giurgaru; regia Gheorghe Naghy și Aurel Michels).

Iată ce-și doresc pentru 1958 câțiva artiști, oameni de cultură, sportivi ș.a. Compozitorul Alfred Alessandrescu: „Îmi doresc să voiajez. Îndeosebi aș dori să văd la vară Salzburgul și Bay-reuthul.” Tudor Arghezi. „Dragoste și pace!” Dr. Ana Aslan: „Multe instrumente de studiu, respectiv de fiziologie, multe și tot mai perfecționate.” Eugen Barbu: „Să scriu o carte bună.” Geo Bogza: „Să fiu cât mai puțin sunat la telefon de diferite redacții.” Lucia Sturdza-Bulandra: „Bunăvoința tuturor față de activitatea mea.” Solista de operă Arta Florescu: „Să cânt cât mai mult și cât mai bine. Să placă tuturor și până la urmă... să-mi placă și mie.” Acad. Iorgu Iordan: „Toți oamenii care țin în mână condeiul (mă refer în primul rând la publicațiile literare care, din punct de vedere gramatical și stilistic,

stau deseori mai prost decât ziarele) să scrie clar și corect.” N. Linca, maestru al sportului: „Să-mi cresc băia-tul cât mai bine și să-l fac sportiv.” Ion Popescu Gopo: „Am obținut acum cinci premii. În 1958, vreau să mai dobândesc încă cinci. E modest, nu?” Maria Tănase: „Să mă țină glasul și să vă cânt mereu.” Ion Voicu: „Fiul meu, Mădălin Ion Voicu, să poată cânta împreună cu mine dublul concert de Bach.” I. Wiesenmayer, maestru al sportului: „În anul viitor, să devin tată, să am un băiat și să-l fac un bun vitezist sau săritor în lungime.” ■



Spectacol de succes la Teatrul de Revistă „C. Tănase”

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

IN MEMORIAM: CRISTIAN POPIȘTEANU (1932-1999)

NORMĂ DE DREPT, OBICEIUL PĂMÂNTULUI		PREȘEDINTE LA... MAGAZIN ISTORIC		UNA, ALTA! 1932-1999			CÂNTEC	
		IN STUP		FEMEI LA MÂNĂSTIRE			CALITĂȚI CARE-L DEFINESC	
						A SCRIS DE MATERIALE ÎN PIPĂ!		
EGALĂ CU ZERO					DAR, SPUS ALT FEL			
INTRATE ÎN RADĂ!					AMAR LA INIMĂ!			
		PENTRU EL S-A OPRIT ÎN 1999					CUTERE!	
		CULCUȘ					REDACTOR-SEF LA MAGAZIN ISTORIC	
A PUNE MÂNA						REGE FRANCEZ		
SITUAȚII MATERIALE						PĂCAT		
					UNITATE A POEZIEI			
					PĂMÂNT CU APĂ			
PIESĂ DE RĂZBOI				CUSUT LA MARGINE				
ETERNA ENIGMĂ				LASOU AUTOHTON				
		UN PIERDE-VARĂ						PERSOANĂ CU MANDAT SĂ ALEAGĂ PE CINEVA
		COZONAC DE PÂSTE						
	LĂCAȘUL POEZIEI, AL MUZELOR RĂCORIRI						MARCATĂ DE EVENIMENTE ISTORICE	
			DIN PĂCATE!			OBIECTIV DE ATINS		
			ȘTERS, FĂRĂ CULOARE			LOCUL UNDE A PLECAT		
A MERGE CU PLUGUL					VEHICULE RUSTICE			
CEA DE LÂNGĂ NOI					STATE PE CONTINENT			
						LĂSATE ÎN PACE!		
						VATRĂ ROMÂNEASCĂ		
VOLUM PUBLICAT ÎN 1997				FĂCUT CENUȘA				LOVIT LA CAPI!
DIN NOU				TERMINĂ UN COMLOT				
		VIN CU MULTĂ APĂ				DEBUTANTĂ LA CONVORBIRI		
ÎN HORĂ!								
...AL SIMPOZIONULUI BANCAR								

Pavel TOTOLICI

DIALOG CU CITITORII

Acum, în prag de An Nou, o caldă urare de Sărbători Fericite! și La Mulți Ani! tuturor colaboratorilor și cititorilor noștri, prietenilor tipografi și celor care asigură difuzarea revistei.

SERGHEI DIAGHILEV

Doamna GEORGETA-GINA POPĂRLAN, din București, fidelă cititoare a revistei, ne scrie: Pentru corectitudinea articolelor publicate în revistă și pentru îndreptarea unei erori de documentare, mi-ar plăcea să țineti cont de observațiile mele. "Iată că fim și o facem cu bucuria de a ne ști citiți atent. Afirmăm în numărul 4/2006 că Serghei Diaghilev ar fi fost „un mare balerin rus”. Afirmatia este falsă, ne corectează doamna Popărlan (cu trimitere la bibliografie: cartea soției lui Vafslav Nijinski, Viața lui Nijinski, de Romola Nijinski, apărută la Iași, editura „Pygmalion”, 1946, cu o prefață de Paul Claudel). Serghei Pavlovici Diaghilev s-a născut la 19 martie 1872, la Nijni-Novgorod. Era fiul generalului Pavel Diaghilev, nobil și proprietar de distilerii. Serghei Diaghilev a fost o figură familiară în lumea artistică și intelectuală a Petersburgului. A absolvit Facultatea de Drept și Conservatorul de Muzică din Petersburg (clasa de armonie, condusă de Rimski-Korsakov). A fost un mare om de cultură, documentat în toate ramurile artei: pictură, sculptură, muzică, balet, literatură, cu o contribuție importantă la dezvoltarea mișcării artis-

tice de la începutul secolului al XX-lea. Astfel, a înființat și condus revista *Lumea artei*, a organizat expoziții de pictură și sculptură, a descoperit și lansat talente, care au devenit ulterior mari maeștri ai epocii. A fost îndrumător artistic al *Baletului Rus Imperial* de la *Teatrul Mariinski din Petersburg*. Sub conducerea sa s-au organizat turnee cu acest ansamblu de balet în Europa și în cele două Americi, la începutul secolului al XX-lea. Serghei Diaghilev, care a murit în 1929, a fost partenerul de viață al celebrului balerin rus V. Nijinski, până la căsătoria acestuia din urmă cu o tânără din aristocrația maghiară.

CANCELARUL KIESINGER

Domnul IOAN VID RUS, din comuna Craina, județul Arad, ne atrage atenția asupra unei erori, apărute – crede Domnia Sa – în articolul „Anatoli Dobrinin – Henry Kissinger: informații confidențiale”, din numărul din acest an pe luna august. Sunt abonat la revistă din anul 1967 și am întreaga colecție. Greșelile strecurate ar putea fi trecute cu vederea de către cei neavizați. La pagina 31 s-a făcut o inversie de roluri. K.G. Kiesinger efa secretar de Stat al S.U.A., iar Willy Brandt cancelarul vest-

german”. Cititorul nostru face o confuzie de nume între americanul Henry Kissinger și germanul Kurt Georg Kiesinger, cancelar între 1 decembrie 1966 și 20 octombrie 1969 (i-a premers lui W. Brandt)

NOI CITITORI

Cu un scris caligrafic, care ne aduce aminte de anii de școală, **ELENA NECHIFOR**, din satul Manolea, județul Suceava, ne scrie: Începând cu numărul din luna iulie 2007, am început să cumpăr (și să citesc, bineînțeles) revista *Magazin istoric*, întrucât istoria și cultura sunt flăcările care mențin trează curiozitatea umană și hrănesc nevoia de cunoaștere. Și pentru că în această revistă găsesc informații importante și interesante, mi-am propus să nu mai ratez niciun număr.

CERERI ȘI OFERTE

COSTICĂ SPĂLĂTELU, comuna Băcălești, cod 147066, of. p. Roșiori-3, jud. Teleorman, oferă numerele: 7/1976; 8/1985; 8/1987; 1,3,5,7-11/1989; 2,4/1990; 9/1992; 9/1999.

EUGEN BEJENARU, B-dul Dacia, nr.20, bloc SC1, et IV, ap.13, municipiul Iași, tel. 0232 45 45 48, oferă colecția pe anul 1967.

Pentru abonamente pe anul 2008, revista *Magazin istoric* figurează în catalogul Rodipet la Capitolul 5, pagina 18, poziția P 1441.

Cititorii din București se pot abona la revista noastră și prin S.C. MANPRES DISTRIBUTION SRL fie prin comenzi directe la telefon 031 806 20 33, fax 031 806 20 33, e-mail: office@manpres.ro sau pe www.manpres.ro

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric1967@yahoo.com și mistoric@gmail.com.

CONTENTS (Romanian history) L. Reboreanu The force of faith • G. Strempele The Saint Metropolitan Varlaam • S. Ifrimi New Year customs at the hospodar's Court • G. Roșu Saint Ignatius • I. Bulei Vasile Pârvan creator of institutions • P. Otu 1916-1917. American military observers on the Romanian front • A. Ciuciu Interview with Olimpiu Dobrescu, former officer in the Royal Guards • P. Popoiu Willy Prager and his photos • S. Ispas Ballads of horse thieves • G. Filitti Letters from former days • O. Centea, I. Văleanu 1918. The National Guard from Căpâlna • D. Carciga 1918-1920. Romanian administration in Transylvania • V. Mircea Glimpses from the past of Căța and the restaurant „Carul cu bere” • G. Lupchian 1937. Romania at the World Exhibition in Paris • G. Băeștean The emperor Traian at Sarmizegetusa • L. Alexandrescu, Grigore T. Coandă Recollections (II) • A. Popescu, I. Zănescu Painter Tattarescu and his contemporaries • D. Matei A new monument for the Romanian soldiers who died at Budapest, in the winter 1945 • R.I. Budura The relations between Romania and China; some comments • I. Lăcustă In Bucharest 50 years ago • Romanian documents at Hoover Institution (LXXIV)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) L. Reboreanu La force de la foi • G. Strempele Le saint métropolitain Varlaam • S. Ifrimi Traditions de Nouvel An à la Cour princière • G. Roșu Le Saint Ignatie • I. Bulei Vasile Pârvan – le constructeur • P. Otu 1916-1917. Observateurs militaires américains sur le front roumain • A. Ciuciu Interview with Olimpiu Dobrescu, ancien officier de la Garde Royale • P. Popoiu Willy Prager et ses photos • S. Ispas Les ballades des voleurs de chevaux • G. Filitti Lettres d'autan • O. Centea, I. Văleanu 1918. La Garde Nationale de la commune de Căpâlna • D. Carciga 1918-1920. L'administration roumaine de Transylvanie • V. Mircea Le restaurant „Carul cu bere” dans l'histoire de la commune de Căța • G. Lupchian 1937. Présence de la Roumanie à l'Exposition Universelle de Paris • G. Băeștean Commémoration de l'empereur Trajan à Sarmizegetusa • L. Alexandrescu, Grigore T. Coandă Mémoires (II) • A. Popescu, I. Zănescu Tattarescu et ses contemporains • D. Matei Le nouveau monument budapestin de Roumains tombés sur le front, en Janvier 1945 • R.I. Budura Les relations sino-roumains: échos d'un article publié par Magazin istoric • I. Lăcustă A Bucarest il y a 50 ans • Documents roumains à Hoover Institution (LXXIV)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Л. Ребреану Власть веры • Г. Штремпель Святой митрополит Варлаам • С. Ифими Новогодние традиции при дворе государя • Г. Рошу Святой Игнатий • И. Булей Василе Пырван – создатель • П. Оту 1916-1917 гг. Военные американские наблюдатели на румынском фронте • А. Чичу Олимпиу Добреску, бывший офицер королевской гвардии • П. Попоиу Вилли Прагер и его фотографии • С. Испас Песни о ворах лошадей • Дж. Филиitti Былые письма • О. Чентя, И. Вăляну 1918 г. Национальная гвардия в деревне Кэпыльне • Д. Карцига 1918-1920 гг. Румынская администрация в Трансильвании • В. Мирча Прошлое деревни Кэпыльне и ресторана „Карул ку бере” • Г. Лупкиан 1937 г. Румыния на Всемирной выставке в Париже • Г. Бăеșteан Дни императора Траяна в Сармизежетузе • Л. Александреску, Григоре Т. Коандă Воспоминания (II) • А. Попеску, И. Зăнеску Г. Таттареску и его современники • Д. Матеи Новый памятник румынским солдатам, павшим в Будапеште, в январе 1945 г. • Р.И. Бăдурă Румыно-китайские отношения: отзвуки печатной статьи • И. Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад • Румынские документы в Институте Гувера (LXXIV)

INHALT (Rumänische Geschichte) L. Reboreanu Die Kraft des Glaubens • G. Strempele Der heilige Metropolit Varlaam • S. Ifrimi Neujahrsbräuche am fürstlichen Hof • G. Roșu Der Heilige Ignatie • I. Bulei Vasile Pârvan – der Bauherr • P. Otu 1916-1917. Amerikanische Militärbeobachter an der rumänischen Front • A. Ciuciu Interview mit Olimpiu Dobrescu, ehemaliger Offizier in der Königlichen Garde • P. Popoiu Willy Prager und seine Fotografien • S. Ispas Die Balladen der Pferdendiebe • G. Filitti Briefe aus anderer Zeit • O. Centea, I. Văleanu 1918. Die Nationalgarde in der Gemeinde Căpâlna • D. Carciga 1918-1920. Die rumänische Verwaltung in Siebenbürgen • V. Mircea Aus der Vergangenheit der Gemeinde Căța, sowie des Lokals „Carul cu bere” • G. Lupchian 1937. Rumänien bei der Internationalen Ausstellung in Paris • G. Băeștean Die Tage des Kaisers Traian in Sarmizegetusa • L. Alexandrescu, Grigore T. Coandă Erinnerungen (II) • A. Popescu, I. Zănescu Tattarescu und seine Zeitgenossen • D. Matei Neues Monument für die in Budapest gefallenen Rumänen, Januar 1945 • R.I. Budura Die rumänisch-chinesischen Beziehungen: Nachklänge auf einen veröffentlichten Artikel • I. Lăcustă In Bukarest vor 50 Jahren • Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (LXXIV)

SUMARIO (Historia rumana) L. Reboreanu El poder de la fe • G. Strempele El santo metropolitano Varlaam • S. Ifrimi Costumbres de Año Nuevo a la Corte principesca • G. Roșu El Santo Ignatie • I. Bulei Vasile Pârvan – el constructor • P. Otu 1916-1917. Observadores militares norteamericanos en el frente rumano • A. Ciuciu Entrevista con Olimpiu Dobrescu, ex-oficial en la Guardia Real • P. Popoiu Willy Prager y sus fotos • S. Ispas Las baladas a los ladrones cuatrueros • G. Filitti Cartas de antaño • O. Centea, I. Văleanu 1918. La Guardia Nacional de la aldea Căpâlna • D. Carciga 1918-1920. La administración rumana en Transilvania • V. Mircea Del pasado de la comuna de Căța y del „Carul cu bere” • G. Lupchian 1937. Rumania en la Exposición Universal de Paris • G. Băeștean Los días del emperador Trajano en Sarmizegetusa • L. Alexandrescu, Grigore T. Coandă Recuerdos (II) • A. Popescu, I. Zănescu El pintor Tattarescu y sus contemporáneos • D. Matei Un monumento nuevo a los rumanos caídos en Budapest (enero de 1945) • R.I. Budura Las relaciones rumano-chinas: ecos a un artículo publicado • I. Lăcustă En Bucarest hace 50 años • Documentos rumanos en Hoover Institution (LXXIV)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioscurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la oraș și de la sate sau la redacție.

Ciitorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, Romania la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-224.05.58 sau e-mail abonamente@rodipet.ro; subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa www.rodipet.ro

Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene); 90 dolari USA (țări extraeuropene)



Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 3,50



magazin istoric

KATHARINE PARRE

